

RØDE FANE

Nr. 4 — 82 kr. 24,- Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

«SOSIALISME» SOSIALISME? SOLIALISME!

KJERSTI ERICSON
DEN VANSKELIGE SOSIALISMEN

STALIN 1939:
EKSPORT AV SOSIALISME
TIL BALTIKUM?

BJØRN NILSEN
OM TRON ØGRIM

BREV OG NOTISER

FEIL I NR. 3

Forrige nr. var skjemmet av en rekke feil: Vignetten vår var falt ut på side 3. Tittelen på side 12 skulle være: **En annen slags arbeiderklasse?**

Studiespalta på sidene 46 og 47 var også skjemmet av en rekke forvirrende om-
brekkingsfeil. Årsaken til feilene var tekniske problemer. Redaksjonen beklager.

RØDE FANE EKSPERIMENTERER — EN KOMMENTAR

I nr. 8/-81 annonserer dere en artikkelserie på 6 deler av Gro Hagemann, og trykket artikkel nr. 1. Artikkel nr. 2 sto i 1/-82. Etter disse to nr. av Røde Fane hadde jeg god grunn til å skryte av bladet og propagandere det til nye lesere (jenter). «6 nr. etter hverandre med artikler av Gro Hagemann». Det blir lenge å vente til alle artiklene er trykket, hele 82-årgangen, men hva gjorde vel det når vi var så sultefora på jevnlig teoretiske artikler om kvinnespørsmålet. Derfor ble jeg rasende da jeg fikk 2/-82 og så at G.H.s artikkel var utelatt, uten forklaring, uten unnskyldning til leseren. Kan godt hende at feilen ikke er RFs, desto enklere ville det vært å trykke en forklaring som beklaget det inntrufne. Nr. 3/-82 er rett rundt hjørnet og varsler at jeg forventer en artikkel av G.H. samt en forklaring på hvorfor dere «hoppet over» i 2/-82.

Ags.

SVAR FRA REDAKSJONEN

At Gro Hagemanns artikkel var utelatt fra nr. 2/82 skyldtes forhold som lå utenfor vår kontroll. At artikkelen hennes også var utelatt fra nr. 3 skyldtes en feilaktig prioritering fra vår side som vi har forstått etterpå og som vi beklager. I dette nr. vil du finne den 3. av artiklene hennes, og de øvrige vil følge etter hvert som de blir ferdige fra hennes hånd.

red.

ABONNER

Navn

Adresse

INNHold

TEMA:

Eksport-«sosialisme»
- de historiske røttene til Sovjets hege-
monisme. s. 4
Den vanskelige sosialismen. Av Kjersti
Ericsson s.

SPALTER:

Studiespalte: s. 27
Sovjetspalte: s. 30

BØKER:

Tron Øgrims kladdebok om maoisme
og partikrise. Av Bjørn Nilsen s. 41

DEBATT:

Den store marsjen vekk fra kjøkkenet.
Av Gro Hagemann s. 32
Vurder Stalin historisk — Hellesvik! s.
37

ISSN-0332-7892

DELTIDS- ANSETTELSE LAY-OUT RØDE FANE

Røde Fane redaksjonen søker løsmedarbeider som kan jobbe med lay-out i Røde Fane på timelønnsbasis. Bladet kommer ut med 6 nummer i året og det vil derfor bli tidsavgrenset engasjement i forbindelse med produksjonen av hvert blad.

Hvis det er gjensidig interesse for det kan det bli snakk om utvidelse av jobben til halvdagsstilling som redaksjonssekretær fra nyttår. Lønn etter avtale. Henvendelse Egil Fossum tlf. 23 63 85 (9-15)

Krisa nok en gang

I den internasjonale finansverden stiger frykten for et omfattende bankkrakk. Mens det tidligere har vært mye snakk om Polens enorme gjeld til de vestlige bankene, så står nå Mexico fram som kriseland nr. 1. Det oljerike Mexico ble så seint som i fjor ansett for å ha en usedvanlig sunn og utviklingsdyktig økonomi, og bankene sto nærmest i kø for å gi landet lån. Bare i løpet av ett år har det skjedd en helt dramatisk utvikling i retning sammenbrudd for Mexicos økonomi.

Men hadde det nå bare vært Polen og Mexico som ikke kunne betale sin forpliktelse, så hadde heller ikke bankverdenen hatt noen større grunn til frykt. Men en hel rad med land, og stadig flere, befinner seg i liknende kritiske situasjon som Mexico og Polen. Og der er ikke bare snakk om land. Stadig flere industrikonserner holder det gående bare gjennom innpumping av kreditt. Og greier det likevel ikke. AEG-konsernet i Tyskland hadde i august opparbeidet en gjeld som ifølge foreløpige anslag ligger på ca. 18 milliarder kroner. International Harvester (Det store amerikanske konsernet for produksjon av landbruksmaskiner) har en gjeld på mellom 60 og 70 milliarder kroner. Dette begynner å nærme seg halvparten av Polens gjeld, bare for en enkeltbedrift! I USA, Storbritannia, Vest-Tyskland er det en veldig økning av firmaer som bare holdes i live ved hjelp av kredittrespiratoren. Som det har vært sagt: Aldri har så mange skyldt så mye til så få.

Og bankene fortsetter nødtvungent å gi lån. De tør ikke å erklære land og storkonserner for ikke-kredittverdige. Tør ikke erklære dem for konkurs, for de vet at det bare slår tilbake på dem sjøl. Så fortsetter de å gi lån i håp om at regnskapets time skal kunne unngås. Men denne ballongen er nødt til å sprekke til slutt.

Borgerlige økonomer og politikere prøver å framstille finanskrisa som et likviditetsproblem: Et spørsmål om mangel på penger. Den marxistiske kriseteorien, og bare denne, har en vitenskapelig forklaring på sammenhengen mellom den økonomiske krisa og pengekrisa: Pengekrisa er bare et uttrykk for en djupereliggende øko-

nomisk krisa og kan bare «løses» gjennom et sammenbrudd for den kapitalistiske økonomien sjøl.

Den marxistiske politiske økonomien påviser hvordan kapitalakkumulasjonen på den ene sida øker de tekniske mulighetene for å produsere nyttige goder for menneskene og på den andre sida bare kan oppnå det gjennom gradvis å eliminere den eneste kilden til verdi og mervardi, nemlig den levende arbeidskraft i produksjonen. Dette tvinger fram et tendensielt fall i profittraten og økonomisk krisa. Ingen lur politikk lar kapitalen unnsnippe denne mekanismen, som kommer til uttrykk som en overproduksjonskrisa.

En nøktern vurdering av situasjonen i den internasjonale kapitalistiske økonomien viser at det nå kan gå mot den største økonomiske krisa i kapitalismens historie, ei krisa som også stiller den i 30-åra i skyggen.

Ideer om at Norge kan skjære helt eller delvis utenom ei slik internasjonal storkrisa hører ikke til i denne verden. Olja kan tilogmed, gjennom fall i oljeprisene, forsterke krisas virkninger her til lands. Det er fullt mulig med 100 000, 200 000 og flere arbeidsløse i Norge i løpet av 2 til 3 år. Det kan gå langsommere. Men det kan også gå mye fortere enn vi i dag kan forestille oss! Tilfellet Mexico viser at olje ikke trenger å være noen redningsplanke, at den tvert imot gjør oss svært sårbare. Mexico gikk fra 6–8% vekst og lyse utsikter til økonomisk sammenbrudd.

Hvor står den kommunistiske bevegelsen overfor denne situasjonen? I de fleste vestlige land opplever vi nå en raskt økende arbeidsløshet og økende forverring for arbeiderklassen. Men kampen mot krisa er enten reformistisk leda eller ikke-eksisterende. Det fins vel knapt noe land i den vestlige verden der et marxistisk kommunistparti nå utgjør en virkelig kraft for å lede massenes kamp i en revolusjonær retning.

For AKP(m-l) er dette den største utfordring for partiet noensinne.

Redaksjonen

Utgitt av Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene). Nr. 4 - 1982. 11. årg.

ABONNÉR! 110 kr. pr. år. Bestill fra: Røde Fanes distribusjon, Boks 83 Bryn, Oslo 6.

Røde Fane redigeres av et utvalg nedsatt av sentralkomiteen i AKP(m-l).

Adresse redaksjonen: Postboks 6875.

St. Olavs plass, Oslo 1. Telefon: (02) 11 45 73.

Ansvarlig utgiver for dette nummer: Pål Steigan.

Trykt hos A/S Duplotrykk.

SOSIALISMEN HISTORISKE PROBLEMER

Dette nummeret av Røde Fane tar opp ulike sider ved sosialismens teori og historie. To artikler — med ulik konklusjon — vurderer Stalins nasjonalitetspolitikk, bl.a. med henvisning til Baltikum og Finland. I et større oppslag behandler Kjersti Ericsson grunnleggende problemer i sosialismen så som forholdet mellom partiet og massene og mellom akkumulasjon og forbruk. Hvordan står det klassikerne skrev i forhold til seinere erfaringer?

Viktige spørsmål blir også berørt i Bjørn Nilsens omfattende anmeldelse av Tron Øgrims siste bok.

Vi håper at disse ulike bidragene hver på sin måte vil bidra til diskusjonen om sosialismens og kommunismens problemer i og utenfor partiet og vil sette oss i stand til å vurdere disse problemene på en materialistisk måte.

M-l-bevegelsen har alltid stått i første rekke i kampen mot sovjetisk ekspansjonisme etter invasjonen i Tsjekkoslovakia i 1968. Mange har kritisert AKP(m-l) for å ha en uavklart forhold til tidligere militæraksjoner fra Sovjets side, f.eks. i Ungarn 1956, innlemmelsen av de baltiske stater i Sovjet i 1939 og forsøkene på å danne en «folke-regjering» i forbindelse med Finlandskrigen i 1939.

Dette er bakgrunnen for denne artikkelen av redaksjonsmedlem i Røde Fane, Rune Ottosen, og journalist i Klassekampen, Bjørn Westlie. De mener at det går en linje fra dagens sovjetiske ekspansjonisme til Stalins syn på prinsippet om nasjonal sjølråderett. De mener at de historiske røttene til denne politikken finnes i mangler og feil ved den marxist-leninistiske teorien. Artikkelen står for artikkelforfatternes regning og uttrykker ikke det offisielle synet til redaksjonen og AKP(m-l).

Sovjetisk agitasjonspropaganda fra andre verdenskrig. Soldatene blir mobilisert under beskyttelse av de gamle sovjetiske helteskikkelsene Suvotov og Sjøpjev. Hegemonismen gjorde seg gjeldende alt på dette tidspunktet ifølge artikkelforfatterne.

EKSPORT-«SOSIALISMEN»

Den unge marxist-leninistiske bevegelsen i Norge gikk bevisst inn i en tradisjon da den oppsto på midten av 60-tallet. Marxist-leninistene ville gjenreise den revolusjonære og kommunistiske tradisjonen i arbeiderbevegelsen og gjorde det ved å slutte seg til det

man trodde var en enhetlig politisk bevegelse som internasjonalt stod i opposisjon mot revisjonismen og dens høyborg, Sovjet. Samtidig arvet også denne bevegelsen en *historie*. Historia til de tidligere kommunistiske partiene og de sosialistiske land. Inspirert av den

store polemikken og den kinesiske kulturrevolusjonen ble f.eks. skillet mellom marxisme og revisjonisme i det sosialistiske Sovjet satt til 1956. Grovt sett kan vi si at den rådende linja til m-l-bevegelsen ble å forsvare: Det so-

SOSIALISME-DEBATT

sialistiske Sovjet fram til 1956 og angripe det som kapitalistisk og imperialistisk i tida etter, selv om dette i liten grad nedfelte seg programmatisk i programmer og partidokumenter.

Det ville være feil å moralisere over den unge m-l-bevegelsen. I historisk perspektiv har dens framvekst vist seg å være progressiv og høyst nødvendig. I ettertid er det lett å se at den unge bevegelsen tok opp standpunkter og analyser som var mangelfulle både teoretisk og historisk, selv om det politiske grunnsynet i hovedsak har vist seg å være riktig. Man fikk en falsk trygghetsfølelse ved å slutte seg til en helhetsdoktrine som støttet seg på sterke og statsbærende partier som det kinesiske og albanske. Med «de fem store» som gallionsfigurer kastet man seg inn i kampen.

Så viste det seg at det i realiteten ikke fantes noen helhetlig doktrine. Bruddet mellom Albania og Kina viste i allfall at det ikke var en fasttømret politikk som var grunnlaget for fellesskapet i den internasjonale marxist-leninistiske bevegelsen. (For albanerne virker det som nasjonalisme og statsinteresser har vært minst like avgjørende som en politisk analyse fundert på marxismen). Så sitter vi der med en sterkt redusert internasjonal kommunistisk bevegelse i den grad det er mulig å snakke om *en* bevegelse. Og knapt nok uten noen enhetlig revisjonistisk bevegelse, jmf. eurokommunismen. Dette er en av grunnene til at det er oppstått krise i det som er igjen av den internasjonale m-l-bevegelsen. Det har den positive funksjonen at hvert enkelt parti må finne ut sine posisjoner på et sjølstendig og vitenskapelig grunnlag. For AKP(m-l)s vedkommende har dette vært en sunn og nødvendig prosess. Det pågår mange livlige debatter om filosofiske og teoretiske spørsmål i og rundt partiet. Denne artikkelen må sees på som en del av denne «loftsryddingen». Vi skal ta for oss et område der det ligger en del uavklarte spørsmål og «ulmer». Det dreier seg om «invasjonssosialismen» eller for å si det på en annen måte, det nasjonale spørsmålets plass i den marxist-leninistiske tradisjonen. Her er det etter vår mening en rekke uavklarte spørsmål som har stor betydning for å vurdere en rekke histo-

riske forhold. Det er også en viktig del av sosialisme-debatten. Hvilken rolle skal f.eks. prinsippet om nasjonal sjølråderett ha i forhold til andre prinsipper?

For å belyse noen av de problemene kan vi ta utgangspunkt i to historiske eksempler.

BALTIKUM 1941 — PHNOM PENH 1979

Omtrent 40 år etter at Arbeideren — Norges Kommunistiske Partis hovedorgan skrev hyllestartikler om den sovjetiske invasjonen i Estland, Latvia og Litauen i 1940, rullet vietnamesiske tropper inn mot *Phnom Penh* i Kampuchea.

— Sovjet-troppene mottas med bifall og blomster også i Riga og Tallinn, skrev Arbeideren og skildret inngående hvordan de reaksjonære statslederne flyktet hals over hode på grunn av «den rettferdige invasjonen som hadde støtt i folket».

I 1979 dukket det opp liknende beskrivelser av hvordan de framstormende vietnamesiske troppene reddet Kampucheas herjete befolkning fra «den grusomme Pol Pot. Phnom Penh falt som et korthus skrev Ny Tid gledestrålende.

Visst er det forskjeller på de to invasjonene. Allikevel. Reaksjonene på invasjonene og selve ideen bak teorien om at et land har rett til å redde det andre landets befolkning/arbeiderklasse i sosialismens navn, har sin årsak og et utspring.

La oss kalle det invasjonssosialisme for letthets skyld. Invasjonssosialismen eller hegemonismen er et trekk ved den marxist-leninistiske tradisjonen. Uansett om en kan anføre at det ikke er rett å sammenlikne Sovjets invasjon i de baltiske stater med Vietnams invasjon er det et faktum at begge de invaderende stater i sine argumentasjon og rettferdiggjøring griper til marxismen. Vi mener dette ikke er tilfellig — forsvaret av invasjonen er muliggjort *fordi* det er et hegemonistisk trekk ved den marxist-leninistiske tradisjonen. I kampen for å videreutvikle marxismen og leninismen for å lære av de feilene som er begått i sosialismens navn, må en gjøre opp den hegemonist-

iske tradisjonen. Allerede for tre år siden skrev Tron Øgrim i boka «Marxismen — vitenskap eller åpenbaringsreligion?» at Stalin «innførte realpolitiske argumenter som noen ganger betydde å gi internasjonalismen på båten til fordel for begrensa hegemonisme og ekspansjonisme».

Men hvorfor — og hva må det bety for vår politikk? I dag er det vanlige at en fra AKP-hold snakker om Stalins hegemonisme — det virker allikevel ikke som en våger å ta spranget fullt ut og henge bjella på katta: det er også sider ved marxismen-leninismen vi har negative ting å lære av. Det er bare AKP og folk rundt partiet som er i stand til å ta dette oppgjøret. SV er f.eks. redd for å ta opp en fundamental Sovjet-kritikk fordi partiet har et uavklart forhold til det sovjetiske systemet i dag — og det gjelder både innenriks- og utenrikspolitikken. De har også et uavklart syn på prinsippet om nasjonal sjølråderett og har f.eks. støttet Vietnams okkupasjon av Kampuchea.

Sammenfatningsvis kan vi si at også AKPs analyse skurrer en del. Fordi man delvis har latt forsvaret av «gallionsfiguren» blitt bestemmende for historiske analyser ble f.eks. invasjonen i Ungarn i 1956 i mange år forsvart av AKP-ere. Fortsatt er skjebnen til de baltiske stater og hendelsene rundt Finlandskrigen uavklarte og til dels kontroversielle spørsmål. For oss har det blitt klart at hele tanken bak det å bruke «gallionsfigurer» fungerer mer som en hemsko enn som inspirator i politiske og historiske analyser. Det viktigste er vel at man har grepet det faktiske innholdet i teoriene til marxismens klassikere og evner å bruke disse på en levende og analytisk måte.

Et minimumskrav til AKPS politikk bør være at den bør bygge på en prinsipiell linje med historisk konsekvens. Det er etter vår mening uholdbart å være de mest konsekvente forsvarene av sjølråderetten til det afghanske og polske folket, samtidig som man har en noe vammel holdning til invasjonen i Ungarn, annekasjonen av de baltiske stater og Kuusinen-doktrinen i Finland, samt de utallige overgrepene som skjedde mot nasjoner i Sovjetunionen under Stalin.

SOSIALISME-DEBATT

Ny Tid fra 1979 og Arbeideren fra 1939 har begge et tvilsomt forhold til prinsippet om nasjonal sjølråderett ifølge artikkelforfatterne.

MARXISMENS SYN PÅ DET NASJONALE SPØRSMÅLET

I en gjennomgang av marxismens syn på det nasjonale spørsmålet er det naturlig å begynne med Marx. Selv om Marx ofte behandlet forholdet mellom nasjoner og stater i sine skrifter (spesielt de historiske) så berørte han lite den teoretiske forståelsen av dette i den sosialistiske epoken.

I den grad han uttalte seg om sosialismen, må det vel sies at han hadde et overoptimistisk syn på de problemene som det sosialistiske systemet skulle bli konfrontert med. Dette kommer til uttrykk både ved at han trodde at overgangen fra sosialismen til kommunismen skulle gå langt mer smertefritt og være mer kortvarig enn det som skulle vise seg i virkeligheten. Og ved at han trodde at motsetninger mellom nasjoner og stater nærmest ville bli opphevet bare «arbeiderklassen» kom til makten. Dette kommer bl.a. til uttrykk i det kommunistiske manifest der det heter:

«Kommunistene har videre blitt bebreidd at de ville avskaffe fedrelandet, nasjonaliteten. Arbeiderne har ikke noe fedreland. En

kan ikke ta fra dem noe de ikke har. Ved at proletariatet først må erobre det politiske herredømmet, heve seg opp til nasjonal klasse, konstituere seg selv som nasjon, er det selv ennå nasjonalt, men ikke på noe måte i borgerlig forstand. . . I samme monn som det ene menneskets utbytting av andre oppheves, oppheves den ene nasjons utbytting av den andre. Sammen med motsetninga mellom klassene innafor nasjoner faller nasjonenes fiendtlige stilling overfor hverandre bort.»

Kanskje Marx undervurderte at nasjonalisme kan være sterkere enn kelasolidaritet. At nedarvede stormaktsambisjoner og andre kulturelle trekk ikke automatisk avskaffes selv om man skifter til sosialistisk styreform. Når vi har satt «arbeiderklassen» i gaseøyne, henger det sammen med at han muligens også undervurderte hvor vanskelig det ville bli for arbeiderklassen å skape nye styringsorganer som kunne bli et demokratisk uttrykk for arbeiderklassens interesser. Og ikke bare partier som fikk makta og hevdet at de re-

presenterte arbeiderklassen. Når det gjaldt de samtidige konfliktene mellom stater og nasjoner, skilte Marx klart mellom undertrykte og undertrykkerna-sjoner. Han levnet ikke tvil om at han ga støtte til nasjonale frigjøringskamper. Han ga Irland uforbeholden støtte i kampen mot England. Og uttalte i den sammenheng med klar adresse til den engelske arbeiderklassen at et folk som undertrykker andre kan aldri selv bli fri. Han støttet også kampen mot den engelske kolonialismen, men oppsummeringsvis må det vel slås fast at det først og fremst er gjennom senere teoretiske arbeider og de historiske erfaringene etter Marx at vi må trekke våre viktigste lærdommer.

LENIN OG DET NASJONALE SPØRSMÅLET

Lenin er kanskje først og fremst kjent for sin epokegjørende imperialisme-teori som slo fast at imperialismen er et stadium i kapitalismen. Han har også behandlet det nasjonale spørsmålet i flere sammenhenger. Disse to teoretiske områdene kan heller ikke sees isolert fra hverandre.

SOSIALISME-DEBATT

Lenin så det slik at kampen for nasjonal uavhengighet både var rettferdig og for mange land et nødvendig skritt på veien mot sosialismen. Dette gjaldt spesielt koloniene i den 3. verden. Men han støttet også kampen kapitalistiske land førte for uavhengighet av andre kapitalistiske land. Han støttet bl.a. Norges kamp for løsrivelse fra Sverige i polemikk mot Rosa Luxembourg, som mente at denne kampen var uttrykk for nasjonalsjåvinisme. Lenin var også opptatt av kampen mot sjåvinismen. Han bekjempet arbeiderklassens sjåvinisme når den støttet «sitt» borgerskap, når kapitalistiske stater kriget mot hverandre (f.eks. 1. verdenskrig). Men han støttet også kampen mot sjåvinismen som kom til uttrykk ved at f.eks. store nasjoner undertrykte mindre nasjoner. I denne sammenheng uttalte han seg bl.a. hardt mot stor-russisk sjåvinisme mot undertrykte nasjoner i Tsar-Russland. Han uttalte bl.a., «Russiske sosialister som unnlater å kreve frihet og adskillelse for Finland, Polen, Ukraina etc. etc., oppfører seg som sjåvinister, som lakeier for de blodstenteke imperialistiske monarkiene og det imperialistiske borgerskapet.» (Vår oversettelse).

Lenin var i mange sammenhenger soleklar på *prinsippet* om nasjonal sjølråderett – inkludert retten til løsrivelse for undertrykte nasjoner. Hvordan dette prinsippet skal forstås må sies å være et avgjørende punkt i hele forståelsen av det nasjonale spørsmålet. Dette er komplisert fordi ikke *noe* spørsmål kan heves over klassemotsetninger og en historisk sammenheng og vurderes isolert som et prinsipp isolert fra alle andre prinsipper (det samme gjelder f.eks. demokratispørsmålet). Her er det flere mulige feller å falle i. En er å innta en idealistisk holdning som ser bort fra de klassemessige og historiske forholdene. En annen felle er å konstant overordne andre prinsipper og tolke de klassemessige og historiske forhold slik at man totalt undergraver prinsippet om nasjonal sjølråderett. For å finne ut hva som er mulig og ønskelig politisk må det foretas ut ifra konkrete historiske vurderinger.

Det er viktig å presisere dette fordi det etter vår mening er tvilsomt om nasjonene i Sovjetunionen noen gang

har hatt en reell mulighet til å omprøve sin beslutning om å bli medlem av Sovjetunionen. For enkelte av nasjonene kan det sikkert også stilles spørsmålstegn ved hvor representativt vedtaket om å bli med i Sovjetunionen var. Oktoberrevolusjonen og tida etter var preget av beinharde kamper, intervensjonskriger etc. Man skal ikke overvurdere mulighetene for representative og demokratiske avgjørelser i en slik situasjon. Men for å få et riktig bilde av ettertida, bør dette iallfall slås fast. Når det gjelder Lenins behandling av det nasjonale spørsmålet etter Oktoberrevolusjonen, er det vår mening at han undervurderte betydningen av å realisere sjølråderetten under sosialismens epoke. Alt han skriver om dette etter 1917, går ut på å underordne den nasjonale sjølråderetten under forsvaret av sosialismen og Sovjet-statens interesser. Dagens makthavere kan derfor med letthet bruke Lenin-sitater for å legitimere sin imperialistiske politikk.

Motargumentet om at det alltid er mulig å ta sitater ut fra sin sammenheng, at dagens Sovjet-samfunn er en annen type samfunn etc., holder ikke. En troverdig revolusjonær politikk må *forutsi* at det kan bli konflikter mellom sosialismen og de undertrykte nasjonene. Og den må kunne gi et svar som er tilfredsstillende for de undertrykte nasjonenes mulighet til å oppnå sjølråderett selv om det på kort sikt kan bety et tilbakeskritt i den sosialistiske oppbygging. Skal f.eks. samene kunne velge at de ikke vil være en del av et sosialistisk Norge *mot viljen* til lederne i den sosialistiske staten? Slik må AKP (m-l)s program forstås, og dette er bra. Men dette har ikke vært den faktiske linja som har vært praktisert i sosialistiske land.

På Kominterns andre kongress i 1920 la Lenin fram et resolusjonsforslag i 12 punkter om det nasjonale spørsmålet som i innhold beveger seg bort fra å behandle nasjonal sjølråderett som et borgerlig demokratisk krav og knytter det i stedet til en sosialistisk strategi. Hele framlegget knytter i stedet det nasjonale spørsmålet i verdensperspektiv til forsvaret av Sovjet og et sosialistisk perspektiv. Hele tonen i dette framlegget forstås ut ifra at den unge Sovjet-staten kjempet en kamp

på liv og død mot intervensjonskriger m.m. Nettopp derfor er det også nødvendig å stille spørsmålstegn ved om Komintern-organiseringa i det hele tatt var en klok form for revolusjonær organisering. Hadde ikke kampen i verdensmålestokk vært mer tjent med at de revolusjonære kreftene på et sjølstendig grunnlag jobbet i hvert enkelt land? Historien viste senere at Komintern-organiseringa ble misbrukt av Sovjet til å få gjennomslag for sine statsinteresser via kommunistpartiene i de enkelte land: Hadde det vært mulig å unngå dette med et sentralisert verdensparti med sete i det første sosialistiske land og med en funksjonærstab som var dominert av sovjetiske partifolk? Vi tviler på det, uten at det her blir anledning til å gå dypt inn i *den* diskusjonen.

Komintern-fenomenet hang selvfølgelig sammen med en overoptimistisk tro på en nært forestående verdensrevolusjon. Et annet utslag av denne overoptimismen var at bolsjevikene og andre i det sovjetiske partiet leflet med tanken på å sende avdelinger av den røde arme til Tyskland for å «hjelpetil» med revolusjonen der. Her finner vi røttene til «invasjonssosialismen», og det er etter vår mening nok et eksempel på at Lenin undervurderte *prinsippet* om nasjonal sjølråderett.

For å yte Lenin rettferdighet hører det med til bildet at Lenin førte en kamp mot stor-russisk sjåvinisme innad i bolsjevikpartiet helt til sin død. I etterdønningene etter borgerkrigen ble det gjort forsøk på å gjøre en del krigsforordninger permanente som la klare begrensninger på rettighetene til de ulike nasjonalitetene innad i Sovjetunionen. Da det i 1922 dukket opp et forslag som ga russisk språk og kultur en særstilling innafor republikken, fremmet Lenin et forslag om iallfall formell likestilling mellom de ulike nasjonene og sovjet-republikkene og erklærte:

«Jeg erklærer krig, ikke en liten krig, men en krig på liv og død mot den stor-russiske sjåvinisme.»

Som sagt finnes det masse konkrete eksempler der Lenin tok liknende standpunkter. Dette gjør det ikke rettferdig å trekke en historisk linje fra Oktoberrevolusjonen og fram til i dag og si: Her er det kontinuitet. Men det vi et-

SOSIALISME-DEBATT

Nasjonalforsamlingen i Estland voterer republikken inn i Sovjetunionen den 21. juli 1940 gjennom stående akklamasjon. Dette er den offisielle historieskrivningen. Artikkelforfatterne stiller seg tvilende til om valgene til denne nasjonalforsamlingen uttrykte folkeviljen.

ter vår mening kan si er: Selv om Lenin gjennom et omfattende teoretisk arbeid behandlet prinsippet om nasjonal sjølråderett, så er det egentlig vanskelig å kalle hans tolkning av det for noe prinsipp. Det ble etter hvert knyttet så mange forbehold til dette «prinsippet», (først og fremst klasseperspektivet, men også sovjetstatens interesser), at det i realiteten ble utvannet. Et «prinsipp» med så mange forbehold kan også brukes til aktiv inngripen i den nasjonale sjølråderett.

Derfor har Lenin fått en dobbeltfunksjon i sin ettertid; på den ene sida har han vært en inspirator for undertrykte folk og nasjoner på grunn av sitt teoretiske arbeid. På den annen side er hans teorier også blitt brukt til å legitimere en imperialistisk politikk.

STALIN OG DET NASJONALE SPØRSMÅLET

På det teoretiske planet skilte ikke Stalin seg prinsipielt fra Lenin. Han slo fast

prinsippet om nasjonal sjølråderett i flere taler og artikler. Han gjorde til og med teoretisk nybrottsarbeid når det gjaldt å sammenfatte en definisjon av en nasjon:

«Ein nasjon er eit stabilt fellesskap av menneske som har oppstått historisk og som er danna med grunnlag i same språk, territorium, økonomisk liv og psykisk egenart som kjem til uttrykk i ein sams kultur».

Som Lenin mente han at prinsippet ikke rakk lenger enn en konkret vurdering av den historiske sammenhengen:

«Ein nasjon har rett til å innrette seg etter autonome linjer. Han har endå rett til lausriving. Men det tyder ikkje at han skal gjera det i alle høve, at autonomi eller utskiljing alltid og overalt vil vera til føremøn for ein nasjon, dvs. for fleirtallet i han, dvs. for dei arbeidande laga. Lat oss seia at dei transkaukasiske tartarane samlar seg i ein nasjon i rikstinget sitt og vedtek å nyoppretta den gamle ordninga og riva seg laus frå staten av det dei ligg under for innverknad frå bejane og mullahene sine. Etter innhaldet i paragrafen om sjølråde har dei fullt høve til å gjera det. Men vil det vera i interessane til dei arbeidande laga i tartar-nasjonen? Kan sosialdemokratiet sjå likegyldig på om bejane og mullahene grip leiinga over massane i løysinga av det nasjonale spørsmålet? Skulle ikkje sosialdemokratiet gripa inn i saka å påverka viljen til nasjonen i en viss retning?»

Her slår Stalin utvilsomt fast at prinsippet om sjølråderett gjelder. Det var til og med lovfestet. Samtidig gir han på en dårlig skjult måte uttrykk for at tartarene bør være forsiktig med å ta avgjørelser som ikke er i samsvar med «interessene til dei arbeidande laga». Dessverre for tartarene kjente de ikke sin besøkelsestid, men tok forsvaret av sine nasjonale rettigheter på alvor. Det førte til at Stalin «grep inn i saka» og «påvirka saka i en viss retning». I praksis betydde dette tvangsforflytning til den andre siden av Ural-fjellene, noe som betød at tartarene ble nesten utslettet som nasjon på slutten av 30-tallet.

SOSIALISME-DEBATT

Disse forbrytelsene er ikke den eneste grunnen til at Stalin ikke bør ha noen plass som forbilde og stor revolusjonær. Like viktig er at det var han som mer enn noen annen gjorde invasjonssosialismen til politisk strategi, noe vi skal dokumentere ved to eksempler:

TO EKSEMPLER PÅ EN TRADISJON

Den 19. juni 1940, da Norge var hærtatt av den tyske Hitler-nazismen, skrev avisa Arbeideren — hovedorganet for NKP, en leder som sammenfatter to konkrete uttrykk for den sosialistiske hegemonismen: Sovjets politikk overfor Finland og de baltiske statene.

I lederen, som har tittelen «De baltiske land», går avisa gjennom de avtaler som ble inngått mellom de baltiske statene og Sovjet og en tilsvarende avtale om ikke-innblanding mellom Finland og Sovjet. Samtidig hevder Arbeideren at den engelsk-franske blokk «narret» Finland inn i en krig med Sovjet. Og at «krigsmakerne i London og i Paris» provoserte og skapte forviklinger i de baltiske land for å undergrave avtalene med Sovjet.

I midten av juni rykker Sovjet inn i de baltiske statene. Slik forsvares det i Arbeiderens leder:

«Sovjettroppenes innmarsj betyr det endelige og definitive oppgjør med krigsmakerne og provokatørene i de baltiske land. Det betyr tillike for de tre folk et slag mot de krefter som etter oppdrag fra London og Paris har holdt massene nede i fattigdom og nød. For det arbeidende folket i de tre land vil den røde armés innmarsj skape økte muligheter for at folkets krav om fred, brød og arbeid kan tvinges igjennom.»

Også for den øvrige del av Nord-Europa har den røde armés innmarsj den største betydning. Det er et slag mot alle de provokatørelementer som operer der og som også forsøker å grave seg sine hemmelige og lysskye veier i Norden, den er et varsel til de øvrige land rundt Østersjøen om øyeblikkelig å tilintetgjøre de krigsaktivistiske grupper som gang på

gang allerede har tilføyet de nordiske land ubotelig skade.

Sovjetunionens aksjon er et slag for å styrke og befeste de fredelige tilstande i den nordlige del av Øst-Europa. Den er derfor også en aksjon som øker selve Sovjetunionens kraft og autoritet som beskytter av fredens sak og de små nøytrale folks interesser.»

Sovjets «oppressningsaksjoner» i de baltiske statene og i Finland var altså ifølge Arbeideren uproblematisk aksjoner i fredens tjeneste. Lederen provoserer til flere kommentarer til NKPs politiske vurdering av situasjonen i 1940. Vi skal la det ligge. La oss heller ha lederen i bakhodet når vi går nærmere inn på hva som skjedde i Finland og Baltikum.

KUUSINEN-DOKTRINEN

I løpet av høsten 1939 fant det sted forhandlinger mellom den sovjetiske og den finske regjering fordi Sovjet krevde grensereguleringer og anløpsmuligheter for sin flåte i finske havner. Kravene ble avvist av den finske regjering.

Den 30. november angrep Sovjet Finland i stor skala.

Det skulle vise seg at Sovjet under forhandlingene også hadde andre planer på gang. Allerede 13. november — 17 dager før krigen var et faktum, mottok det finske kommunistpartiets generalsekretær Arvo Tuominen et brev fra Kominterns ledelse til sin eksilbolig i Stockholm. Han ble beordret til Moskva, men ifølge memoarene hans, avsto han fordi han ante hva som var i gjære. Et par dager etter ble han oppsøkt av en kurer fra den sovjetiske ambassaden. Han fikk ordre om å reise fra Sverige. Et angrep på Finland var nært forestående. Dessuten skulle det innsettes en kommunistisk regjering med den finske Komintern-lederen Otto Kuusinen som president og med Tuominen som statsminister. Tuominen avsto og seinere gikk han over til sosialdemokratiet. De sovjetiske planene gikk videre uten Touminens medvirkning.

Sovjet angrep Finland. Omtrent samtidig ble det meldt i Moskva at en hemmelig radio i Finland hadde sendt en melding om at det finske kommunistpartiet hadde opprettet en ny re-

gjering. Dagen etter ble denne regjeringa godkjent av Sovjet. Den 2. desember ble det undertegnet en avtale der Otto Kuusinen ga etter for de sovjetiske krav som leder for den nye Sovjet-vennlige regjering. 4. desember skrev Pravda:

«Den røde arme nærmer seg Finlands grenser på oppfordring fra den finske folkeregjering. Den drar seg tilbake så snart folkeregjeringa krever dette. Den røde armé går inn i Finland for å hjelpe det finske folket.»

Tanken med angrepet og anerkjennelsen av den nye finske regjering som var opprettet av FKP, kan ikke ha vært annet enn at Sovjet ønsket å gjennomføre en lynrask militæroperasjon og deretter berede grunnen for kommunistpartiets kupp.

Slik skulle det ikke gå. Den finske hæren gjorde overraskende sterk motstand. Først etter 105 dagers krig fikk Sovjet sine krav igjennom. Kuusinen-regjeringa ble aldri noen realitet. Kuusinen forble i Moskva der han seinere ble valgt inn i politbyrået i det sovjetiske kommunistpartiet.

HVORFOR NØYDE IKKE SOVJET SEG MED MILITÆRAKSJON?

Kuusinen-planen er historiske realiteter. Sovjets angrep på Finland likeså. La oss nå ta for gitt at Sovjets krav overfor Finland var rettferdige. Det er heller ikke det sentrale, det avgjørende spørsmålet i denne sammenheng er selve ideen om å opprette en «folkeregjering». En slik regjering ville ha blitt opprettet ved hjelp av Sovjets bajonetter. Utvilsomt ville denne regjeringa ha blitt utlagt som om det finske folket hadde gjennomført en revolusjon. For det var slik det skjedde i de baltiske statene. Når det gjelder Baltikum trenger vi ikke, som i Finland, gjette oss til hva som kunne ha blitt realiteter, der rykket Den røde arme inn og «rensket opp» slik Sovjet utvilsomt hadde ønsket det i Finland uten en lang krig.

DEN BALTISKE «REVOLUSJONEN»

Umiddelbart etter at Sovjet og Tyskland den 23. august 1939 inngikk sin ikke-angrepspakt, la Sovjet fram krav overfor de tre Østersjø-statene Estland, Latvia og Litauen om å opprette

SOSIALISME-DEBATT

freds- og vennskapsavtaler. I september/oktober ble slike avtaler underskrevet. Sovjet fikk samtidig rett til å stasjonere tropper og til å bygge marine- og flybaser i de tre landene. Dette var ikke nok for Sovjet.

Den 17. juni rykket sovjetiske tropper inn i Estland, Latvia og Litauen. Ifølge Arbeideren 19. juni var innmarsjen nødvendig fordi «de nevnte lands regjeringer og myndigheter» brøt det «vennskapelige samarbeid, provoserte den røde armés troppegarnisoner, overfalt og bortførte sovjetborgere og hindret oppklaringen av disse forbrytelse».

Dette var den offisielle forklaring og Arbeideren slukte det hele rått. Regjeringene i de baltiske landene flyktet (kanskje ikke merkelig når landene var i ferd med å bli hærtatt). Offisielt var det massene som gjennom massedemonstrasjoner styrtet regjeringen. Og store demonstrasjoner ledet av de bittesmå kommunistpartiene fant da også sted.

Om lag en måned etter den sovjetiske invasjonen av de baltiske statene var det valg til nye folkeforsamlinger. Folkefrontlister kontrollert av kommunistpartiet vant, naturligvis. En måned etter var samtlige av de baltiske statene innlemmet i Sovjetunionen som republikker.

I de offisielle kildene som finnes om det som skjedde fra sovjet-baltisk side i dag, går det indirekte fram at den sovjetiske tilstedeværelsen spilte en avgjørende rolle i de tre landene sommeren 1940. Ikke et sted i den offisielle sovjetisk-tyske- eller engelskspråklige litteraturen om dette emnet, blir det nevnt at sovjettroppene faktisk rykket inn.

— Den sovjetiske regjering blandet seg ikke inn i Estlands utvikling. Men ethvert steg Sovjet tok for å trygge sikkerheten i området, hjalp i praksis det arbeidende folk til å oppnå målene i kampen mot det fascistiske diktaturet, skriver Johannes Kabin i boka «The great october and Estonia» fra 1975.

Det sentrale i det baltiske eksemplet er som eksemplet Finland ikke nødvendigvis den militære sida, selv om også det er tvilsomt nok, men at både de baltiske/finske kommunistene og naturligvis Sovjet ikke oppfatter de militære aksjonene som bare militære ak-

sjoner. Vi kan dermed heller ikke oppfatte aksjonene som det. For NKPs Arbeideren og de som offisielt har uttalt seg, er invasjonene revolusjonære handlinger. De aksepterte dermed en teori om at en kan gjøre revolusjon ved hjelp av utenlandske tropper og at Sovjet som sosialistisk stat har rett til å gripe direkte inn og kontrollere den politiske utvikling.

Det er et faktum at kommunistpartiene var forbudt både i Finland og i de tre baltiske statene, at statslederne var reaksjonære, kanskje fantes det planer om at Tyskland skulle få hjelp i en eventuell krig mot Sovjet. Men holder det som argument for at Sovjet hadde rett til å rykke inn?

Uansett hva slags svår en kommer til på det spørsmålet, er det et annet spørsmål som reiser seg: Hvorfor gikk Sovjet god for en ny finsk regjering som ville proklamere seg selv til regjering (uten foregående revolusjon i Finland), og hvorfor gikk Sovjet og deres støttespillere i de baltiske landene så hardt inn for å få til en toppstyrt revolusjon og at landene skulle slutte seg til Sovjet?

Årsaken kan bare være at Sovjet og Stalin ønsket å opprette lydriker med partier ved makta som Sovjet kunne kontrollere og at partiene i de aktuelle landene fulgte Stalins autoritet.

At Finland seinere i løpet av den andre verdenskrig sluttet seg til Hitler-Tyskland og at viktige baltiske grupper sluttet seg til Hitler under den tyske okkupasjonen av Sovjet, kan ikke, slik det ofte er blitt brukt, anvendes som argument for at Sovjets holdning til det baltiske og det finske spørsmålet var riktig. Nettopp fordi de sovjetiske lederne selv unnlot å bruke anti-nazisme som hovedgrunn til å gripe inn militært. I stedet ble det oppkonstruert innenrikspolitiske grunner til å endre det politiske system.

Det finske og det baltiske eksemplet illustrerer hva som menes med hegemonisme. Seinere har vi sett at dette ikke representerer noe unntak, men et mønster i Sovjets utenrikspolitikk. Vi har prøvd å påvise at de historiske røttene til denne hegemonismen bl.a. finnes i mangler og feil ved den marxist-leninistiske teorien.

Vi har i denne omgang konsentrert

oss om det nasjonale spørsmålet. Mange flere faktorer kan og bør trekkes inn i en allsidig og helhetlig vurdering av de spørsmålene vi har belyst. Bl.a. er det på sin plass å vurdere i hvilken grad Stalin vurderte Baltikum i forhold til den kampen om innflytelses-sfærer som fulgte etter den 2. verdenskrig, og der også Jalta-avtalen kommer inn. Dette må bli en vurdering av hele Øst-Europas historie etter den 2. verdenskrig. Det blir altfor omfattende å ta opp i denne omgang. Men her er det en rekke uavklarte spørsmål som krever svar. Ett av dem er hvorvidt det noen gang har vært sosialisme i Øst-Europa. Hvem vil ta imot den utfordringen?

Litteratur og kilder:

Karl Vaino: *Soviet Estonia — Yesterday, Today and Tomorrow*, Tallinn — Sovjet 1981
R. Juursoo, R. Pullat: *A Brief History Of The Estonian Working Class*, Tallinn — Sovjet 1981

O. Kuuli: *Die revolution von 1940 in Estland*, Tallinn - Sovjet 1979

J. Kabin: *The Great October and Estonia*, Tallinn - Sovjet 1975

A. Liebman: *The International Contacts of the Estonian Revolutionary Labour Movement 1920—1940*, Tallinn - Sovjet 1978

Andres Küng: *Vad hånder i Baltikum?* Aldus - Stockholm 1973

Protest från Baltikum, red. Andres Küng, Oktoberförlaget - Stockholm 1979

Anders Küng: *En dröm om frihet*, Libris - Örebro 1979

Terje Baalsrud: *40 år i lenker*, Nå forlag - Oslo 1979

Ulo Ignats: *Estland mot en ny vår*, Askelin & Hägglund - Stockholm 1981

Om Finland og Kuusinen:

Anders Persson: *Finlands sak var svår*, Ordfront - Stockholm 1979

Finlands blå-hvite bok, Gyldebrand - Oslo 1940

Olle Leino: *Vem tackar Yrjö Leino*, Askild & Känekull - Stockholm 1973

Charles Bettelheim: *Klasstridarna i Sovjet*, Stockholm 1974

Fernando Claudin: *Krise i den kommunistiske bevegelsen*, Pax - Oslo 1970

Lenin: *Utvählte verker nr. 5, 6 og 11*, Oktober - Oslo 1976

Lenin: *The socialist revolution and the right of nations to self-determination*, Foreign Language Press - Peking 1970

Stalin: *Marxismen og det nasjonale spørsmålet*, Oktober - Oslo 1976

Marx/Engels: *Det kommunistiske manifest*, Oktober - Oslo 1975

DEN VANSKELIG

SVAKT PARTI – DEN STØRSTE TRUSSEL MOT SOSIALISMEN

- Hvorfor må et sterkt kommunistparti lede oppbygginga av sosialismen?
- Hvorfor kan vi ikke gå til Lenins «Staten og revolusjonen» for å få klarhet i dette spørsmålet?
- Kjersti Ericsson tar i denne artikkelen opp forholdet mellom partiet og massene under sosialismen.

«ENHVER LESE- OG SKRIVEKYNDIG»

I «Staten og revolusjonen» har Lenin et avsnitt der han beskriver hvordan han tenker seg det politiske systemet under sosialismen. Lenin bygger på det Marx skreiv om erfaringene fra Paris-kom-

munen. Hovedtrekkene går ut på følgende:

- * Borgerskapet fratas demokratiske rettigheter
- * Det trengs ingen særegne undertrykkingsorganer, jobben med

å undertrykke borgerskapet tar de bevæpnede arbeidermassene seg av

* Det trengs ikke noe særegent byråkrati med egne embetsmenn med privilegier og høy lønn. Kapitalismen har i den grad forenklet oppgaven med å administrere staten og produksjonen at alle funksjoner kan utøves av ethvert lese- og skrivekyndig menneske for vanlig arbeiderlønn. Embetsmennene bør derfor velges ved direkte valg og være avsettelige når som helst

E SOSIALISMEN

«— Mens det kapitalistiske system mer og mer vaser seg fast i uløslige motsetninger, utvikler det sosialistiske systemet seg uryggelig på en oppadstigende linje, uten kriser og katastrofer.»

POLITISK ØKONOMI — Lærebok utgitt av instituttet for økonomi ved Sovjetunionens vitenskapsakademi 1954.

Bildet viser en propagandaplakat for den første sovjetiske 5-årsplan (1928—33).

I tre artikler under dette temaet tar Kjersti Ericson opp til debatt emner som:

- Avstanden mellom Marx og Engels sine forestillinger om sosialismen og den faktisk eksisterende sosialisme slik den utfoldet seg i historien etter dem.
- Demokratiets rolle under sosialismen — kan kokkepiken få styre slik Lenin skrev i «Staten og revolusjonen» eller er byråkratiet en dyd av nødvendighet?
- Hva med det idylliske lille sosialdemokratiske Norge? Er revolusjon og sosialisme noe som kan tenkes ført opp på dagsordenen her? I så fall — hvilke problemer står vi overfor?

* Parlamentarismen oppheves, ikke ved at en opphever det representative demokratiet, men ved at en omdanner parlamentene til arbeidende forsamlinger, som både fattet beslutninger og setter dem ut i livet. Dvs. at en opphever skillet mellom parlamentene, som prater, og departementene, som i realiteten står for statsstyringa.

* Partiet nevnes overhodet ikke

Slik sier han det: «Om virkelig alle deltar i statsstyringa, så kan ikke kapitalismen lenger eksistere. Og kapitalismens utvikling skaper på sin side forutsetningene for at virkelig «alle» skulle kunne delta i statsstyringa. Til disse forutsetningene hører almen lese- og skriveferdighet, som allerede er gjennomført i en rekke av de mest framskredne kapitalistiske landa, og videre, «innlæring og disiplinering» av milliontall av arbeidere innafor postens, jernbanens, kjempefabrikkenes, storhandelens, bankvesenets osv. veldige, kompliserte, samfunnsmessige apparat.

Når slike økonomiske forutsetninger eksisterer, er det absolutt mulig å øyeblikkelig, fra i dag til i morgen, overgå til styrte kapitalistene og byråkratene, og — når det gjelder kontrollen over produksjon og fordeling, statistikk over arbeid og produkter, å erstatte dem med de bevæpnede arbeiderne, det som én mann bevæpnede folket. (En

må ikke blande sammen spørsmålet om kontroll og statistikk med spørsmålet om det vitenskapelige utdannede personalet, ingeniører, agronomer osv. Disse herrer arbeider i dag lydig for kapitalistene, og kommer i morgen til å arbeide ennå bedre i lydighet for de bevæpnede arbeiderne)»

«KAPITALISTENE KUNNE SKAFFE FRAM TING — KAN DERE?»

«Staten og revolusjonen» er skrevet i 1917. Noen år senere hadde Lenin fått praktisk erfaring med å styre et sosialistisk samfunn. Og en må kunne si at i det han skreiv i perioden 1921-22, har pipa fått en annen låt. Det viste seg at funksjonene som inngikk i å styre stat og produksjon ikke var så enkle at alle og enhver lese- og skrivekyndig kunne klare det. Tvert imot, en av hovedtruslene mot proletariats diktatur i Sovjet i disse første åra var bolsjevikenes manglende evne til å styre produksjonen. Lenin uttaler seg flere ganger temmelig harskt om dette.

«Kapitalisten var i stand til å skaffa fram ting. Han gjorde det lite effektivt, tok urimelege prisar, fornærma oss og stal frå oss. Dei vanlege arbeidarane og bøndene som ikke diskuterer kommunismen av di dei ikkje veit kva han er, dei er fullt klår over dette.

— Men kapitalistane var trass alt i stand til å skaffa fram ting. Er de det? Det er de ikkje i stand til.

Det var dette vi fekk høyre sist vår, jamvel om det ikkje alltid var lett å høyra. Det lå som ein undertone bak heile krisa sist vår.

— Som menneske er de framifrå, men de kan ikkje rå med den økonomiske oppgåva de har teke på dykk.

Dette er den enkle og drepende kritikken som bøndene — og gjennom bøndene einskilde lag av arbeidarar — kom med mot kommunistpartiet siste året.»

Og han konkluderer:

«Siste året syntte vi heilt klårt at vi ikkje kan styra økonomien. Dette er den grunnleggande lærdomen. Anten prøvar vi det motsette i året som kjem, eller så vil ikkje Sovjetmakta kunna eksistere.»

Det ble nødvendig å benytte seg av eksperter fra det gamle regimet både for å få butikken til å gå og for å lære av dem. Og disse ekspertene arbeidet ikke uten videre lydig for de væpna arbeiderne. De måtte tvinges, eller kjøpes — med privilegier og høyere lønner. Et litt kuriøst eksempel på hvordan det kunne foregå, er en beslutning fra folkekommissærenes råd, der Lenin var formann, fra januar 1921. Beslutningen dreier seg om den kjente fysiologen og psykologen I.P. Pavlov (han med hundene) og inneholder følgende tre punkter:

- Pavlovs samlede verker skal utgis i luksusutgave og Pavlov sjøl skal ha eiendomsretten til dem, både i Sovjet og i utlandet.

SOSIALISME-DEBATT

- Pavlov og hans kone skal få matrasjoner med dobbelt kalori-innhold av det som er vanlig.

- Pavlov og kona hans sikres at de får bo i leiligheten sin livet ut, og at både den og Pavlovs laboratorium blir utstyrt med maksimale bekvemmeligheter.

Privilegiene ble altså ikke avskaffet. De viste seg nødvendige som et middel for å skaffe Sovjet-makta den sakkunnskapen som var nødvendig for å få butikken til å gå. Og butikken måtte gå, ellers ville særlig bøndene gå over til klassefienden.

Byråkratiet ble heller ikke opphevet som et særskilt apparat — «alle» ble ikke trukket inn i statsstyringa. Lenin slutta riktignok ikke å legge vekt på betydninga av å fostre arbeidere fra golvet til å delta i ledelsen av produksjon og stat. Å fostre nye ledere måtte bl.a. være en av de viktigste oppgavene til fagforeningene. Han la også stor vekt på at de partiløse massene måtte fostres og trekkes med i ledende arbeid, og kritiserte partiorganisasjonene for deres evneløshet i å gjennomføre oppgava. Men det var likevel et langt sprang fram til visjonene i «Staten og revolusjonen».

MENSJEVIKENES Plass — I FENGSEL OG I UTLANDET

Å undertrykke borgerskapet samtidig som en skapte et vidtgående demokrati for de arbeidende massene viste seg også vanskeligere i praksis enn i teorien. Da proletariatet sloss for statsmakta, stilte Lenin parolen

All makt til sovjetene» — de nye arbeiderorganene som ble skapt under revolusjonen. Men da proletariatet hadde tatt makta, visste borgerskapet å utnytte de demokratiske mulighetene som fantes. Miljukov — lederen for det russiske storborgerskap — ikke fordi han var for noen form for sovjetmakt, men fordi han visste at dersom de småborgerlige demokratene lyktes i å få makta, så ville dette bare bety et mellomspill før borgerskapets diktatur var gjenopprettet.

Miljukov, lederen for storborgerskapet», sier Lenin, «har vurdert den lær-

dommen alle revolusjoner gir korrekt, nemlig at de småborgerlige demokraterne ikke er i stand til å holde på makta, og alltid bare tjener som skjerm for borgerskapets diktatur og et springbrett på veien for å få makta uten å dele den med noen.»

Videre var det slett ikke slik at alle arbeidere, og langt fra alle bønder, var overbeviste kommunister. De kunne lett påvirkes av annen ideologi, ideologi som ville tjene borgerskapet og kunne danne grunnlaget for gjenoppbygging av borgerskapets diktatur. Derfor måtte en prøve å hindre slik påvirkning. Lenin stilte dette veldig skarpt: *Hendingane våren 1921 avsløra endå ein gong rolla til dei sosialrevolusjonære og mensjevikane: Dei hjelper det vaklande småborgerlege elementet til å dra seg bort frå bolsjevikane, til å få i stand eit «maktskifte» til fordel for kapitalistane og godseigarane. Mensjevikane og dei sosialrevolusjonære har no lært seg korleis dei skal forkle seg som «partilause». Dette har vi fått fullgodt prov for. Det er berre toskar som ikkje er i stand til å sjå dette no og forstå at vi ikkje må la oss narra. Konferansar for partilause er ingen fetisj*. Dei er verdifulle dersom dei hjelper oss å koma nærare dei massane som enno ikkje er påverka — millionane av arbeidande menneske som framleis står utanfor politikken. Men dei er skadelege dersom dei gjev mensjevikane og dei sosialrevolusjonære eit grunnlag for å maskera seg som «partilause». Dei hjelper mytteria og kvitegardistane. Plassen til mensjevikane og dei sosialrevolusjonære, om dei står ope fram eller forkler seg som partilause, er ikkje på ein konferanse for partilause, men i fengsel (eller i utanlandske aviser, side om side med kvitegardistane — det var ei glede for oss å la Martov dra utanlands).*

Vi kan og må finna fram til andre framgangsmåtar for å lodda stemninga hos massane og koma dei nærare. Vi gjer framlegg om at dei som ynskjer å spela spelet med parlamentarisk grunnlovgeivande forsamling og konferansar for partilause, skal dra utanlands. Der, saman med Martov, kan dei prøva kor forttryllande «demokratiet» er, og dei kan spørja soldatane til Wrangel om

dette. Vi har ikkje tid til dette spelet om «opposisjon» og «konferansar». Vi er omringa av verdsborgarskapet, som vaktar på kvart einaste teikn til vakling for å senda attende «sine eigne folk» og setja inn att godseigarane og borgarskapet. Vi vil halda mensjevikane og dei sosialrevolusjonære i fengsel, anten dei står ope fram eller forkledde som «partilause».

Lenin ønsket altså å fostre de partiløse massene, å trekke dem med i ledende arbeid. Men han ønsket samtidig at partiet skulle ha monopol på å påvirke dem politisk og ideologisk. Mensjevikenes og de sosialrevolusjonæres plass er i fengsel eller i utlandet, sa han. Dermed reises et spørsmål som Lenin ikke behandla i «Staten og revolusjonen», nemlig spørsmålet om partiets særstilling. Og i realiteten var det partiet som ble det egentlige maktsentrum i Sovjet.

Hva skjedde med Lenin i tidsrommet fra 1917, da han skreiv «Staten og revolusjonen», til 1921-22, da han skreiv de artiklene jeg nå har sitert fra? Sviktet han programmet sitt da han sjøl fikk makt? Eller var det objektive motsigelser i sosialismen som system som tvang fram en endring i standpunktene? Jeg tror det siste var tilfelle. De tiltakene som ble gjennomført i Sovjet må sjølsagt forstås i lys av de konkrete forholda der. Men det som skjedde gjenspeiler også noen mer almene motsigelser.

ALLE MED I STATSSTYRINGA STRAKS?

Jeg tror Lenin tok feil når han i «Staten og revolusjonen» skreiv at det øyeblikkelig — fra i dag til i morgen ville være mulig å trekke alle med i statsstyringa. Ledelse som en særskilt funksjon ser jeg på som ei side ved arbeidsdelinga. Tilbakeleggenheten i det sovjetiske samfunnet, de sovjetiske arbeidernes og ikke minst bøndenes lave kulturelle nivå, gjorde det særskilt vanskelig å gjøre raske framganger på dette området. Å styre en sosialistisk planøkonomi er en ganske komplisert prosess. En må ha en viss innsikt både i de tekniske, økonomiske og politiske sidene ved denne prosessen. Slik innsikt hadde ikke den jevne sovjetiske arbeider på Lenins tid. Ikke det jevne sov-

SOSIALISME-DEBATT

jetiske partimedlem heller, for den saks skyld. Og dermed blir makta mer formell enn reell. Lenin sammenlikna den sovjetiske økonomien på denne tida med en bil som ikke gikk dit sjåføren vil-

le.

Det må være et mål for et sosialistisk samfunn å trekke flere og flere med i den direkte ledelsen av produksjon og statsstyring, å gradvis bygge ned byråkratiet som en særskilt funksjon. Men også på dette området er det slik at retten, eller demokratiet, ikke kan stå over samfunnets økonomiske struktur og den derav betingede kulturelle utvikling, som Marx sier i «Kritikk av Got-ha-programmet».

Så til partiets rolle, som Lenin overhodet ikke behandla i «Staten og revolusjonen», men som viste seg å få uhyre stor betydning. Slik jeg ser det, er det to viktige problemer knytta til dette:

* Du kan frata borgerskapet demokratiske rettigheter. Men borgerlig og småborgerlig ideologi vil likevel finnes i samfunnet i lang tid etter at revolusjonen er gjennomført. Den vil leve i vanlige menneskers hoder, og den vil måtte bekjempes. Å frata f.eks. Willoch stemmerett og ytringsfrihet hindrer ikke at mange intellektuelle, funksjonærer og arbeidere i visse saker vil tenke som Willoch. Det er et problem som ikke kan løses gjennom undertrykking. Men den må løses.

* Vi kommunister hevder at det finnes objektive, samfunnsmessige lovmessigheter under sosialismen. Å forstå disse lovmessighetene, og å handle på grunnlag av dem, er den oppgave vi har satt oss.

prinsipper uten ei ledende, organisert kraft som er godt skolert i den vitenskapelige sosialismen, og som har makt til systematisk å forstre arbeiderklassen og det arbeidende folket i den vitenskapelige sosialismen. Denne organiserte, ledende krafta kan ikke være noe annet enn partiet.

FORAN OG BAK KULISSENE

Enda et av punktene i Lenins beskrivelse av det politiske systemet under sosialismen — nemlig opphevinga av parlamentarismen — er verdt en kommentar. Lenin vil beholde det representative demokratiet, men vil oppheve skillet mellom de organer som fattar beslutninger og de som setter dem ut i livet.

I det kapitalistiske Norge har vi også en form for representativt demokrati. Det heter seg at folket, gjennom valg, avgjør hvem som skal styre. Men er det i det valgte Stortinget at beslutningene virkelig fattes? Nei, har vi kommunister alltid svart, men i sosialismedebatten virker det av og til som om vi tror det er

slik likevel. Nå har Maktutredninga, satt i gang for 10 år sia av regjeringa Bratteli, kastet et visst lys over disse spørsmåla. De peker for det første på koplingene og kontakten mellom de politiske organene og forvaltninga på den ene sida og næringslivet på den andre. Gjennom utallige kanaler øver bedriftene press på myndighetene for å få gjennomslag for interessene sine:

— *Gjennom interesseorganisasjonene i næringslivet. Det er de største som klarer å bruke næringsorganisasjonene mest effektivt, og de bruker dem først og fremst til å fremme foretakets interesser overfor myndighetene og i samfunnsdebatten.*

— *Gjennom kontakt med stortinget, fylkes- og kommunepolitikerne. Også her er de største foretakene mest aktive, på alle nivåer.*

— *Gjennom kontakt med ulike ledd i forvaltninga i stat, fylke og kommuner. Her gjelder det samme som ovenfor — de største har mest kontakt, både med stat, fylke og kommuner.*

«— Gjennom departementene ... skaffer borgerskapets diktatur seg en stabil ryggrad som nøytraliserer eventuelle mindre rystelser som valgsystemet måtte forta ...»
Her: Finansdepartementets høyeste embetsmann, finansråd Eivind Erichsen (nr. to fra venstre) og hans kronprins, ekspedisjonssjef Thorvald Moe, flankert av 1981-valgets lille rystelse. (Foto: NTB)

Det er nettopp disse lovmessighetene vi forsøker å studere og forstå mer av nå for å hindre at en norsk sosialisme ender i kontrarevolusjon. Vi synes det er jævlig vanskelig å forstå det i teorien. Jeg tror det ikke blir noe lettere å gjennomføre det i praksis. Og jeg kan ikke forstå hvordan sosialismen skal kunne bygges etter vitenskapelige

SOSIALISME-DEBATT

— Gjennom å sitte i offentlig oppnevnte komiteer. Over en tredjedel av lederne i maktutredningas storforetaksutvalg har deltatt i slike komiteer minst en gang. Ca. tre fjerdedeler av dem som har deltatt i slikt arbeid, mener at det i høy eller i noen grad har vært til nytte for foretakets virksomhet.

De største er mest aktive langs alle kanaler. Det er de som bruker organisasjonene mest, som oftest kontakter storting, fylkes- og kommunepolitikere, som har de tettteste forbindelsene med alle nivåer i forvaltninga og som oftest sitter i offentlig oppnevnte komiteer. Foruten størrelse er problemer på markedet utslagsgivende for foretakets virksomhet.

For det andre peker maktutredninga på departementenes upåvirkelighet. Det var noe statsråd Sissel Rønbech også oppdaga, at det var vanskelig å få gjennomført ideer som ikke var i tråd med det departementet mente burde gjøres. Folk med avvikende meninger eller avvikende sosial bakgrunn som blir ansatt i et departement, blir enten disiplinert eller spydd ut igjen.

Gjennom departementene, og gjennom koplinga med næringslivet, skaffer borgerskapets diktatur seg en stabil ryggrad, som nøytraliserer eventuelle mindre rystelser som valgsystemet måtte føre til. «*Ta hvilket parlamentarisk land som helst, fra Amerika til Sveits, fra Frankrike til England, Norge o.a., det virkelige «statsarbeidet» utføres bak kulissene og settes ut i livet av departementer, kansellier og staber. I parlamentet prater en bare i den spesielle hensikt å lure folkets brede masser*», sier Lenin i «Staten og revolusjonen». Beskrivelsen er ikke blitt mindre aktuell idag.

Lenin går altså inn for at under sosialismen skal det virkelige statsarbeidet utføres av de valgte forsamlingene, og ikke bak kulissene. Og representantene skal være direkte valgte og direkte avsettelige.

Slik ble det ikke i praksis. Og jeg ser også en del problemer i denne modellen. Borgerskapets diktatur trenger en stabil ryggrad av den typen jeg har beskrevet. En sosialistisk planøkonomi som må utvikles og ledes systematisk

over lang tid, vil ikke det også trenge en stabil ryggrad som ikke utgjøres av det representative demokratiet? Ser vi på praksis, så har både borgerskapets diktatur og proletariatets diktatur, slik det har sett ut hittil, hatt det til felles at det representative demokratiet har vært spillfakteri. Dette kan en se på som en feil. Men jeg tror også at det er objektive motsigelser i sosialismen som system som er med på å frambringe dette resultatet, ikke bare makt-syke hos ledende partifolk.

PARTIETS LEDENDE ROLLE — UOMGJENGELIG NØDVENDIG

For å oppsummere, så ser jeg følgende motsigelser som må løses i det politiske systemet under sosialismen:

* Det å bygge sosialismen er, i hvert fall etter mitt syn, en vitenskapelig oppgave. Dette er hovedargumentet for at partiet må stå i ledelsen. Partiet representerer den mest framskredne helhetsforståelsen av de samfunnsmessige utviklingslovene. Massene har ikke instinktivt innsikt i denne vitenskapen. Av seg sjøl utvikler arbeiderklassen bare fagforeningsbevissthet, sier Lenin. Den kommunistiske bevisstheten, bevisstheten om arbeiderklassens strategiske mål og interesser, må tilføres den utafra. Jeg kan ikke forstå at det forandrer seg automatisk etter revolusjonen. Arbeiderklassen må fortsatt aktivt fostres til å forstå de strategiske målene. Kommunismen vil fortsatt være en vitenskap som må læres.

Jeg ønsker meg en arbeiderklasse som aktivt og bevisst tar del i å bygge sosialismen, som mobiliserer sine kunnskaper, ressurser og erfaringer for hele klassens strategiske mål. Men dette krever fostring og masseskolering i den vitenskapelige sosialismen. Jeg mener det må være uhyre viktig at store deler av arbeiderklassen utafra partiet utvikler noe langt mer enn fagforeningsbevissthet, og har en klar bevissthet om hvilke mål vi forsøker å gå fram

mot. Det vil bety at de vil være mye bedre i stand til å mobilisere ressursene sine og yte aktive og sjølstendige bidrag til bygging av sosialismen. Det vil bety at de vil være mye bedre i stand til å avsløre kontrarevolusjonære, og til å se og kritisere gærnetendenser i partiet. Men for å gjøre slik masseskolering og fostring mulig, så må partiet ha makt til å gjennomføre den. Det betyr særstilling for partiet. Det betyr mindre muligheter, innskrenkninger i andre ideologiers sjanse til å prege samfunnet og påvirke folk — gjennom massemedia, skoler, kurs i fagbevegelsen osv.

Mensjevikenes plass er i fengsel eller i utlandet, sa Lenin. Jeg vil ikke hevde at SV'ernes og venstrefolks plass er i fengsel eller i utlandet når Norge blir sosialistisk. Forhåpentligvis vil disse partiene operere som lovlige politiske partier. Men jeg mener det er reint illusjonsmakeri å forespeile at de skal få samme muligheter, få operere på samme vilkår, som det kommunistiske partiet.

* Den sosialistiske planøkonomien må bygges systematisk opp, etter langsiktige planer og vitenskapelige prinsipper. Kan denne oppgava ivaretas aleine av et representativt demokrati, der hvem som helst kan velges, og hvem som helst tilbakekalles, med øyeblikkelig virkning? På meg virker det som om dette, særlig i den første fasen av det sosialistiske samfunnet, må bli for ustabil og tilfeldig å basere seg fullt ut på. Dette må bety en innskrenkning i de representative, demokratiske organenes makt. Det må bety at det finnes maktorganer utafra de representative, demokratiske organene som har et betydelig ansvar for oppbygginga av den sosialistiske planøkonomien.

Jeg tror det er dumt å lukke øynene for disse motsigelsene og late som om det er en form for reint demokrati med like vilkår for alle under sosialismen.

SOSIALISME-DEBATT

Det fører for det første til et ekkelt hykleri. For det annet, hvis en ikke ser motsigelsene i øynene, så arbeider en heller ikke systematisk for å løse dem. Sosialismens historie har mange eksempler på at motsigelser som ikke erkjennes åpent, ofte skjerpes heller enn å løses. Ett eksempel, som er nevnt tidligere i dette foredraget, er Stalins påstand om at motsigelsen mellom arbeiderne på den ene siden og de intellektuelle, arbeidsledere, direktører, på den andre sida, praktisk talt ikke fantes i det sosialistiske Sovjet. En del år senere hadde de sistnevnte tatt makta og oppretta et nytt klassesdiktatur over arbeiderklassen.

Løsninga av de motsigelsene jeg har skissert ovafor må være å arbeide systematisk for å oppheve dem — Etter hvert som det arbeidende folket blir mer allsidig skolert og fostra vil forskjellen mellom massene og partiet bli mindre, og dermed vil også behovet for særstilling for partiet avta. Etter hvert som det kulturelle og politiske nivået øker, vil også behovet for maktorganer utafor det representative demokratiet avta — mer og mer av den virkelige makta kan overføres til det representative demokratiet. Når politisk ledelse opphører å være en særskilt funksjon, er ei svært viktig side ved arbeidsdelinga oppheva.

ET SVAKT PARTI — DEN STØRSTE TRUSSELEN MOT SOSIALISMEN

Partiets ledende rolle er uomgjengelig nødvendig under sosialismen. Men like uomgjengelig nødvendig er det at partiet arbeider for å gjøre seg sjøl overflødig. I en del land har det i stedet gått slik at partiet er blitt kjernen i et nytt diktatur over arbeiderklassen. Hvordan har dette skjedd, og hvordan kan det hindres? Etter mitt syn kan også dette sees i lys av den ramma jeg prøvde å trekke opp i artikkelen om arbeidsdelinga som grunnlaget for klasser og klasseundertrykking.

Under sosialismen er proletariatet den herskende klassen. Men arbeidsdelinga eksisterer fortsatt — i form av arbeidsledelse, politisk ledelse, vitenskap, teknikk osv. som særskilte funksjoner. Sosialismen er noe helt nytt i

historia på den måten at de som arbeider, som frambringer de materielle godene, også skal herske. Så lenge arbeidsdelinga eksisterer, innehas imidlertid posisjonene i samfunnet av folk som skal *representere* arbeiderklassen. Dette er en motsigelse, og her ligger muligheten for at det ledende sjiktet slutter å representere arbeiderklassen, men river seg løs og meler sin egen kake. I og med at partiet må ha en ledende rolle under sosialismen, så vil partiet være rikt representert i dette ledende sjiktet. Her ligger et objektivt grunnlag for degenerering og borgerliggjøring. Dette problemet kan ikke løses ved å avskaffe partiets ledende rolle. Det kan heller ikke løses ved å la partiet få «konkurranse» fra andre, småborgerlige og borgerlige, partier. Jeg tror heller ikke at det kan løses, i hvert fall ikke fullt og helt, ved å la arbeiderklassen utafor partiet holde partiet i øra. Massene kan nok være mer framskredne enn partiet på enkeltspørsmål. Men helhetlig? Kan massene ha en mer

framskreden helhetsforståelse av samfunnet enn partiet? Når det har kommet så langt er det allerede for seint, da må partiet være degenerert til et borgerlig parti.

Mye av løsninga, tror jeg, ligger i klassesammensetninga i partiet, og i hvor tyngdepunktet og makta i partiet ligger. Tyngdepunktet og makta må ligge hos arbeiderklassen. Det høres ut som en rein selvfølgelighet. Men det er ikke det i praksis. I Sovjet var f.eks. utviklinga av partiet etter revolusjonen et stort problem. Nye, dårlig skolerte medlemmer velta inn i partiet, mange av dem småborgere og intellektuelle, og en del var utvilsomt karrierister og opportunistar. Jeg syns ikke vi skal ta lett på dette problemet og si at noe så dumt skal ikke vi gjøre. For det ligger viktige, objektive motsigelser i det å gå over fra det å være et parti som kjemper for revolusjonen, til det å bli et statsbærende parti.

Vi klager over kadmangel i dag. Men tenk på hva som vil trenge av ka-

Overgang til. s. 47

«En sosialistisk planøkonomi som må utvikles og ledes systematisk over en lang tid, vil ikke den også trenge en stabil ryggrad som ikke utgjøres av det representative demokratiet?»

SOSIALISME-DEBATT

TEORI OG VIRKEL

MARX OG ENGELS OM SAMFUNNET ETTER REVOLUSJONEN

Når Marx og Engels snakket om det samfunnet som ville oppstå etter proletarietets maktovertagelse, forestilte de seg et samfunn som lå nær kommunismen. Engels beskrivelser i «sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap», gir inntrykk av at han mente at samfunnet nærmest ville gå direkte over i det kommunistiske stadiet. Om eienoms- og fordelingsforholda sier han: *«Dermed erstattes den kapitalistiske tilegnelsesmåten, der produktene gjør først produsentene, men siden også eierne til slaver, av den tilegnelsesmåten som selve de moderne produksjonsmidlenes natur motiverer, på den ene sida direkte samfunnsmessig tilegnelse som middel til å fortsette og utvikle produksjonen, på den andre sida direkte individuell tilegnelse som livs, og nytelsesmiddel.»*

Og om klasseforholdene sier han følgende:

«Proletariatet setter seg i besittelse av statsmakten og forvandler produksjonsmidlene til statseidendom til å begynne med. Men der med opphever det seg sjøl som proletariat, dermed opphever det alle klasseskiller og dermed også staten som stat.»

Og sluttelig sier han, i en diskusjon om forholdet mellom produktivkrefte-nes utvikling, arbeidsdelinga og klasseskiller, som vi seinere skal komme tilbake til, følgende:

«Muligheten til, ved hjelp av den samfunnsmessige produksjonen, å sikre alle samfunnsmedlemmer en eksistens som ikke bare er materielt fullkomment tilfredsstillende og som fra dag til dag blir rikere, men som også garanterer dem fullstendig fri utvikling og bruk av deres kroppslige og åndelige anlegg, denne muligheten finnes nå for første gang, men den finnes.»

Dette skrev Engels i 1878. Han kan vanskelig ha ment at de mulighetene han skisserte fantes i alle land i verden på det tidspunktet. Men Marx og Eng-

els tenkte seg at den sosialistiske revolusjonen ville komme først i de mest fremskredne, kapitalistiske landa. Likevel må vi vel konkludere med at Engels, og antagelig også Marx, overvurderte mulighetene for raskt, å skape kommunistiske tilstander, og undervurderte nødvendigheten av en forholdsvis lang overgangsperiode mellom kapitalisme og kommunisme, nemlig sosialismen. Om det hadde blitt revolusjon i England eller Tyskland i 1880-åra, kan jeg vanskelig tenke meg at disse landa kunne klart seg uten et forholdsvis langt sosialistisk stadium.

Marx og Engels var riktignok fullt klar over at et overgangsstadium ville være nødvendig. Dette behandler f.eks. Marx i diskusjonen av borgerlig rett i kritikken av Gotha-programmet. Retten kan aldri stå over samfunnets økonomiske struktur og den derav betingete kulturelle utvikling, sier han. Og i det han kaller det kommunistiske samfunns første fase vil den like retten fortsatt være begrenset av borgerlige skranker. Ulike individer vil bli målt med samme målestokk i arbeidet. Hvor mye arbeid de leverer, bestemmer hva de mottar av materielle goder. På dette viset ser en bort fra alle individuelle forskjeller som gjør at noen har større arbeidsevne enn andre, og at noen har større behov enn andre. Dette endrer seg imidlertid når det kommunistiske samfunn kommer over i en høyere fase.

«Når underordningen under arbeidsdelinga, som gjør individene til slaver, er forsvunnet og dermed også motsetningen mellom legemlig og åndelig arbeid, når arbeidet ikke bare er et middel til å opprettholde livet, men selve den første livsnødvendigheten, når produktivkreftene er vokst med individenes allsidige utvikling, og all den kollektive rikdommens kilder flyter mer rikelig, først da kan en komme helt ut over den trange borgerlige rettens horisont, og først da kan samfunnet skrive på fanene sine: Fra enhver etter evne til enhver etter behov.»

- **Sosialismen i Sovjet og Kina bygde på svært tilbakeleggende produktivkrefter. Tilbakeleggende produktivkrefter legger spontant grunnlaget for at undertrykkinga av arbeiderklassen oppstår på nytt. Er sosialismen i til-**

SLIK DET VIRKELIG BLE

Historia har tatt en annen vending enn det Marx og Engels forestilte seg. Den første sosialistiske revolusjon i verden kom ikke i England, men i det tilbakeleggende Russland. Kapitalismens utvikling til imperialismisme gjorde motsetningene innafor systemet verdensomspennende. I «Leninismens grunnlag» beskriver Stalin hvordan Russland på et vis var blitt knutepunktet for alle imperialismens motsetninger, og hvordan en revolusjon ikke bare var en trussel mot det tsaristiske sjøl-herskerdømmet, men også mot den vesteuropeiske imperialismen. Russland var et arnested for enhver art av undertrykkelse – både kapitalistisk, kolonial og militær, sier Stalin. Videre var Tsar-Russland en mektig reserve for den vesteuropeiske imperialismen på flere måter. Utenlandsk kapital kontrollerte avgjørende industrier som brennstoff-industri og metallurgi. Russland kunne videre stille millioner av soldater til disposisjon for Vest-Europas imperialister, bl.a. i 1. verdenskrig. Tsarismen var imperialismens vakthund i Øst-Europa, og den vesteuropeiske imperialismens agentur for å presse ut av befolkningen hundrer av millioner i renter på lån som den hadde fått i Paris og London, i Berlin og Brussel. Og endelig var tsarismen den vesteuropeiske imperialismens mest trofaste forbundsfelle ved oppdelingene av Tyrkia, Persia og Kina.

SOSIALISME-DEBATT

IGHET

bakeliggende land umulig?

- Kjersti Ericsson drøfter her dette spørsmålet gjennom å stille de marxistiske klassikernes syn på sosialismen opp mot erfaringene fra den virkelige sosialismen.

Det var hele denne sammenfiltrete knuten av imperialistiske interesser den sosialistiske revolusjon rettet seg mot.

Den neste store, sosialistiske revolusjonen kom i et ennå mer tilbakeleggende land, det halvkoloniale og halv-føydale Kina.

I flere artikler, bl.a. i «Om nydemokratiet», analyserer Mao hvorfor revolusjonen i land som Kina i imperialismens epoke ikke kunne bli klassisk borgerlige revolusjoner. De nasjonale revolusjonene i koloniale og halvkoloniale land er nå en del av den proletariske verdensrevolusjonen, sier Mao. Den gamle veien som de vesteuropeiske landa tok, veien til et samfunn under borgerskapets diktatur, er stengt i imperialismens epoke.

Dermed finnes det to muligheter for revolusjonen i disse landa: Enten å gå videre over i et sosialistisk stadium — eller å synke tilbake til nykolonialistisk status. Det siste har vi sett mange eksempler. Framtida for folkene i disse landa er ikke lys. Men den sosialistiske veien har også vist seg å innebære store problemer.

SOSIALISMEN DET VANSKELIGE OVERGANGSSTADIET

I følge Marx og Engels er det produktivkreftenes utviklingsnivå som grunnleggende sett bestemmer alle andre sosiale forhold.

«De samfunnsmessige forhold er nøye forbundet med produktivkreftene. Når

menneskene erverver seg nye produktivkrefter, forandrer de sin produksjonsmåte, måten å oppholde livet på, og alle sine samfunnsmessige forhold. Håndkverna gir et samfunn med føydalherre, dampmølla et samfunn med industrikapitalister», sier Marx i «Den tyske ideologien». Både de sovjetiske og de kinesiske kommunistene stod overfor oppgaven å lede et sosialistisk overgangssamfunn fram mot kommunismen fra et svært tilbakeleggende utgangspunkt. Situasjonen var på ingen måte slik som Engels forestilte seg den — nemlig at mulighetene fantes — ikke bare til å gi folk en materielt fullkommen tilfredsstillende eksistens, men samtidig garantere dem fullstendig fri utvikling og bruk av alle kroppslige og åndelige evner. Tvert imot, det store flertallet av befolkninga levde i den ytterste materielle nød, og var bundet til slitet for å skaffe seg livsopphold mesteparten av den våkne tida si. Det var heller ikke slik at det fantes veldige, utviklete produktivkrefter som umiddelbart kunne gjøres til hele samfun-

nets planøkonomi. Tvert imot, disse produktivkreftene måtte skapes på bakgrunn av et hav av småbønder og fattigbønder med sin individuelle og tilbakeleggende økonomi.

Tilbakeleggende produktivkrefter er ikke bare tilbakeleggende produktivkrefter. De betyr også tilbakeleggende sosiale forhold. Engels framstiller dette skarpt og godt i en passasje i «Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap»:

«Så lenge det samfunnsmessige to-talarbeidet bare gir en avkastning som bare såvidt overstiger det som er nødvendig for en nødtørftig eksistens, så lenge altså arbeidet uavbrutt eller nesten uavbrutt sysselsetter det store flertallet av samfunnsmedlemmer, så lenge må også dette samfunnet inndeles i klasser. Ved siden av det store flertallet som utelukkende er underkastet arbeidet, dannes en klasse som er befridd for direkte, produktivt arbeid som sørger for samfunnets felles anliggende: Arbeidsledelse, statsaker, rettsvesen, vitenskap, kunst osv. Det er altså arbeidsdelingens lov,

«Når det ledende sjiktet, statsbyråkratiet ... leder på egen hånd, ikke styrt av partiets ideologi og politikk, er veien ikke lang før det utvikler seg en ny herskerklasse som erobrer proletariatets diktatur innfra.»

SOSIALISME-DEBATT

som ligger til grunn for klasseinndeling. Men det hindrer ikke at denne inndeling i klasser gjennomføres ved vold og røveri, list og bedrageri, og at den herskende klassen, når den en gang er kommet i salen, noensinne har unnlatt å befeste sitt herredømme på den arbeidende klassens bekostning, samt å forvandle ledelsen av samfunnet til en økende utbytting av massene.»

Og Engels fortsetter:

«Men om klasseinndeling slik har en viss historisk berettigelse så har den det bare for en gitt periode, under visse samfunnsmessige betingelser. Den har sitt grunnlag i produksjonens utilstrekkelighet, den kommer til å bli feid vekk av de moderne produktivkreftenes fulle utvikling. Og faktisk forutsetter avskaffinga av klassene en historisk utviklingsgrad, der ikke bare eksistensen av den ene eller andre bestemte herskende klasse, men eksistensen av en herskende klasse, altså selve klasses skillet er blitt en anakronisme, blitt foreldet. Den forutsetter altså en slik høy utvikling av produksjonen at en viss samfunnsmessige tilegnelse av produksjonsmidlene og produktene, og dermed av det politiske herredømmet, monopolet på dannelsen og den ideologiske ledelsen, ikke bare er blitt overflødig, men også, fra et økonomisk, politisk og intellektuelt synspunkt er blitt et hinder for utviklinga. Dette punktet er nådd.»

Slik er Engels resonnoment. Men var dette punktet virkelig nådd i Sovjet i 1917? Er det nådd i Kina i dag?

Neil

I Kina i dag er det fortsatt slik at det samfunnsmessige totalarbeidet bare såvidt overstiger det som trengs for å sikre en nødtørftig eksistens. Og det store flertallet er utelukkende underkastet arbeidet. Dette innebærer med nødvendighet en arbeidsdeling som i store trekk likner på kapitalismen. Det innebærer at arbeidsledelse er en særskilt funksjon og ikke minst, at politisk ledelse er en særskilt funksjon.

I disse forholda ligger det en konstant fare for at kapitalismens klasseforhold kan gjenskapes, at de ledende sjiktene befester sitt herredømme på arbeiderklassens bekostning og behandler samfunnets eiendom som om

det var deres privat-eiendom. Det er i denne vanskelige motsigelsen det sosialistiske overgangssamfunnet beveger seg. På den ene sida må produktivkreftene utvikle seg til et visst nivå for arbeidsdelinga, og dermed grunnlaget for at klasseskillene kan oppheves. En av de viktigste oppgavene til det sosialistiske overgangssamfunnet er nettopp å utvikle produktivkreftene. På den andre sida må en hindre at denne arbeidsdelinga — som er en nødvendig følge av utviklete produktivkrefter — gir opphav til et nytt herredømme over arbeiderklassen. En av de viktigste oppgavene til det sosialistiske overgangssamfunnet vil være å ta bevisste skritt for å oppheve arbeidsdelinga ettersom produktivkreftene utvikler seg. Dette innebærer å minske skillet mellom legemlig og åndelig arbeid, mellom politisk ledelse og masser, og det innebærer å bygge ned arbeidsledelsen og byråkrati som særskilte funksjoner i samfunnet.

Denne motsigelsen vil alle land som gjennomfører sosialistiske revolusjoner være preget av. Men den vil sannsynligvis stå skarpere, og være vanskeligere å løse, jo mindre utvikla produktivkreftene er når revolusjonen gjennomføres.

Jeg tror denne motsigelsen kan være en bra grov-ramme å forstå faren for kontra-revolusjon innfor, i hvert fall i de viktigste sosialistiske landa historia har sett til nå, nemlig Sovjet og Kina. Og det er interessant å se hvordan Stalin og Mao nærmet seg denne motsigelsen på forskjellig vis, både i teori og praksis.

«DET FINNES IKKE SPOR AV FIENDSKAP MELLOM DEM»

Når det gjelder Stalin, kan det ikke være tvil om at han grovt undervurderte de sosiale spenningene som ligger i arbeidsdelinga i et sosialistisk samfunn:

«Det økonomiske grunnlaget for motsetningsforholdet mellom åndsarbeid og kroppsarbeid er at representanter for åndsarbeiderne utbytter kroppsarbeiderne. Alle kjenner det skillet som består under kapitalismen mellom kroppsarbeiderne på bedriftene og ledelsen. Som kjent har det på grunn-

lag av dette skillet utviklet seg en fiendtlig innstilling fra arbeidernes side til direktøren, til arbeidsformannen, ingeniøren og andre representanter for det tekniske personalet, som de betrakter som sine fiender. Det er begripelig at i og med at kapitalismen og utbyttingssystemet ble avskaffet, måtte også interessen motsetningen mellom kropps- og åndsarbeid forsvinne. Og den er virkelig forsvunnet under vårt nåværende sosialistiske system. Nå er kroppsarbeidere og ledende personale ikke fiender, men kamerater og venner, medlemmer av ett enhetlig produksjonskollektiv som er levende interessert i å fremme og bedre produksjonen. Det fins ikke spor tilbake av det tidligere fiendskap mellom dem.»

Denne undervurderinga av de sosiale spenningene som lå i arbeidsdelinga kom også til uttrykk i måten å lede samfunnet på. I sin artikkel om Stalin i Røde Fane nr. 8/81, peker Egil Fossum på at arbeiderne først og fremst ble mobilisert som produsenter, ikke som herskende klasse. De som ble oppdratt til å herske var den nye tekniske intelligensiaen med bakgrunn i arbeiderklassen, ikke arbeiderne sjøl. De nye røde ekspertene ble de nye lederne.

For Stalin var det utviklinga av produktivkreftene som var det altoverskyggende problemet. Og på dette området må en si at store resultater ble nådd. På 12-13 år i perioden 1929 til 1941, ble Sovjet forvandlet til en industriell stormakt. Nasjonalinntekten ble femdoblet, industriproduksjonen økte med en faktor på 6,5 og produksjonen av kapitalvarer ble tidoblet, transportkapasiteten ble firedoblet, produksjonen av alle viktige råvarer økte sterkt. Bybefolkninga økte med nærmere 40 millioner mennesker. Egil Fossum konkluderer med at den staliniske økonomien riktignok hadde store innbygde svakheter, men at den likevel klarte det ingen andre land som var underutvikla etter 1. verdenskrig, har klart ved egne krefter, å industrialisere.

Utviklinga betydde også store materielle framganger for arbeiderne.

Stalin har definert en økonomisk grunnlov for sosialismen som de fleste ml-ere har pugga en gang i sitt liv. Denne grunnlov lyder slik: «Sikring av den maksimale tilfredsstillelse av hele sam-

SOSIALISME-DEBATT

funnets stadig voksende materielle og kulturelle behov gjennom uavbrutt øking og forbedring av sosialistisk produksjon på grunnlag av den høyeste teknikk.»

Stalin peker her på at sosialismens oppgave er å utvikle produksjonen for å tilfredsstille samfunnets behov. Og det er riktig at det er helt grunnleggende. Men han tar ikke opp utvikling av eienomsforholdene til et høyere nivå, oppheving av arbeidsdelinga osv. Jeg tror ikke det er noen tilfeldighet.

KAMPEN MELLOM DE TO VEIENE ER HOVEDSPØRSMÅLET

Hva så med Maos tilnærming til denne samme motsigelsen. Noen utdrag fra hans kritikk av den sovjetiske læreboka i økonomi illustrerer hans standpunkter ganske godt. Ett av dem lyder slik:

«Det er ikke nok å fastslå at utviklinga av storindustri er grunnlaget for den sosialistiske omforminga av økonomien. All revolusjonær historie viser at den fulle utviklinga av de nye produktivkreftene ikke er forutsetninger for å omforme tilbakeliggende produksjonsforhold. Vår revolusjon begynte med marxist-leninistisk propaganda, som skapte en ny offentlig opinion som støtta revolusjonen. Videre var det bare mulig å ødelegge de gamle produksjonsforholda etter at vi hadde styrka en tilbakeliggende overbygning i løpet av revolusjonen. Etter at de gamle produksjonsforholda hadde blitt ødelagt, ble nye skapt, og disse rydda grunnen for utvikling av nye, samfunnsmessige produktivkrefter. Med dette bak oss var vi i stand til å sette den teknologiske revolusjon i bevegelse for å utvikle samfunnsmessige produktivkrefter i stor skala. På samme tid måtte vi fortsette med å omforme produksjonsforholda og ideologien.»

Mao kritiserer her sovjetøkonomene (og implisitt Stalin) for å legge ensidig vekt på utvikling av produktivkreftene, oppbygging av storindustri, mekanisering av jordbruket osv. som en nødvendig forutsetning for å skape mer framskredne produksjonsforhold. Med produksjonsforhold tror jeg at han her både tenker på eiendomsforhold — overgang fra privateiendom til kollektiveiendom — fra kollektiveiendom på et lavt nivå til kollektiveiendom på et høy-

ere nivå, fra kollektiv eiendom til hele folkets eiendom — og på slike ting som menneskenes forhold til hverandre i produksjonen, arbeidsdelinga, arbeidernes direkte deltagelse i ledelsen av produksjonen osv. Marxister har vanligvis sett på produktivkreftene som det mest revolusjonære element i motsigelsen produktivkrefter/produksjonsforhold. Først når produktivkreftene var kommet så langt at de råden- de produksjonsforholda var et hinder for at de kunne utvikle seg videre, ble produksjonsforholda hovedsida. Dette standpunktet står også Mao på når han uttrykker seg allment, som i «Om motsigelsen». Men når det gjelder økonomien under sosialismen, så legger han mye større vekt på stadig utvikling av produksjonsforholda som ei drivkraft i utviklinga enn det Stalin gjorde. Han kritiserer f.eks. den sovjetiske læreboka for å snakke om «full konsolidering av kollektivsystemet». Å snakke om full konsolidering gjenspeiler et statisk syn på samfunnet, mente Mao. Maos bilde av det sosialistiske samfunnet var et samfunn under stadig revolusjonering, stadig utvikling fram mot kommunismen. Produktivkreftene utvikler seg gjennom oppsamlet erfaring i produksjonsprosessen, gjennom teknikk og vitenskap. Det skjer gradvis — og det skjer i sprang. Sosialistiske produksjonsforhold opprettes gjennom en politisk revolusjon, ytterligere utvikling av produksjonsforholda under sosialismen skjer gjennom politiske vedtak og kampanjer. Bare tenk på kollektiviseringskampanjene. Når Mao tillegger revolusjoneringa av produksjonsforholda så stor betydning som drivkraft i utviklinga av den sosialistiske økonomien, er det også naturlig at han legger stor vekt på overbygninga, institusjonenes klassekarakter, folks sosialistiske bevissthet. Slik sier han det i kritikken av den sovjetiske læreboka i politisk økonomi: Først siterer han fra boka, der det står: «Maskin- og traktorstasjonene er viktige redskaper til å gjennomføre den sosialistiske omforminga av jordbruket». Og Maos kommentar er: «Igjen og igjen understreker teksten hvor viktig maskinen er for omforminga. Men hvis bøndernes bevissthet ikke utvikles, hvis ideologien ikke utvikles, hvis ideologien ikke

omformes og du bare stoler på maskineriet — hva vil det da føre til? Spørsmålet om kampen mellom de to veiene, sosialisme og kommunisme, omforming og fostring av folket — dette er hovedspørsmålet for Kina.»

For å illustrere hvordan Maos ideer ble forsøkt satt ut i livet, har jeg lyst til å ta noen eksempler fra reformeringa av bedriftene under det store spranget — en politikk som ble videreutvikla, men kanskje også karikert, under kulturrevolusjonen. Formålet med «Det store spranget» var som navnet sier, å bringe Kina opp på et nytt nivå i økonomisk utvikling gjennom en voldsom konsentrert kraftanstrengelse. Metoden var — i tråd med Maos ideer, massemobilisering, utvikling av folks sosialistiske bevissthet, utvikling av produksjonsforholda, endring av forholdene mellom folk i produksjonen. Dette skulle frigjøre folks krefter, føre til økning av produksjonen, utvikling av produktivkreftene.

Kina hadde fått hjelp av Sovjet og sovjetiske eksperter til den økonomiske oppbygginga etter frigjøringa. Systemet for bedriftsledelse og organisering liknet derfor på det sovjetiske — hierarkisk oppbygd med ansvaret konsentrert på toppen

— strenge regler om arbeidsdisiplin for arbeiderne

— straff for brudd, materielle incentiver. «Det store spranget» og kulturrevolusjonen prøvde å bryte med dette systemet. For det første så en på bedriftene ikke bare som produksjonsenheter. På grunn av forholda menneskene imellom var bedriftene ikke bare produksjonsenheter, men også enheter for politisk kamp og klassekamp, hvor kampen mot spesielle privilegier og ulikheter måtte fortsette hvis revolusjonen skulle lykkes. Under kulturrevolusjonen ble bedriftene oppfordret til å være «skoler i Maos tanker» heller enn bare produsenter. Å bare øke lønner og materiell velferd uten å legge vekt på politisk og sosial likhet i arbeidet ville gjenskape, eller skape på nytt en klassestruktur, og stå i motsetning til målet med å nå kommunismen.

«Det store spranget» gjennomførte endringer i ledelses- og organisasjonsmetodene på bedriftene som gikk ut på å la teknisk/administrativt personell

SOSIALISME-DEBATT

delta direkte i produksjonen deler av tida, overføre mer av beslutningsmyndighetene til produksjonsavdelingene, redusere antallet teknisk og administrativt personell — noen steder med så mye som 75%, opprette grupper som besto av både arbeidere og ingeniører som hadde ansvar for teknisk utvikling. Det ble satt i gang omfattende utdanningsprogrammer tilknyttet bedriftene med den uttalte målsettinga å bryte ned arbeidsdelinga og lette overføring av makt og ansvar til produksjonseenheter. Bruk av ideologi framfor materielle incentiver for arbeid ble framheva, uten at de materielle incentivene ble opphevet, i hvert fall ikke under det store spranget.

Dette var en type bevisste tiltak som manglet i Stalins modell, der arbeiderne, som Egil Fossum sier det, bare ble mobilisert som produsenter og ikke som herskende klasse, og der den nye, tekniske intelligensiaen overtok den underrollen arbeiderne skulle hatt.

Men linja for det store spranget skapte også problemer. Desentralisering av makt og ansvar, både innad i bedriftene og i økonomien som helhet, skapte vansker for planlegginga, ubalanse mellom ulike sektorer, flaskehalser. I de kombinerte gruppene som skulle ha ansvaret for tekniske nyvinninger, var det ofte vanskelig for teknologer og ingeniører å kritisere arbeidernes forslag uten å bli beskyldt for å ha borgerlig innstilling med forakt for arbeidsfolk. Problemene var ikke mindre under kulturrevolusjonen. Så tidlig som i 1971 ble motsigelsen mellom bedriftene som skoler i klassekamp og teknisk utdanning på den ene sida, og som produsenter av materiell rikdom på den

andre sida opplevd som ganske skarp, sier den amerikanske forfatteren Stephen Andon. Og det vanskelige spørsmål om kontroll og materielle incentiver ble igjen reist ettersom presset for produksjonsøkning og høyere produktivitet ble sterkere.

ENSIDIGHET HOS BÅDE STALIN OG MAO

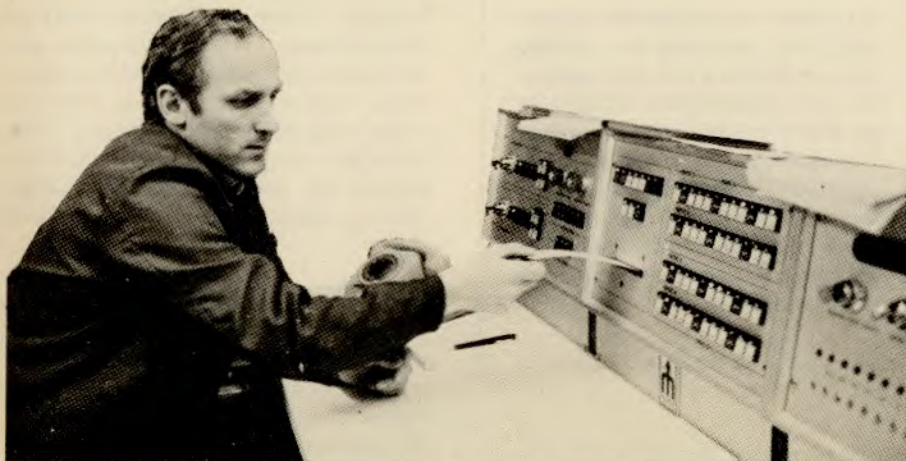
Det har alltid vært politisk kamp rundt Maos økonomiske modell. Den led et midlertidig tilbakeslag etter «det store spranget», og for øyeblikket står den svært lavt i kurs blant lederne i Kina. Når det gjelder synet på forholdene mellom arbeidere og ledelse, intellektuelle og arbeidere, nødvendigheten av å oppheve arbeidsdelinga osv., så står Kinas nåværende ledelse atskillig nærmere Stalin enn Maos syn. En kan tolke denne kampen slik firerbanden gjorde, at det helt fra starten av har eksistert en gjeng fordekte Chiang Kai-Shek-agenter og skumle streikebrytere innfor partiet, som konspirerer for å gjenopprette kapitalismen. Eller en kan se det som en gjenspeiling av en objektiv motsigelse under sosialismen: nemlig den motsigelsen som jeg prøvde å trekke opp innledningsvis: På den ene sida for å utvikle produktivkreftene for å skape grunnlaget for å oppheve arbeidsdelinga. På den andre sida behovet for å hindre at de tilbakeliggende produktivkreftene og den arbeidsdelinga som ubønnhørlig følger med, gjenskaper ny klasseundertrykking av arbeiderklassen og det arbeidende folket. Stalin og Kinas nåværende ledere greip ensidig fatt i den første — å utvikle produktivkreftene. Etter mitt syn grep Mao ensidig fatt i den andre sida.

Mens det var innslag av mekanisk materialisme i Stalins økonomiske modell, var det innslag av idealisme i Maos økonomiske modell. Sosialismen har gitt store materielle framganger til det kinesiske folket. Men problemet med å utvikle produktivkreftene — med moderniseringa — er fortsatt ikke løst. Og de forsøkene Mao gjorde på å gå til storm mot arbeidsdelinga var kanskje dømt til mislykkes, i hvert fall hadde de liten sjanse til å bli varige, på grunnlag av det lave nivået produktivkreftene i Kina befant seg på.

For å oppsummere: Både det sosialistiske Sovjet og det sosialistiske Kina startet som svært tilbakeliggende land. En viktig oppgave måtte være å få til ei kraftig økning av produktivkreftene — for å skape det materielle grunnlaget for videreutvikling av det sosialistiske samfunnet og veien videre fram til kommunismen. Men tilbakeliggende produktivkrefter legger grunnlaget for en viss form for arbeidsdeling som spontant vil kunne gjenskape klasseundertrykkinga av arbeiderklassen. Stalins Sovjet gjennomgikk en fantastisk økonomisk utvikling. Men den ensidige vekt på å utvikle produksjonen førte til at det vokste fram en ny undertrykkende klasse fra det sjiktet som hadde den ledende stillinga i arbeidsdelinga. Maos Kina prøvde å skape framskredne, sosialistiske eiendomsforhold og forhold mellom menneskene i produksjonen på grunnlag av svært tilbakeliggende produktivkrefter. Mer enn 30 år etter frigjøringa står moderniseringa av det kinesiske samfunnet fortsatt på dagsorden. Og ekspertene har større prestisje enn noen sinne.

SOSIALISME-DEBATT

SOSIALISME I NORGE?

Med sin vel skolerte arbeiderklasse står Norge atskillig bedre rustet enn russerne og kineserne sto da de tok fatt på jobben med å bygge et sosialistisk samfunn. Eller?

Bildet viser det datastyrte lageret til Jonas Øglænd, Sandnes. (Foto: Bernt Eide)

Hvis en anlegger et globalt perspektiv, er det ikke vanskelig å komme til konklusjonen at kapitalismens problemer er uløselige innafor systemets rammer, og at den eneste muligheten er sosialisme.

Men hva så med Norge i dette bildet? Norge er en relativ idyll i forhold til mesteparten av verden ellers. Det har ført til at sosialismediskusjonen til tider har fått en vri i retning av om sosialismens karameller egentlig smaker noe bedre enn kapitalismens sukkertøy. En har glemt å se utafor Norges grenser, og en har glemt å spørre: Er den relative idyllen en evig tilstand?

MØRKE PERSPEKTIVER FOR ØKONOMIEN

Den økonomiske utviklinga i den vestlige verden er langt fra grei og problemfri. Etterkrigstidas forholdsvis stabile oppgangsperiode nå er avløst av en reeltivt langvarig periode preget av følgende kjennetegn: Veksten i bruttonasjonalproduktene er betydelig redusert. Vekst i industriproduksjonen er stanset opp, på en del viktige områder er det nedgang. Fullstendig stagnasjon i produktiviteten på viktige områder. Oppsvulming av den ikkeproduktive sektor. Et helt nytt nivå på inflasjonen i den

vestlige verden. Høyere arbeidsløshet. For tida er arbeidsløsheten i OECD-området på nesten 30 millioner, dvs. 8%. I Storbritannia er arbeidsløsheten på 12%, og i USA på 9%. Svært mye av dette er ungdomsarbeidsledighet.

Den økonomiske politikken som de toneangivende vestlige landa fører (med Norge på slep) ser ut til å ytterligere forsterke problemene. Slik formuleres det av en borgerlig økonom ved navn Kjell Wettergreen: «En av årsakene til at bremsevirkningene på produksjon og sysselsetting av en stram økonomisk politikk ofte kan bli undervurdert kan være at det globale perspektivet tillegges for liten vekt. Fra et rent nasjonalt synspunkt vil en stram økonomisk politikk som tar sikte på å bedre landets konkurranseevne, kunne være hensiktsmessig: I den grad den lykkes vil landet kunne øke sin andel av verdensmarkedet. Dermed vil dette landet kunne øke sin eksport — forutsatt at samlet etterspørsel i verden ikke går for sterkt ned. Men det er nettopp dette som vil kunne skje om alle land samtidig fører en stram økonomisk politikk. En slik etterspørselsbremsende politikk vil redusere importen og dermed andre lands eksport, slik at vekstimpulsene for verden som helhet blir svekket. Om svikten i verdenssetterspørselen blir tilstrekkelig stor, vil selv de land som har greid å øke sin markedandel, ikke få økt eksport.»

PRODUKSJON OG KONSUMPSJON I UTAKT

Wettergreen behandler her et av kapitalismens sentrale problemer: For-

SOSIALISME-DEBATT

søkene på å skjerpe utbyttinga av den hjemlige arbeiderklassen gjennom bl.a. å presse lønningene ned, fører til senket kjøpekraft og senket etterspørsel, og undergraver det hjemlige markedet. Dermed gjelder det å erobre større andeler av verdensmarkedet. Men når kapitalistene i *alle* land forsøker dette, så skrumper markedene som helhet. Kollisjonen mellom produksjon og konsumpsjon blir uungåelig som Engels sier. Villere kamp om markedene og ytterligere skjerpet krise blir resultatet. Mye tyder på at denne prosessen er under utvikling i dag. Og det vil få følger for Norge. Ett eksempel på hvordan det virker, er problemene som nå rammer Hydros og Sagas petrokjemiske anlegg på Rafnes. For fem år sia skrev Telemark Arbeiderblad i en overskrift: *Bamble skal forsyne verden med stoff til hverdagsbruk*. I dag går anlegget med svære underskudd, trass i at det er toppmoderne og basert på råstoffer — våtgass fra Nordsjøen — som selges under prisen på verdensmarkedet. Hovedproblemet er nedgang i forbruket av plast, som henger sammen med senka kjøpekraft. Plast er uhyre sårbart når økonomien stanser opp. Og mens de petrokjemiske anleggene i Europa bare utnytter 60% av sin kapasitet, fortsetter utbyggina over hele verden. I Canada bygges nå store anlegg som vil basere seg på svært billig naturgass. 90% av denne produksjonen vil gå til eksport ifølge planene. I midten av 80-åra vil en rekke nye petrokjemiske anlegg stå klar i Midtøsten, særlig i Saudi-Arabia. Nærmest markedet utenlands er Europa. Petrokjemisk virksomhet vil bli bygd ut i Latin-Amerika, Sør-Korea, Taiwan og Singapore. Også i Vest-Europa planlegges det ny plastindustri. Kan en tenke seg noen bedre illustrasjon på Engels utsagn om storindustriens enorme ekspansjonskraft, som møter mottrykket, markedet — som beherskes av helt andre, langt mindre energisk virkende lover?

Den økonomiske politikken som føres, med å tvinge reallønna nedover og redusere offentlig virksomhet, må nødvendigvis bringe arbeidsløsheten i været, her som i andre land. I en lang periode har offentlig virksomhet stått for en svært stor del av veksten i sysselsettinga her i landet. Nå forsvinner

denne muligheten. Senket kjøpekraft blant folk vil dessuten skape problemer for den delen av næringslivet som er avhengig av hjemmemarkedet. Og det er her det absolutt største antallet arbeidsplasser finnes.

NORGE EN DEL AV DEN KAPITALISTISKE VERDENSØKONOMIEN

At Norge skal kunne holde seg utenfor den økonomiske krise som nå er under utvikling i den vestlige verden, ser jeg på som nokså utenkelig. I 1978 gikk 62% av Norges samlede eksport til EF-landa. Legger vi til EFTA-landa,

«*Ei rekke framtrepende kjennetegn ved imperialismen tvinger oss til å beskrive den som snylten-de eller opprøtnende kapitalisme, og disse trekkene har opphav i monopoler, oligarki, kamp for herredømme i stedet for kamp for frihet og det at en handfull av de rikeste og mektigste nasjonene utbytter et økende tall små og svake nasjoner.*»
LENIN

kommer vi opp i vel 76% av den samlede eksporten. Norsk eksport er altså i all hovedsak retta mot det vesteuropeiske markedet. Nettopp i disse landa er de økonomiske problemene tydelige, og land etter land forsøker seg med en økonomisk innstrammingspolitikk som skal styrke konkurranseevnen på bekostning av reallønn og arbeidsplasser. Dette gir ikke akkurat lyse utsikter for norske eksportmuligheter.

Allerede i 1930-åra var den kapitalistiske verdensøkonomien så sammenfiltra at den økonomiske krise uten vanskeligheter forplanta seg fra land til land. I dag er denne sammenfiltringa mye sterkere. Det har skjedd en økende spesialisering og arbeidsdeling landene imellom. De multinasjonale konsernene utvikler dessuten i stadig sterkere grad det som kalles vertikal internasjonal ar-

beidsdeling. Store multinasjonale konserner har ofte hånd om alle ledd i produksjonsprosessen, fra råvareutvinninga til markedsføringa av det ferdige produktet. De forskjellige leddene i kjeden legges i stadig større utstrekning til ulike land eller verdensdeler ut fra lønnsomhetsvurderinger med hensyn på råvaretilgang, råvarekostnader, transportkostnader, energikostnader, valutalogvgivning, arbeidskraftas kvalifikasjoner, lønnsnivå, nærhet til markedet osv. Dette betyr at problemer i disse konsernene forplanter seg til en rekke forskjellige land og bidrar sterkt til å gjøre krise internasjonal. Norge er også innvevd i dette systemet. I 1977 sto utenlandskeide bedrifter (dvs. minst 50% av aksjekapitalen utenlandsk) for 6,6% av sysselsettinga og 17,7 % av den samla eksporten i norsk industri og bergverk. Disse tendensene viser at produksjonens *samfunnsmessige karakter* har utvikla seg enormt i kapitalismens imperialistiske epoke. Men så lenge tilegnelsen forblir privat, fører dette bare til at krisene blir ennå mer voldsomme, ved at de raskt forplanter seg fra sektor til sektor, fra land til land.

DATAEVOLUSJONEN LØSER IKKE PROBLEMENE

Dataevolusjonen har ofte vært trukket inn i diskusjonen om sosialismen og kapitalismens problemer. Det er ulikt syn på hvordan den vil virke blant dem som mener å ha greie på det. I et manus laget av en del data-folk i partiet, sies det slik: «Er det dataevolusjonen som er årsaken til den *nåværende krise*? Eller er dette en «normal» krise i kapitalismen hvor dataevolusjonen bare er en av mange faktorer? Vi tror det er et dialektisk forhold her: Dataevolusjonen innebærer en kraftig utvikling av produktivkreftene. Stadig færre arbeidere kan produsere mer. Når samtidig ikke etterspørselen øker, må dette føre til skjerping av overproduksjonskrisene. Tidligere i historien har slike sprang i utviklinga av produktivkreftene ført til store rystelser i kapitalismen. På den annen side virker det som om krise er en kraftig pådriver for dataevolusjonen. Kampen for å overleve er nå mye hardere for kapitalistene, og de som ikke satser maksimalt på ny teknologi

SOSIALISME-DEBATT

vil bukke under. Ting tyder på at det er i de bransjene hvor krisa rammer hardest, at en nå desperat søker etter nye produksjonsteknikker.»

Sannsynlige resultater av datarevolusjonen er færre arbeidsplasser, voksende reservearmé. Noen mener riktignok at datarevolusjonen vil føre til det samme som tidligere teknologiske gjennombrudd: Etter en innledende raseriing av arbeidsplasser, vil helt nye bransjer og produksjonsgreiner dukke opp som vil skape nye arbeidsplasser. Det er mange argumenter *mot* dette:

- For det første skaper den nye teknologien selv foreløpig ikke særlig mange arbeidsplasser. I Norge arbeider nå ca. 25 000 (bare ca. 1,5 % av yrkesbefolkninga) i EDB-yrker.

- Teknologien kommer samtidig så å si i alle bransjer. Pga prisen, størrelsen og kapasiteten på mikroelektronikken kan mange flere prosesser automatiseres nå enn før. Og prisen og størrelsen synker stadig, slik at det stadig blir mer lønnsomt å automatisere.

- Datateknologien er forholdsvis vedlikeholdsfri, slik at behovene for reparasjoner av ulike slag etter hvert vil synke.

- Nyvinningene i datateknologien kommer mye raskere enn ved tidligere teknologiske gjennombrudd. Enorme summer satses på forskning og utvikling.

Skjerpet strukturrasjonalisering (de store som har råd til å investere i ny teknologi gjør det, de små blir radert ut) og store strukturendringer i næringslivet er også sannsynlige resultater av datarevolusjonen.

Hvor fort dette vil gå i Norge, er vanskelig å si. Men i verdensmålestokk er kampen om hegemoniet i denne prosessen i full gang. Noen land, f.eks. Japan, satser enormt for å få et forsprang på de andre industrinasjonene når det gjelder datateknologi, bl.a. i form av store statlige forsknings- og utdanningsprogrammer, hardhendt nedlegging av uprofitable bedrifter etter en statlig plan, omfattende planer for produksjon av integrerte kretser, kontorutstyr, industriroboter. Samtidig ble det gjennomført store endringer i infrastrukturen, spesielt bedring av telekommunikasjonene. Resultatene av dette begynner nå å vise seg: Japan

har nå helautomatiserte bilfabrikker og er ledende i verden når det gjelder industriroboter. Både USAs og Englands bilindustri er sterkt trua av Japans ekspansjon.

MOTSIGELSEN PRODUKSJONS-KAPASITETEN/MARKEDET SKJERPES

Jeg kan ikke skjønne annet enn at dette må drive fram en voldsom utvikling av produktivkreftene og produksjonskapasiteten. Og jeg kan ikke skjønne hvordan markedet skal være i stand til

«Storindustriens enorme ekspansjonskraft, som er så sterk at gassens evne til å utvide seg er rene barneleken i sammenlikning, viser seg nå som et kvalitativt og kvantitativt ekspansjonsbehov, som trosser ethvert mottrykk. Mottrykket dannes av konsumpsjonen, avsetninga, markedene for storindustriens produkter. Men markedets evne til å utvide seg, utad så vel som innad, beherskes av helt andre, langt mindre energisk virkende lover. Utvidelsen av markedene kan ikke holde tritt med utvidelsen av produksjonen. Kollisjonen blir uunngåelig.»

ENGELS

å henge med, særlig når sysselsettinga sannsynligvis vil synke kraftig som følge av den samme utviklinga. Nye, svære overproduksjonskriser må etter mitt syn nødvendigvis følge i datarevolusjonens kjølvann. Og jeg har vanskelig for å se hvordan Norge skal kunne unngå å merke virkningene — enten vi klarer å hevde oss sånn noenlunde i kampen om å ligge foran i den teknologiske utviklinga, eller blir hengende håpløst etter.

STØRRE ARBEIDSLØSHET

Et av utslagene av motsigelsen mellom produksjonens samfunnsmessige karakter og den private tilegnelsen som Engels framstiller i «Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap», er kom-

binasjonen av arbeidsløshet og overarbeid/beinhard utbytting av dem som har jobb. Læreboka i politisk økonomi snakker om «kronisk massearbeidsløshet». Hvor er den kroniske massearbeidsløsheten, f.eks. i Norge? Den er der, hvis vi ser nøyer etter. Men til nå har det langt på vei vært mulig å skjule den. Dette dreier seg ikke først og fremst om konjunkturbestemt arbeidsløshet — men om det som ofte kalles strukturell arbeidsløshet, og som er et resultat av strukturrasjonalisering og rasjonalisering.

Hittil har dette ikke ført til noen særlig åpen og tydelig arbeidsløshet i Norge. Veksten i de såkalte tertiærnæringene har kompensert for en del. Økt skolegang har fjernet de yngste fra arbeidsmarkedet. Da 9-årig grunnskole ble innført, ble behovet for et sted å gjøre av de ungdommene som ellers ville bli arbeidsløse, brukt som argument for reformen. Slik sies det i kirke- og undervisningskomiteens innstilling: *«En annen ting som i denne sammenheng også spiller en vesentlig rolle, er at det i dag finnes få alternativer for en 14-15-åring som ønsker å forlate skolen. Erfaringene synes å tyde på at denne aldersgruppe har vanskelig for å skaffe seg tilfredsstillende arbeid i konkurranse med dem som er litt eldre og som dessuten har lengre skolegang.»*

Senket pensjonsalder har fjernet de eldste fra arbeidsmarkedet. Og utover det har en klart å takle det meste med førtidspensjonering, uføretrygding og liknende mekanismer. I Norge er det like mange trygdete som det er medlemmer i LO, dvs. ca. 800 000. At f.eks. uføretrygding fungerte som en tilsløring av arbeidsløshet, er så åpenbart at til og med regjeringa Korvald i si tid sa følgende i langtidsprogrammet sitt (i 1973):

«Uførbetsbegrepet kan i seg selv være en kamouflasje for vesentlige sosiale nødtilstander og arbeidsløshet. uførepensjon har kunnet dekke påtrengende økonomiske hjelpebehov, har den samtidig til en viss grad hindret erkjennelse av viktige sosiale problemer som i og for seg kunne kreve helt andre sosialpolitiske analyser. En må i slike tilfelle sette inn mer relevante tiltak, f.eks. arbeidsmarkedstiltak.»

Disse «relevante arbeidsmarkedstil-

SOSIALISME-DEBATT

takene» ble det sjølsagt lite av. På den tida var det ca. 150 000 som hadde uførepensjon her i landet. I dag er det litt mer, ca. 160 000, i 1980 ble det utbetalt over 5 milliarder kroner i uførepensjon.

Det at en har klart å skjule arbeidsløsheten på denne måten, har betydd mye for den politiske stabiliteten til den norske kapitalismen. Det har også andre sider ved den såkalte velferdsstaten. Men hvordan vil dette stille seg i tida framover? Jeg tror det er sannsynlig at følgende ting vil skje:

Reservearmeen vil bli større, og mer synlig. Både den økonomiske krisa og datarevolusjonen peker i retning av større arbeidsløshet, en del av den av varig karakter. Mye av veksten i tertiærnæringene har dreid seg om vekst i offentlig virksomhet. Dette kommer ikke til å fortsette. Tertiærnæringene vil ikke kunne kompensere for de arbeidsplassene som går tapt i primær- og sekundærnæringene. Tvert imot må vi regne med innskrenkninger. Videre utbygging av skolevesenet for å absorbere de ungdommene arbeidslivet ikke har bruk for, kan vi heller ikke regne med. Og alt peker i retning av kraftige angrep på trygdeordninger og andre sosiale ordninger som hittil har bidratt til å skjule problemene under kvasimedisinske merkelapper. Trygdene hører virkelig til de store utgiftspostene for det offentlige. Som sagt gikk over 5 milliarder til uførepensjoner o.l. i 1980. Til sammenlikning gikk 1,4 milliarder til arbeidsløshetsstrygd. Til alderspensjon-er gikk det ca. 12 milliarder. De nåværende ordninger, særlig alderspensjonen, har innebygd svært utgiftsøkninger for det offentlige i tida framover. Flere og flere vil f.eks. få mulighet til å opptjene tilleggspensjon. Først i 1987 vil f.eks. de første trygdete ha hatt muligheter til å opptjene full tilleggspensjon — og utgiftene vil øke ettersom flere og flere kommer dit. Dessuten vil antallet eldre stige betydelig, i 1990 vil det sannsynligvis være nærmere 100 000 flere alderspensjonister enn det er i dag. Dette betyr både økte utgifter til alderspensjon og et ytterligere press på helsevesenet.

HVA MED VELFERDSSTATEN?

Dette peker i retning av drastiske ryst-

elser i den norske velferdsstaten. Ingenting tyder på at det norske borgerskapet, enten det betjener seg av DNA eller Høyre i regjeringsposisjon, vil være innstilt på å ta de svære utgiftsøkningene som automatisk vil bli resultatet dersom de nåværende ordningene opprettholdes. Betydelig dårligere levekår for den store gruppa som lever på trygd, større åpen, permanent arbeidsløshet, generelt senket nivå på helse- og sosiale tjenester er de mest sannsynlige framtidsutsiktene. Dette vil også bety mye for den norske kapitalismens politiske legitimitet, som har hatt «velferdsstaten» som en viktig støttepillare.

La meg til slutt reise noen problemstillinger som jeg mener debatten om en norsk sosialisme må ta fatt i:

Vi har ofte tilskrevet sosialismens problemer og tilbakeslag i de landa der den har vært prøvd hittil, disse landas tilbakeleggenhet, økonomisk og kulturelt. Vi har pekt på at Norge er et framskredent, industrialisert land, med politisk demokrati og en høyt skolert arbeiderklasse, og at dette gir et bedre grunnlag enn det som fantes f.eks. i det halvføydale og halvkoloniale Kina. Dette er sikkert riktig. Men en norsk sosialisme vil måtte takle andre, vanskelige problemer. Ett av dem er Norges integrasjon i den kapitalistiske verdensøkonomien. Er det mulig med sosialisme i et land, hvis det landet er et lite, rødt Norge i den vestlige kapitalismens blå hav?

SJØLBERGING ELLER AVHENGIGHET AV VERDENSMARKEDET

Norge har en relativt høy import, og en relativt høy eksport. Slik har det vært helt siden Norge begynte å utvikle seg til et moderne, kapitalistisk land. Norsk økonomi har alltid hatt ei vid låvedør åpen mot verdensmarkedet. Og det er viktig å se hva vi importerer. Det er ikke bare fransk parfyme og skotsk whisky, som vi nok i et knipetak kunne klart oss uten. En stor del av importen består av innsats- og investeringsvarer, maskiner osv., som i stor grad ikke produseres innenlands. Det norske produksjonsapparatet, slik det er nå, er avhengig av slik import. Videre produserer vi under 40% av den maten vi trenger. Norge importerer altså i stor

grad to viktige varetyper: produksjonsmidler og mat.

Norge har også en relativt høy eksport. Det er særlig de største bedriftene som er avhengige av verdensmarkedet for å få avsetning på varene sine. I 1975 hadde f.eks. de største konsernene i Norge følgende eksportkvoter (dvs del av produksjonen som gikk til eksport):

*Norsk Hydro: 72,9 %
Elkem-Spigerverket 70,3 %
Årdal & Sunndal Verk 69,0 %
Norske Skogindustrier 65,0 %
Kværner Industrier 47,9 %
Borregaard 46,3 %
Akergruppen 43,1 %*

Hvis vi skal opprettholde denne næringsstrukturen, så betyr det at en norsk, sosialistisk økonomi vil være ganske avhengig av situasjonen på verdensmarkedet. Det betyr noe for de indre forholda i landet. Arbeidsplasser i Norge vil være avhengige av situasjonen på verdensmarkedet. Stabile priser på importvarer (f.eks. mat) kan ikke uten videre garanteres. Vareproduksjonen vil fortsatt være nokså omfattende — med de kapitalistiske tendensene det medfører.

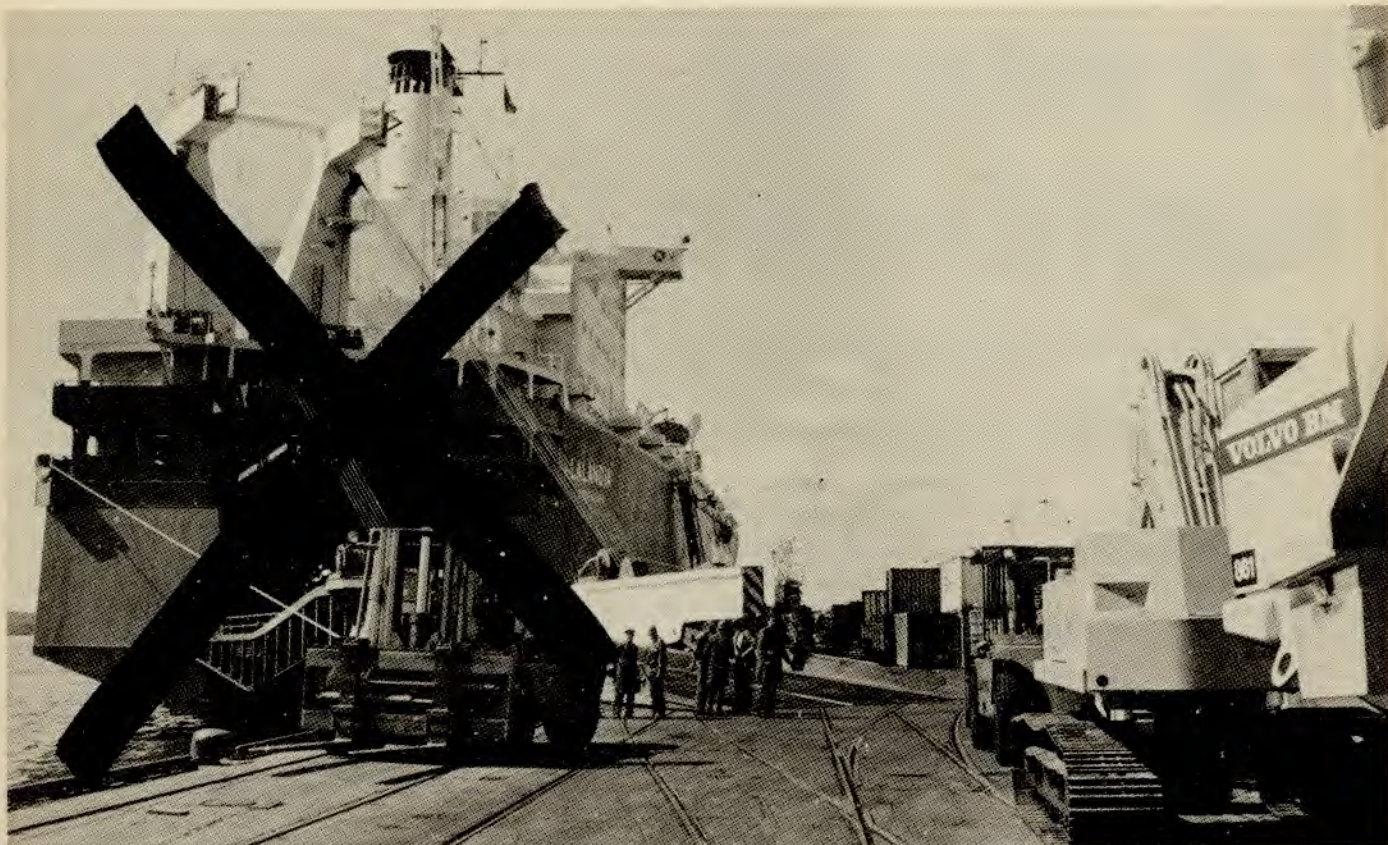
Alternativet er mer eller mindre omfattende sjølberging. Kan vi bli sjølberga på mat? Da må vi i hvert fall legge om kostholdet drastisk. Kan vi bygge opp en tungindustri (produksjonsmidler) som erstatter det vi nå importerer? Jeg veit ikke, men umiddelbart virker det på meg som vi i hvert fall må gå et stykke på den veien, hvis vi skal skape en solid økonomisk basis for sosialismen. Men en slik prosess vil bringe oss opp i motsigelsen akkumulasjon/konsumpsjon — for en stor oppbygging av tungindustri vil kreve store ressurser. Og uansett — det norske markedet er lite. Det er en av årsakene til at de største norske konsernene også satser på eksport. Jeg synes det virker utopisk at Norge skal kunne avskjære seg fullstendig fra verdensmarkedet.

Det finnes andre problemer også.

FORHOLDET TIL SMÅBORGERSKAPET

I Norge har vi en stor og betydningsfull klasse av småborgerlige intellektuelle, midlere og høyere funksjonærer osv.

SOSIALISME-DEBATT

Når dagens Norge eksporterer halvparten av bruttonasjonalproduktet er det utopisk å tro at et sosialistisk Norge skal kunne avskjære seg helt fra verdensmarkedet. (Foto: Klassekampen)

Disse laga blir det avgjørende å vinne for sosialismen, ikke bare fordi de er så mange, men også fordi de er viktige: De sitter i statsapparatet, i undervisningsverket, og delvis i viktige posisjoner i produksjonen. Samtidig er disse laga tradisjonelt vaklende, og kan lett bli motløse og vende seg bort fra sosialismen når problemene oppstår (noe de helt sikkert vil). Og de vil kanskje måtte «kjøpes» med ulike typer privilegier, i hvert fall for en periode. Overfor disse laga blir det nødvendig å føre en politikk som unngår å skyve dem over i armene på kontrarevolusjonen, og det vil sikkert bli nødvendig med kompromisser i forhold til ideelle målsettinger. Samtidig må en unngå at det er disse lagene som reelt kommer til å spille den ledende rollen i et sosialistisk Norge, nettopp fordi de er vaklende og lett bukker under for opportunismen.

ET STERKT BORGERSKAP

- Det siste jeg har lyst til å ta opp, er borgerskapets enorme styrke i Norge. Det norske borgerskapet har intime forbindelser med utenlandske imperialister som deres økonomiske interesser er knyttet til, og som ville kjenne det som et svært følelig tap om Norge ble sosialistisk. Bare tenk på oljesektoren! Men borgerskapet i Norge er ikke bare økonomisk sterkt og har mektige, utenlandske forbindelser. Det har også en veldig ideologisk styrke og et veldig grep over det arbeidende folket her i landet. Vi har en lang tradisjon med et stabilt, borgerlig demokrati der borgerskapets ulike partier totalt har dominert den politiske arenaen. Disse partiene har legitimitet i de ulike delene av det arbeidende folket — og det har de hatt gjennom lang tid. En sosialistisk revolusjon i Norge er utenkelig uten at det oppstår en situasjon der borgerskapet

mister denne legitimiteten. Men om de mister den i en akutt, revolusjonær situasjon, betyr det ikke at de mister den for alltid. Lenge etter at revolusjonen har seiret, vil borgerskapet ha en enorm, ideologisk styrke, basert på tradisjon og inngrodd vane. Det betyr at det må drives en beinhard, ideologisk kamp mot borgerskapet i en lang, lang periode. Men det betyr også at sosialismens «tabbekvote» ikke vil være så veldig stor — i et samfunn med våre tradisjoner vil borgerskapet ha lettere for å vinne massene over til seg om det oppstår problemer under sosialismen enn f.eks. i Kina og Albania, der det ikke fantes borgerlige partier skredersydd for å vinne oppslutning i det arbeidende folket.

I dette, ikke helt ukompliserte, farvannet må den norske sosialismen manøvrere. Store muligheter, store problemer.

SOVJET

La oss se sannheten i øynene!

- Ideen om Sovjets økonomiske svakhet er en farlig livsløgn.
 - Sovjet driver fram en tredje verdenskrig fordi det er en totalt sett sterkere makt enn en Vesten.
- Det kan være ubehagelig å se det i øynene og analysere det som materialister, sier E. Strøm i denne artikkelen.

STILLE BEGRAVELSE?

I de senere år har det vært på mote i Vesten å skrive om Sovjets kommende oljekrise. Men i år har ikke den sedvanlige flom av spådommer fulgt publiseringen av årsproduksjonen. Verken i internasjonal fagpresse, dagsaviser eller i vårt organ Klassekampen. De fleste av disse har vært tilhengere av CIAs tese fra 1977 om at oljeproduksjonen ville toppe seg mellom 1978 og 1980. Tusenvis av spaltetimer er trykt om den kommende krisa og dens mulige resultat: Et mer aggressivt Sovjet på grunnlag av dets økende problemer og svakhet. Men altså ikke i år. Hva kommer det av? For fjerde år på rad har oljeproduksjonen trosset tesene fra CIA. For fjerde år på rad stiger produksjonen. Den ligger nå på 610 mill. tonn. Dette er 10 mill. tonn over det CIA i beste fall mente ville skje. Og det er 90 mill. tonn over CIAs laveste anslag for toppen av kurven. Det virker ikke helt som spådommen holder. CIA har vært på jorden.

TESEN OM PLANSYSTEMET

Det er et sentralt gjennomgangstema i all CIA kritikk av sovjetisk produksjon, ja produksjon overhodet: Den er ineffektiv på grunn av den *statlige eiendom og plansystemet*. Omvendt lekses det gang på gang opp at bare reformer som innfører markedsøkonomi, helst med privat eiendom, kan produsere effektivt. Denne analysen gripes med ivrige hender i alle slags presseorgan, f.eks. *Bussiness Week*

som skriver om at «de sentrale byråkrater snubler i energiplanene» og «planlegging tvinger sovjetøkonomien i kne» (BW 27.4.81 og 19.10.81)

Klassekampen har underholdt sine lesere med artikler om svarte solbriller, fotballer som sprekker, og omtalt den svarte, illegale økonomien som «den effektive sektor» i Sovjet.

HISTORISK OMVELTNING

CIAs tese kom på et litt besynderlig tidspunkt; et par år etter at Sovjet detroniserte USA som verdens største oljeproducent. Og ikke bare det. Sovjet har utviklet sin produksjon fra bare en ubetydelig brøkdel av USAs i 1920 via 1/10 i 1950 til 140% av USAs i 1980. Med andre ord en uhyre sterk økning, som representerer en historisk omveltning i maktforholda mellom de to stater på dette produksjonsområdet. Det som er viktig er at dette ikke er en tilfeldig omveltning. Den faller sammen med prestasjonene til det sovjetiske systemet totalt, enten det var sosialistisk eller (senere) statskapitalistisk. For Sovjets industriproduksjon var bare 10-12 % av USAs i 1913, nå er den over 80 %. Også for andre strategiske produkter som betyr noe i en total krig, er Sovjet forbi USA.

Hvordan kan tesen om det ineffektive plansystem (enten det er sosialistisk eller statskapitalistisk) opprettholdes i lys av slike fakta? Den kan det ikke. Tesen er feil. Den strir mot fakta.

UTSIKTENE FRAM MOT 1985

CIA hadde som kjent spådd at produksjonen i Sovjet ville *synke* fram til 1985, til mellom 400 og 500 mill. tonn. Erkjennelsen av at CIA tar feil, begynner nå for alvor å bre seg i vestlige kretser. I løpet av det siste år er flere senatsdokumenter framlagt i USA samt i europeiske oljekretser, hvor en kommer til konklusjonen at Sovjet trolig vil kunne nå opp til (eller henimot) sine offisielle mål på 640-680 mill. tonn i 1985. Disse dokumentene inneholder innteressant kritikk av CIA. De viser til at CIA har pekt på visse *faktiske* svakheter og

feil i sovjetisk oljestrategi, men at de helt har feilvurdert størrelsesordenen på svakhetene og oversett styrkene. Kilden til CIAs feilvurderinger er av *ideologisk art*, heter det.

Samtidig er det kommet en uhyre interessant studie fra det svenske firma Petrostudies, som er eksperter på sovjetisk olje. De peker på at det siden femtiåra har vært trekk i sovjetisk oljestrategi som «systematisk» har fremmet en «*underutnyttelse*» av de enkelte felt. Petrostudies hevder at det i 1980 ble gjennomført «den største reform i oljeindustriens historie». Reformen skal gjennom prismekanismen gjøre «maksimal utvinning» mer «profitabelt» enn tidligere; man sikter på «maksimal øko-

SOVJET

nomisk avkastning» på mineralressurser. Resultatet vil bli, hevder Petrostudies, at Sovjet vil «fortsette å øke produksjonen» og «forbli en nettoeksportør av olje til Østblokken og Vesten» (PS, 13.5.80).

Dette viser at det finnes betydelige systemsvakheter i Sovjet, men at disse ikke har hindret Sovjet i å bli verdens største oljeproducent. Det viser også at sovjetlederne er i stand til å forbedre et på forhånd (relativt) effektivt system. Denne evnen har CIA fratatt Sovjet i sin tese om plansystemet.

OLJE OG KRIG

I vestlige kretser har CIAs teser om fallende produksjon blitt brukt til å spå større sovjetisk aggressivitet overfor oljelanda i Midtøsten ut fra deres påståtte *fysiske* mangel på olje. Også hos marxist-leninister snek det seg inn teorier om at Sovjet ville gå til krig ut fra svakhet (se boka «Krig i vår tid»). Naturligvis kan råvare mangelen hos en voksende imperialistmakt bidra til at den går til krig, som f.eks. hos Japan og Tyskland rundt 1940. Men grunnlaget for at imperialistiske stater går til krig er som kjent dels at de maksimerer profitt gjennom okkupasjon, dels at deres raskere vekst fører til et krav om nyoppdeling av verden ut fra styrke, total styrke. Den viktigste konsekvensen av den senere tids utvikling på oljefronten i Sovjet, er følgelig at oljen styrker Sovjets industrielle vekst, og dermed legger grunnlag for en ytterligere omdreining i styrkeforholdet til USA. Hvor utrivelig tanken enn er; dette fører til en økning av faren for en krig om nyoppdeling av verden. Ikke bare ut fra en trolig økning av styrken til Sovjet. Men også fordi krig maksimerer profitt. Selv om den «historiske reformen» sikter på å «maksimere avkastningen» på hjemlige kilder, er det et ufrakommelig faktum at produksjonskostnaden på nye felt i Sovjet ligger på 15-20 dollar pr. fat, mens de i Midtøsten ligger på 25 cents til 1 dollar pr. fat. Den logiske følge vil være at «maksimering av avkastningen på mineralressurser» vil bli enorm ved en okkupasjon av kildene i Midtøsten.

ØNSKETEKNING OM ØKONOMISKE SYSTEMER

Tesen om Sovjets angivelige ineffektivitet er siste ledd i en lang historisk tradisjon; den private kapital desperat kamp mot større, kollektiv kapital. Den historiske utviklingstendens er kjent for oss alle. Den kollektive aksjekapital nedkjempet den private gründerkapital. Monopolet nedkjempet privat- og aksjekapital. Og statskapital overtar monopolkapital. Mindre kjent er kanskje den underlegne kapital *politiske* kamp mot dens større, kollektive rivaler. Denne kampen har foregått bl.a. med tesen om den kollektive, sentraliserte kapital ineffektivitet som våpen. Allerede salige Adam Smith kritiserte aksjeselskapet som var dømt til «ødselhet og likegladhet» siden det var leda av ansatte byråkrater uten det private profittmotiv. Over hundre år senere kjempet tilhengerne av den lille kapital en årelang desperat kamp mot de kollektive kapital sammenslutninger, monopolene og statsmonopolene i alle vestlige land. På grunn av bl.a. dens ineffektive bruk av ressurser. Siden Sovjetstatens fødsel har forsvarene av Vestens monopolistiske konkurransesystem spilt melodien om statseiets og plansystemets underlegenhet overfor deres «markeds-system».

LIVSLØGN OG MATERIALISME

Hvorfor er denne politiske kamp blitt ført? Den er ført i desperasjon av kapitaler som trues med sin undergang. De trues med utslettelse fordi deres måte å organisere produksjonen er underlegen den større kollektive kapital sentraliserte organisering av ressursene.

Den mindre kapital frykter *fusjon*, den økonomiske utslettelse av det større monopol. Den vestlige monopolkapital frykter i dag *okkupasjon* den militære underleggelse under den sentraliserte sovjetkapital. Tesen om den større kapital «ødselhet» er et desperat kampvåpen fra en kapitaltype som vil vinne oppslutning for et system som historisk er passé. Og nettopp av denne grunn er tesen en *livsløgn* som den mindre kapital

klynger seg til når grunnlaget for dens eksistens svikter: I over femti år har nå de vestlige ledere forsøkt å holde sovjetkapitalen nede, men befinner seg nå i krigsskyggen av en overlegen motstander.

For folk som ikke regner seg til borgerskapet bør det bli en oppgave å slutte å gjenta teser fra arsenalet til disse livsløgnere. Sovjet driver fram en tredje verdenskrig på grunnlag av det sentraliserte systemets evne til å kombinere ressursene til en totalt sett sterkere makt enn Vestens markeds-system. Det kan være ubehagelig å se dette i øynene fordi det betyr krig. Men vi er atskillig mer tjent med å begynne å undersøke hvordan sovjetsystemet faktisk fungerer for å bli klar over dets reelle styrker og svakheter. AKP har gått i spissen for dette oppover i syttiåra. Men det er fortsatt en del igjen før vi er virkelige materialister i sovjetsspørsmålet.

Kilder:

US Senate Committee on Energy and Natural

Resources;

«The Geopolitics of Oil»

Washington Dec. 1980

Joint Economic Committee of the Congress of the US

«Allocation of Resources in the Soviet Union and China — 1980»

Washington — June 30 and Sept. 25 1980

Office of Technology Assessment, Congress of the US

«Technology and Soviet Energy Availability»

Washington DC November 1981

Marshall I Goldman;

«The Enigma of Soviet Petroleum».

London 1980

Economist Intelligence Unit;

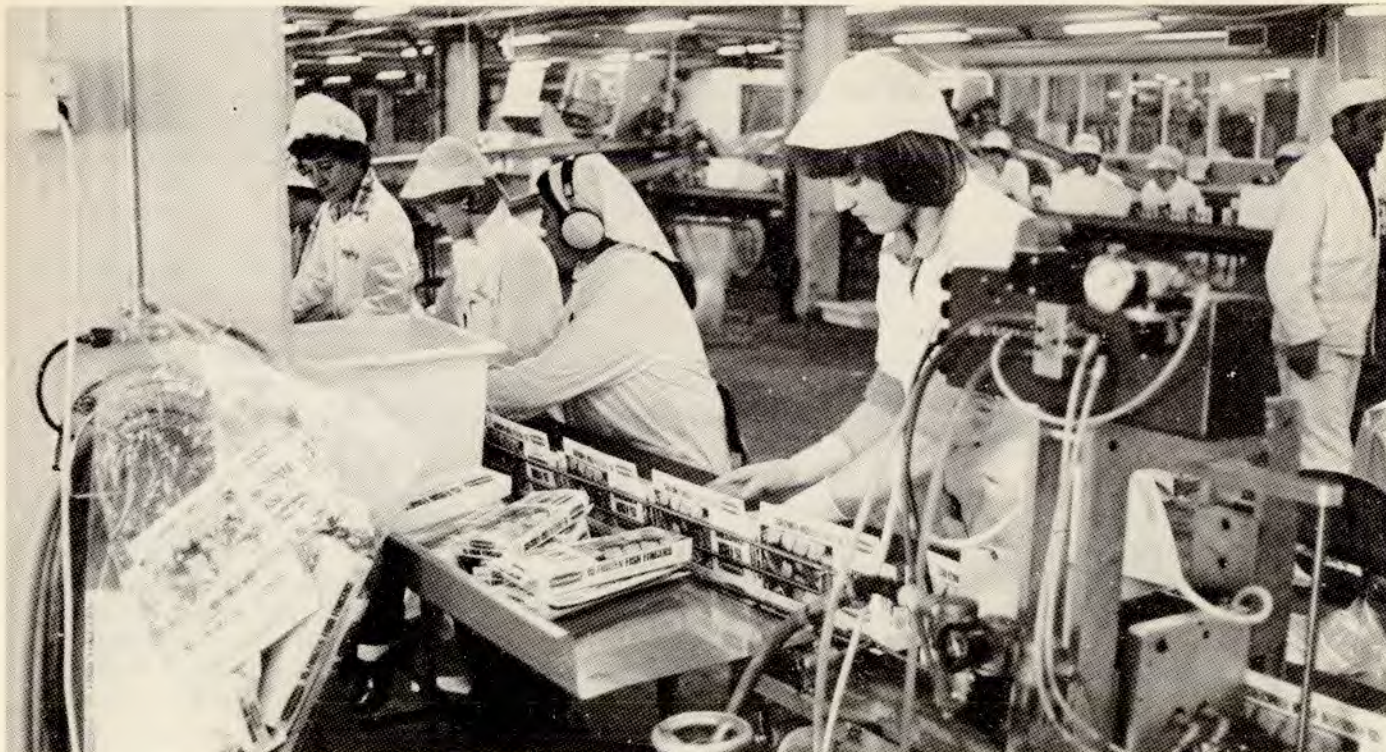
Quarterly Report on the Soviet Union 1981

(1-3)

Petrostudies;

Pressemelding om «Oljereformen av 1980»

Malmö, 13. mai 1980.

Den store marsjen vekk fra kjøkkenbenken

*— Vi som
bærer halve
himmelen*

Av Gro
Hagemann

- Etter krigen er kvinnene blitt trukket inn i samfunnsmessig produksjon. De er ikke blitt kjeppjaget tilbake til kjøkkenbenken.
- Når skal slike fakta få innpass i m-l-bevegelsens verdensbilde, spør Gro Hagemann i del 2 i denne serien om kvinneundertrykking og kvinnefrigjøring.
- Samtidig er det feil å tro at økt utearbeid frigjør kvinnene fra husarbeidet, understreker hun.

Jeg viste i den forrige artikkelen at familien betyr husslaveri for kvinnene og lenker dem til økonomisk avhengighet og personlig undertrykking. Derfor er ingen frigjøring av kvinnene mulig før familien oppløses som økonomisk enhet.

Likevel er det ikke forholdene i familien som i første rekke bestemmer vilkårene for kvinner i samfunnet vårt. Den ka-

pitalistiske utviklingen drives fram av økonomiske lover, og det er de som først og fremst avgjør i hvilken grad kvinner skal være slaver i familien, i hvilken grad de skal være umyndige, umælende og uproduktive. Det er lover utafor familien som har drevet kvinner inn i fabrikker og kontorer, og de holder fortsatt tusenvis av kvinner utafor all samfunnsmessig

KVINNEKAMP

produksjon. Alle de minene som i løpet av de siste 150 åra er lagt under kvinnes tradisjonelle stilling i familien, er i bunn og grunn resultat av utviklingen *utafor* familien, av den kapitalistiske økonomiens lover. Hele det materielle grunnlaget som etter hvert er lagt for en likestilling mellom kjønnene, er et resultat av disse lovene. Den kapitalistiske utviklinga har skapt en arbeiderklasse som er fri, og på samme måte har den også gitt kvinnene frihet et stykke på vei.

Motsatt er det også den stillingen kvinnene har innafor økonomien som avgjør hvilken kraft vi kan være i vår egen frigjøringskamp. Oppsvinget i kvinnekampen siden slutten av 60-åra og de resultatene det har ført til, ville ha vært utenkelig dersom kvinnene fortsatt bare hadde vært slaver ved hver sin kjøkkenbenk. Det er stillingen innafor økonomien som gjør arbeiderklassen til den ledende revolusjonære krafta i et kapitalistisk samfunn. Det er også stillingen innafor økonomien som har gjort kvinnene til en mektigere kampkraft enn vi har vært noen gang tidligere i historien. Spørsmålet om kvinnes stilling på arbeidsmarkedet er derfor et kjernespørsmål i hele analysen av kvinneundertrykkinga. Å avgjøre om hovedtendensen under kapitalismen er å holde kvinnene *utafor* hele det kapitalistiske arbeidsmarkedet, eller om hovedtendensen er at de i økende grad integreres, er ikke noe akademisk spørsmål. Tvertimot har det helt sentral betydning når vi skal analysere klassekreftene i samfunnet og mulighetene for opprør og revolusjon. Det har betydning for kvinnes frigjøringskamp, men i aller høyeste grad også for klassekampen som helhet.

Nettopp et kjernespørsmål som dette har det vært stor uklarhet om i vår bevegelse. Det er fortsatt en nokså alminnelig oppfatning at gifte kvinner og kvinner med barn stort sett er husmødre og ikke yrkesaktive. AKP(m-l) har formulert seg i tråd med dette i en rekke prinsippprogrammer, arbeidsprogrammer og valgprogrammer. Mange ml-ere hevder at kapitalismen ikke er forenlig med yrkesarbeid for kvinner i stor skala, og at kapitalens eneste sanne interesse er å sende kvinnene «tilbake til kjøkkenbenken.»

Avisa Klassekampen er ikke noe unntak i så måte. I årevis har den foret oss med bakgrunn for egne meninger om

at kvinner under kapitalismen egentlig er husmødre, ikke arbeidere, og at de alltid står i ferd med å bli jaget hjem igjen til kjøkkenbenken. Når en streikende hermetikkarbeider ved Norway Foods i Stavanger som har vært yrkesaktiv i årtier, i februar 1982 intervjues under overskriften «Bestemor i streik», da er det uttrykk for en sånn tankegang. Kvinner er ikke ordentlige arbeidere; de er husmødre og bestemødre. Og når Hydro-streiken noen uker senere presenteres med hovedoppslag på forsida under overskriften «Nå begynner streikevåren», er det samme tankegangen som skinner igjennom på ny: Nå kommer gutta, nå begynner alvor.

Men Klassekampen gjør en kardinalfeil. Ikke først og fremst fordi det er lumpent og urettferdig å undervurdere kvinner i streik. Men fordi de bommer på et helt sentralt politisk spørsmål. Klassekampen og flere med dem er faktisk ikke materialister på dette punktet; de er i utakt med virkeligheten. For i løpet av de 30—40 siste åra har det skjedd en økning i kvinners yrkesdeltakelse over hele den kapitalistiske verden som nærmest er eksplosjonsartet, og som gjør det til en anakronisme å holde fast på oppfatningen at kvinner stort sett er husmødre. For min egen del er jeg ikke i tvil om at dette er et av de mest markante trekkene ved den sosiale utviklingen i de kapitalistiske landa etter krigen, og at det i avgjørende grad har bidratt til å endre arbeiderklassens sammensetning.

KAPITALISMEN I DAG: KVINNER INN PÅ ARBEIDSMARKEDET

At kvinnes yrkesdeltakelse er høy i de fleste øst-europeiske landa og i Sovjet, er kjent for de fleste. Den høyeste andelen yrkesaktive kvinner har Sovjet, der kvinnene allerede like etter krigen utgjorde nesten 50% av arbeidskrafta i de statlige sektorene. I etterkrigsåra har stadig nye millioner av kvinner strømmet inn i arbeidsstyrken, og i dag er mer enn 85% av kvinnene yrkesaktive. I praksis betyr det at så å si hele den latente kvinnelige reserven er mobilisert. Ei ytterligere økning av arbeidsstyrken krever at nye reserver tas i bruk, noe som i dag er en politisk hodepine for Sovjet-staten. Ved siden av Sovjet er det Øst-Tyskland og Tsjekkoslovakia som har den største andelen yrkesaktive

kvinner. Ifølge ILO's arbeidsmarkedsstatistikk var mellom 70 og 80% av kvinnene mellom 20 og 55 år yrkesaktive i begge disse landa i begynnelsen av 1970-åra.

Det som færre er oppmerksomme på, er at denne utviklinga, som er så kjent fra øst, faktisk også er i full gang i den vestlige kapitalistiske verden. I viktige kapitalistiske land som Sverige, USA, Canada og Norge er yrkesprosenten blant kvinner bortimot fordoblet i løpet av mindre enn 30 år, og sammensetningen av arbeidsstyrken har gjennomgått en vesentlig forandring. Se på tabellen som er trykket annet sted i denne artikkelen. Den viser at om lag 3 av 10 sysselsatte i USA var kvinner i 1950, mens det i 1977 var 4 av 10. I Canada var bare 2 av 10 sysselsatte i 1950 kvinner, mens det i 1977 var nesten 4 av 10. I Sverige var rundt en fjerdedel av alle sysselsatte i 1950 kvinner, mens kvinnene i 1977 sterkt nærmet seg halvparten av alle sysselsatte.

Som det framgår av tabellen har utviklinga ikke vært like dramatisk i alle de vestlige, kapitalistiske landa. I en del land var yrkesprosenten allerede for 30 år siden nokså høy, og økninga har vært mindre. Det gjelder for eksempel for Danmark, Finland og Frankrike. I Japan har yrkesprosenten gått noe tilbake, men den er fortsatt over 50%. Felles for de fleste OECD-landa i dag er imidlertid at kvinnene alt i alt utgjør rundt 40% av arbeidsstyrken.

Disse opplysningene, og også tabellen, er hentet fra en OECD-rapport om kvinners yrkesarbeid fra 1980. Av denne rapporten går det også fram at begynnende krise og stagnasjon i OECD-landa fra 1974—75 ikke har ført til noen ny tendens i utviklinga av kvinners yrkesaktivitet. Tvertimot har sysselsettingen blant kvinner stort sett fortsatt å øke, også i land der menns sysselsetting har gått betydelig tilbake. I land der sysselsettingen blant menn har økt, har økninga i kvinnes sysselsetting stort sett vært sterkere. I enkelte land, som Finland, Vest-Tyskland og Spania, har kvinners yrkesaktivitet avtatt. Imidlertid har menns sysselsetting i alle disse landene hatt en tilsvarende eller større tilbakegang.

På den andre siden har også arbeidsløsheten blant kvinner utviklet seg raskere enn blant menn i de fleste OECD-land, og stort sett var arbeidsløsheten blant

KVINNEKAMP

kvinner i 1979 prosentvis høyere enn blant menn. I enkelte land var denne forskjellen utpreget. I Frankrike var f.eks. 8% av kvinnene arbeidsløse i 1979, og dette var en arbeidsløshetsprosent som var dobbelt så stor som blant menn. I Belgia og Italia var arbeidsløshetsprosenten blant kvinner nesten tre ganger så stor som blant menn.

Økende arbeidsløshet står ikke i og for seg i motsetning til økende yrkesdeltakelse, i alle fall ikke så lenge arbeidsløsheten er på et forholdsvis lavt nivå. For det første kan det på samme tid være tilbakegang i en sektor av økonomien og framgang i en annen. Nettopp dette har skjedd i en rekke OECD-land, der industriproduksjonen har vært i tilbakegang, mens tertiærsektoren fortsatt har økt. For det andre er all sysselsetting som kjent ikke stabil sysselsetting. Mange arbeidsløse vil være i arbeid i andre perioder, og altså gå inn og ut av arbeidslivet. De høye arbeidsløshetstallene blant kvinner er derfor også et uttrykk for kvinnes ustabile tilknytning til arbeidslivet.

På tross av krise, stagnasjon og økende arbeidsløshet var yrkesaktiviteten blant kvinner fortsatt i vekst i de fleste OECD-landa ved inngangen til 1980-åra. Og den OECD-rapporten som jeg har hentet mine opplysninger fra, ender opp med følgende konklusjon.

«Økonomien i de fleste OECD-land er nå innrettet på og avhengig av en høy yrkesdeltakelse blant kvinner, ikke bare som arbeidskraft, men også for utvikling av nasjonalinntekten og av kjøpekraften. Kvinner kan ikke lenger betraktes som en arbeidskraftsreserve som kan trekkes inn og vises bort etter behov.» (2)

NORGE: FORTSATT ØKENDE YRKESAKTIVITET

I store trekk faller utviklinga i Norge sammen med disse generelle tendensene. At et stort antall kvinner ble yrkesaktive mellom 1950 og 1977, vises tydelig av tabellen. Av Økonomisk Utsyn for 1980 går det fram at yrkesprosenten for kvinner har fortsatt å stige også etter at høykonjunkturen i Norge gikk over i stagnasjonstendenser. Fra 1976 til 1980 økte yrkesprosenten fra 49 til 54%, og fra 1979 til 1980 sto kvinnene alene for hele sysselsettingsøkningen i landet (3). I Sosialt Utsyn for 1980 regnes det med at dette er

en utvikling som vil fortsette:

«Utviklingen hittil og forholdene i dag gir imidlertid holdepunkter for å anta at tallet på og andelen yrkesaktive kvinner vil fortsette å øke.» (4)

I alle fall så langt har denne spådommen holdt stikk. Arbeidskraftundersøkelsene fra 1981 viser en ytterligere økning i antallet sysselsatte kvinner. Gjennomsnittlig var det 13 000 flere kvinner i arbeid i 1981 enn i 1980, og yrkesprosenten økte en halv prosent, fra 54,2 til 54,7%. Størstedelen av økningen besto av gifte kvinner og av kvinner i alderen 30—39 år. (5)

Som i de andre OECD-landa har økningen av kvinnes yrkesdeltakelse i Norge først og fremst sammenheng med en voldsom økning innafor tertiærsektorene, spesielt det som kalles offentlig sosial og privat tjenesteyting. Hele 90% av den totale økningen i antall timeverk utført av kvinner skjedde innafor undervisning og helse- og sosialtjenester. På den andre siden har det vært en kraftig tilbakegang i primærnæringene (jordbruk o.a.), og også innafor industrien har antallet sysselsatte gått tilbake. (6). Innafor industrien har imidlertid kvinneandelen blant de sysselsatte vært økende.

På tross av denne framgangen er arbeidsløsheten blant kvinner også i Norge større enn blant menn. I 1979 og 1980 lå arbeidsløshetsprosenten blant kvinner gjennomgående på rundt 3%, mens den blant menn var omkring 1,5%. Størst var arbeidsløsheten i de yngste aldersgruppene. Blant kvinner mellom 15 og 24 år var 7% i arbeidsstyrken arbeidsløse, mens den tilsvarende prosenten blant menn i samme aldersgruppe var 6 (7).

En god del av arbeidsløsheten henger antakelig sammen med at kvinner har en mindre stabil tilknytning til arbeidslivet enn menn. Dette kommer også fram på andre måter. For eksempel viser det seg at yrkesaktive kvinner i mye større grad enn menn veksler mellom lønnet og ulønnet arbeid i løpet av et år. En undersøkelse fra 1979 avslørte at 14% av de kvinnene som hadde vært i arbeid et år tidligere, ikke lenger var i lønnet arbeid. Det tilsvarende tallet for menn var 7%. De fleste av de kvinnene som ikke lenger var yrkesaktive, oppga at de nå hadde husarbeid som viktigste aktivitet (9%). Men det var også flere kvinner enn menn som hadde begynt på skole i løpet av året

(3%). Motsatt viste det seg også at 15% av dem som hadde hatt husarbeid som viktigste aktivitet et år tidligere, nå var i lønnet arbeid (8).

KVINNENE ER EI VIKTIG KAMPKRAFT

Om, og eventuelt hvor lenge, utviklinga i de kapitalistiske landa vil fortsette i det samme sporet, er foreløpig et åpent spørsmål. Den diskusjonen vil jeg la ligge i denne omgangen. Om utviklinga så langt er det imidlertid fullt mulig å konkludere: Hovedtendensen under kapitalismen i åra etter den andre verdenskrigen har vært en storstilt mobilisering av kvinnene inn på arbeidsmarkedet, og slett ingen kjeppjaging av kvinnene hjem til kjøkkenbenken. Den klassiske heltidshusmora som mange tydeligvis fortsatt oppfatter som en typisk representant for den kvinnelige delen av arbeiderklassen; hun blir altså mindre og mindre typisk. På den andre siden blir også den klassiske arbeideren, mannen i kjeledress og med verktøy i neven, en stadig mindre typisk representant for arbeiderklassen.

Når skal slike kjensgjerninger bli en del av den norske ml-bevegelsens verdensbilde?

Når vil Klassekampen i sine økonomiske kommentarer og sitt økonomiske nyhetsstoff begynne å ta hensyn til at det som skjer med kvinnene på arbeidsmarkedet er en av de viktige tendensene innafor den kapitalistiske økonomien i dag? Borgerlige aviser, som Aftenposten, har oppdaget det for lenge siden.

Og når skal vår faglige politikk begynne å ta hensyn til at kvinnene ikke er en spesielt *lidende* minoritet innafor arbeiderklassen, men at de faktisk utgjør en stadig større del av klassen, og dermed også en stadig viktigere *kampkraft*? Størstedelen av tilveksten i LO's medlemsmasse i forrige landsmøteperiode var kvinner. Betyr ikke det noe for vår faglige politikk og for Klassekampens faglige kommentarer?

Og når skal Rød Valgallianse få øyene opp for at kvinnene ikke jages tilbake til kjøkkenbenken til enhver tid, men at de i flere tiår faktisk har strømmet *inn* på arbeidsmarkedet i store mengder. «Den økonomiske krisa har forverra situasjonen — enda flere kvinner er sendt tilbake til kjøkkenbenken», het det i RV's valgprogram i 1979, mens faktum var at

KVINNEKAMP

Kvinneres yrkesdeltakelse i endel OECD-land 1950–77

	Kvinneres yrkesprosent (kvinner mellom 15–64 år). ¹⁾		Kvinneres andel av arbeidsstyrken i prosent.		Prosent-del på deltid. ²⁾
	1950	1977	1950	1977	
Sverige	35	70	26	44	53
Danmark	50	70	34	42	49
Finland	60	65	41	46	17
Norge	37	59	27	40	44
Storbritannia	41	57	31	38	43
USA	37	56	29	40	27
Japan	57	53	38	40	17
Canada	26	52	21	38	23
Frankrike	50	50	36	38	13
Vest-Tyskl.	44	48	35	38	25

- 1) Yrkesprosent: definert som arbeidskraft i alle aldre i forh. til befolkning mellom 15–64 år. Yrkesprosenten er derfor høyere enn den de norske arbeidskrafts-undersøkelsene regnet med, fordi de regnet arbeidskraft i en viss aldersgruppe i forhold til befolkningen i samme aldersgruppe.
- 2) Oversikten over omfang av deltidsarbeid er regnet ut på ulikt grunnlag i ulike land, og tallene kan derfor ikke sammenliknes direkte.

Kilde: «Women and Employment» OECD 1980 s. 22 og 37.

kvinnenes yrkesdeltakelse på det tidspunktet økte som aldri før. Krise og data-revolusjon kan føre til stor arbeidsløshet blant kvinnene i framtida. RV vil vel eventuelt ikke oppdage at dette er en ny tendens engang, for i deres verdensbilde har situasjonen alltid vært slik.

Jeg mener at en undervurdering av de endringene som har skjedd i kvinners yrkesaktivitet etter krigen nødvendigvis må føre til en undervurdering av kvinnekampens betydning og av den kampkrafta kvinnene utgjør innafor arbeiderklassen. Og at kvinnene utgjør ei viktig kampkraft i dag, er det ingen tvil om. Det er ingen tilfeldighet at kvinnene utgjorde en av de viktigste opposisjonene på den siste LO-kongressen, eller at kvinneidretten i dag blomstrer som den gjør. Det er heller ingen tilfeldighet at 8.mars-demonstrasjonene i dag er blant

dem som samler flest folk på gatene, eller at kvinner stadig oppfører seg «illojalt» og kumulerer kvinner ved valg. Endelig er det heller ingen tilfeldighet at kvinnene utgjør et flertall blant RV's og SV's velgere. Dette opprøret henger uløselig sammen med den store marsjen vekk fra kjøkkenbenken.

Det kan være flere årsaker til at kvinnenes økende yrkesaktivitet ikke riktig blir tatt på alvor, og at mange undervurderer den utviklinga som har skjedd. En årsak kan være en dogmatisk forestilling om at kvinner under kapitalismen pr. definisjon er stengt ute fra samfunnsmessig produksjon. Slike dogmer finnes. De står enda på trykk i AKP's nye prinsippprogram, og de har dessuten lange tradisjoner i den sosialistiske bevegelsen. En nær slektning er ideen om at sosialismen vil gi arbeid til alle kvinner, og at dette av

seg selv vil oppheve kvinneundertrykkinga.

En annen årsak kan være det omfattende deltidsarbeidet blant kvinner. En kvinne på deltid blir ofte oppfattet som husmor, selv om hun arbeider hver dag og har fast jobb. Arbeidskameratene ser på henne som husmor, ektemannen ser på henne som husmor, og ofte ser hun også på seg selv som det samme. Men er hun det? I gjennomsnitt arbeider en yrkesaktiv kvinne 29 timer i uka, de fleste har fast arbeid, de fleste deltidsarbeiden-de er dessuten over 35 år og har ikke lenge små barn. Hvis vi går med på å definere disse kvinnene som ikke-yrkesaktive, da går vi i virkeligheten rett på limpinnen og godtar at kvinner *egentlig* er husmødre. Kvinner på heltid og kvinner på deltid har begge hovedansvaret for husarbeidet hjemme. Begge har også stort sett en særstilling på arbeidsmarkedet fordi de er kvinner. Likevel er de arbeidere likefullt, og det som er viktig, er at de utgjør en stadig større andel av den totale arbeiderklassen.

EN SÆRSTILLING PÅ ARBEIDSMARKEDET

Det er krefter i den kapitalistiske økonomien og ikke krefter i familien som har drevet kvinnene ut på arbeidsmarkedet i stor skala. Kapitalems behov for arbeidskraft har vært bestemmende for utviklinga. Men samtidig har det også skjedd endringer i familien som har virket i samme retning. Først og fremst har nedgangen i barnetallet ført til at kvinner i større grad enn tidligere har tilbudt arbeidskrafta si på markedet, dvs. at kvinnene selv har ønsket arbeid. Imidlertid er det ikke kvinnenes ønsker, men kapitalens etterspørsel, som har vært avgjørende. I forhold til de kreftene som styrer arbeidsmarkedet og hele den kapitalistiske økonomien er kvinnene og familiene bare passive brikker.

Hvilke krefter er det så det er snakk om? Dette spørsmålet vil bli grundigere behandlet senere, foreløpig vil jeg bare gi svar i form av noen påstander. Når kvinnene drives inn på arbeidsmarkedet i økende grad, må det etter min mening ha sammenheng med to forhold. For det første må det henge sammen med kapitalismens evige behov for ekspansjon, for å legge stadig nye områder inn under sine egne økonomiske lover og gi dem vareka-

rakter. I løpet av kapitalismens utvikling blir stadig flere ressurser og behov gjort om til varer. Det gjelder for eksempel menneskelige behov som mat, klær, rekreasjon, seksualitet og omsorg. Og det gjelder mennesket selv, som gjøres til vare ved at stadig nye reserver mobiliseres som arbeidskraft.

For det andre drives kvinnene inn på arbeidsmarkedet som et ledd i kapitalismens forsøk på å løse sine egne iboende og uløselige motsigelser. Profitratens fallende tendens og den stadige trussel om overproduksjonskrise må motvirkes, og ei av de motvirkende kreftene er å øke de lavproduktive og ikke-produktive sektorene i økonomien. Som jeg tidligere har vært inne på, henger den sterke økningen i kvinners yrkesdeltakelse nettopp nøye sammen med vekst i disse sektorene.

Men dette betyr på ingen måte at familien er uten betydning for kvinners forhold til arbeidsmarkedet. På den ene siden fungerer familien som et ypperlig oppbevaringssted for kvinner når arbeidskrafta deres ikke er etterspurt. På den andre siden spiller familien en viktig rolle i den stillingen kvinnene får på arbeidsmarkedet når de er yrkesaktive. Yrkesarbeid opphever verken husslaveri eller avhengighet, selv om det modifiserer det. Det er derfor en misforståelse å tro at yrkesaktive kvinner frigjøres fra kjøkkenbenken, mens kvinner som mister arbeidet jages tilbake til den. Kvinner er bundet til kjøkkenbenken uansett hva slags tilknytning de har til arbeidsmarkedet, og nettopp denne bindinga er med på å sikre at kvinnene fortsetter å fungere som et b-lag i arbeidslivet. Vi vet alle hvordan det fungerer: Fordi kvinner egentlig er forsørget i familien, er det både rimelig og naturlig at de får lavere lønn enn menn på arbeidsmarkedet. En kvinnelønn er en tilleggslønn. Fordi kvinner alltid har en jobb i familien er det praktisk med kortere arbeidstid eller mer ustabil arbeid slik at det er mulig å kombinere. Det finnes en rekke former for tilpasning til arbeidslivet som er høyst rimelige nettopp ut fra kvinners dobbeltarbeidssituasjon. Det er ikke vanskelig å forstå at en kvinne med ansvar for en hel husholdning foretrekker deltid, selv om det samtidig gjør henne til annenrangs arbeidskraft i mange tilfeller. Det er heller ikke vanskelig å se at det er praktisk for en kvinne med ansvar for småbarn å ha hjemmearbeid eller mer ustabil arbeid, selv om det betyr at hun samtidig må gi avkall på en del rettigheter som arbeids-

takere fleste tar som en selvfølge.

Samtidig er det klart at alle disse tilpasningene har det til felles at de er med på å sikre kvinnene en særstilling på arbeidsmarkedet. Denne særstillingen er gjennomgående og fastlåst, og den finnes i alle kapitalistiske land, uansett hvor høy eller hvor lav yrkesprosenten blant kvinnene er. Konkrete familieforhold kan forklare denne særstillingen et stykke på vei, men de kan ikke forklare alt. De kan ikke gi svar på hvorfor deltidsprosenten blant kvinner varierer så mye fra det ene kapitalistiske landet til det andre, og hvorfor det i enkelte land, som i Sovjet, nesten ikke forekommer. De kan heller ikke forklare hvorfor arbeid som i enkelte land utføres av menn i andre land er vanlige kvinneyrker, eller hvorfor et bestemt arbeid i en tid kan være mannsarbeid, mens det i neste omgang overtas av kvinner. For å forklare særstillingen som kvinnene har på det kapitalistiske arbeidsmarkedet, holder det ikke med enkle årsaksforklaringer. En rekke ulike historiske, økonomiske og kulturelle forhold må trekkes inn hvis en skal forstå hvordan særstillingen har oppstått, og hvorfor den stadig består.

At særstillingen eksisterer er likevel et faktum som ikke er til å komme forbi. Videre er det også et faktum at denne særstillingen gjør kvinnene til den delen av arbeiderklassen som er dårligst stilt på alle måter, og at den gir kvinnene en helt spesiell rolle å spille på arbeidsmarkedet. I kampen mellom klassene har kvinnene fått tildelt rollen som reservearmé, og deres funksjon er blant annet å virke som en bremse på den best organiserte delen av arbeiderklassen. I historien om kvinnes innmarsj i den samfunnsmessige produksjonen under kapitalismen hører dette også med. Det vil bli temaet for neste artikkel i denne serien.

NOTER

- (1) Dette spørsmålet er nærmere behandlet i Materialisten nr. 1/81 og i en artikkel av An-Magrit Jensen i Materialisten nr. 3/81.
- (2) «Women and Employment», OECD 1980 s. 72.
- (3) Økonomisk Utsyn over året 1980. Utgitt av Statistisk Sentralbyrå s. 5–6.
- (4) Sosialt Utsyn 1980, utgitt av Statistisk Sentralbyrå, s.39.
- (5) Statistisk Ukehefte nr. 12 1982, utgitt av Statistisk Sentralbyrå.
- (6) Sosialt Utsyn s. 38.
- (7) Sosialt Utsyn s. 43.
- (8) Sosialt Utsyn s. 35.

Signaturen j.b.h. polemiserer i denne artikkelen mot Stalin-artikkelen til Jarl Hellesvik som stod trykt i Røde Fane nr. 8/81. Han hevder at Hellesvik vurderer Stalins nasjonalitetspolitikk ensidig og at Stalin-perioden i hovedsak betød et framskritt for nasjonene i Sovjet. Han stiller også spørsmålsteget ved Hellesviks bruk av Bettelheim som kilde og mener at han ikke vurderer Stalin i en historisk sammenheng.

Jarl Hellesvik vil ha et oppgjør med «Stalin-dyrkelsen i AKP(m-l)», og har valgt seg ut det nasjonale spørsmålet for å vise hvorfor det er berettiget. Hellesvik foretar så en gjennomgang av politikken på dette området som etterlater Stalin fullstendig æreløs: Feila hans var «store, konstante og vedvarende». Det eneste positive Hellesvik finner grunn til å nevne er «ei brosjyre fra 1914» (Skal være 1913). Men dette var bare tom teori, sier Hellesvik, for «fra og med det tidspunkt da bolsjevikene, og dermed Stalin, kommer i maktposisjon begynner den storrussiske sjåvinisme å vise seg og øker deretter bare i styrke.» Hellesvik bringer så til torgs et passende utvalg eksempler for å underbygge denne oppfatninga.

De viktigste eksemplene han nevner på feil og overgrep er i og for seg ikke problematiske. Så langt jeg sjøl har kunnet studere materiale om det som ble gjort, er det også mi oppfatning at de representerer virkelige feil eller overgrep. Men ramma for den diskusjonen Hellesvik inviterer til er ikke hver enkelt av Stalins politiske feiltakelser og misgjerninger, det er en debatt om *helheta* i Stalins politikk og om vurderinga av Stalins *historiske* rolle.

STALINS LIVSGJERNING

Og Stalins politiske gjerning var enorm — i omfang og betydning. Han var bl.a. ansvarlig leder for verdens første sosialistiske stat i noen uhyre stormfulle 10-år. Han var den sentrale leder-skikkelsen i den internasjonale kommun-

istiske bevegelsen i samme periode. Kineserne summerte i si tid opp feila hans til å utgjøre «30 %» av denne livsgjærninga. Når om lag en tredjedel av denne historiske virksomheta hans blir bedømt som negativ, sier det seg sjøl at det ikke prates om bagateller, men om svære feil med voldsomme konsekvenser.

Dette synspunktet er sjølsagt ikke nytt; det har vært den gjengse bedømminga av Stalin i den nye kommunistiske bevegelsen, også i Norge, sia 60-tallet. Det burde heller ikke være nytt at feil i nasjonalitetspolitikk og i internasjonal politikk hører med i disse «30 %-ene» — det negative var jo ikke abstrakt, men konkrete historiske handlinger. Men at Stalins historiske fortjenester var større enn hans feil, at «70 %» av livsgjærninga hans må bedømmes som positiv, har også vært ei vanlig — og så vidt jeg kan se riktig — oppfatning.

Mange som tidligere har gitt si allmenne tilslutning til denne skjematiske «30-70-formelen», er seinere blitt sjokkerte når de konfronteres med det *konkrete* innholdet i «30-prosenten». De oppgir å vurdere Stalin som historisk skikkel-

se (med det det innebærer bl.a. av forutsetninger og muligheter), de bedømmer ikke lenger helheta i den politiske livsgjærninga hans, men fortaper seg i de negative delene. Innlegget til Jarl Hellesvik har ei sånn slagside. Det følgende er noen stikkord for å bidra til å risse opp et mer helhetlig bilde av Stalin som nasjonalitets-politiker

Debatt:

NASJONALITETSKOMMISÆR

Stalin jobba teoretisk med nasjonalitets-spørsmål før revolusjonen, og ga i 1913 ut sin «*Marxismen og det nasjonale*

Stalin som kistebærer for en av sine gamle venner Gigorij Ordsjonikidse som begikk selvmord i 1941.

spørsmål». Dette var det første større marxistiske arbeidet om denne saka, og det la grunnlaget for bolsjevikenes program (1)

Etter Oktoberrevolusjonen i 1917 blei Stalin hovedansvarlig for bolsjevikenes nasjonalitetspolitikk, han fikk jobben som nasjonalitetskommisær i regjeringa. Dette arbeidet leda han fram til 1923 da USSR var danna og nasjonalitetskommisariatet kunne oppløses. I løpet av disse 5 åra blei grunnlaget lagt for ei utvikling verden aldri tidligere hadde sett. For første gang i historia blei den sentrale statsmakta tatt i bruk for å frigjøre og utvikle undertrykte nasjoner. Hovedprinsippene for arbeidet var blitt slått fast i «*Deklarasjonen om rettighetene til folkene i Russland*» fra november 1917 (undertegna av Lenin og Stalin): likhet og suverenitet for folkene i Russland, sjølbestemmelsesrett, inkludert rett til adskillelse og til å danne uavhengige stater for nasjonene i Russland, avskaffelse av alle

STALIN-DEBATT

nasjonale privilegier, fri utvikling for de nasjonale minoritetene og de etniske gruppene i Russland : (2)

Nasjonenes likeverd blei lovfesta og nasjonal undertrykking forbudt. Russisk var ikke lenger det eneste offisielle språket; alle nasjonale språk blei gangbare ved siden av russisk. Undervisninga i skolene skulle skje på de ikke-russiske folkenes eget språk. Det samme gjaldt virksomheta til rettsvesenet og administrasjonen. Aviser og bøker begynte å bli utgitt på de nasjonale språkene, etter hvert i svært omfang, og egne skriftspråk blei jobba fram for de folkene som ikke hadde det. De økonomiske planene tok systematisk hensyn til å utvikle industri og jordbruk i alle deler av Sovjetstaten.

Kort sagt: Etter Oktoberrevolusjonen foregikk det ei imponerende nasjonal utvikling i det Russland som tidligere var blitt kalt «folkenes fengsel.» Dette kan belegges med dokumentasjon i massevis.

TO-KAMMER-SYSTEM

I 1922 blei USSR oppretta med formelt likeverdige unionsrepublikker. Etter hvert kom unionen til å bestå av 16 slike, og i tillegg autonome republikker og autonome regioner innafor mange av unionsrepublikkene. Det blei oppretta et to-kammer-system i Det øverste Sovjet — Unions-sovjetet og Nasjonalitets-sovjetet. Kamrene var likeverdige. Nasjonalitets-sovjetet var sammensatt slik: hver enkelt unionsrepublikk og hver autonom republikk valgte 5 representanter og hver autonome region en, uansett folketall. Altså ei favorisering av de mindre nasjonene på bekostning av russerne (som jo utgjorde halvparten av befolkninga i USSR). (3)

ER BETTELHEIM

«OMFATTENDE OG GRUNDIG»?

Det var kamp om nasjonalitetspolitikken hele tida. I de lange utdraga fra Bettelheim som Hellesvik siterer blir det redegjort for noen av de motsetningene som eksisterte fra 1918 til -23, og vekt er lagt på å vise at Stalin sto for avvik fra bolsjevikenes korrekte hovedlinje. Stalin krediteres overhodet ikke for *noe* av det positive som skjedde på det feltet han var hovedansvarlig for å lede i disse fem åra. De viktigste negative eksemplene til Bettelheim gjelder Lenins kritikk i 1922 av

noen sentralistiske og i sin konsekvens storrussiske trekk i politikken Stalin var ansvarlig for. Den konkrete kritikken til Lenin (om «autonomiseringsforslaget») og av behandlinga av partiledelsen i Georgia ser ut til å være riktig, og setter søkelyset på *en* tendens i Stalins og parti-ledelsens politikk på denne tida. Men i Bettelheims framstilling er ikke dette bare hovedtendensen, men det eneste som er verd å nevne om Stalins innsats på nasjonalitetspolitikken område. Den teksten Hellesvik av en eller annen grunn kaller «*omfattende og grundig*» og «*fullspekka av detaljer og kildehenvisninger*» er et lite 7 siders kapittel (hovedpoengene er gjengitt i utdraga til Hellesvik). Kildene Bettelheim baserer seg på her er utenom Lenins notater i hovedsak standardverket til E.H. Carr. Det hadde ikke skada om Bettelheim hadde plukka litt mer fra Carr. Da ville han ha måttet tegne et langt mindre entydig bilde av Stalins politiske innsats. For eksempel kunne han med Carr som kilde også dokumentert at Stalin i den samme perioden førte en hard kamp nettopp *mot storrussisk sjåvinisme i bolsjevikpartiet*.

KAMP OM LINJENE

Slike tendenser sto uhyre sterkt i partiet, og det var strid om prinsippene ved hver eneste korsvei. Sentrale partifolk som f.eks. Bucharin og Pjatakov var hardnakka talsmenn for «ultravenstre»-linjer, og i sjølveste Nasjonalitetskommisariatet var Stalin i lang tid *den eneste* som støtta Lenins politikk, om vi skal tru Carr og hans hjemmelmenn. Stalin blei ofte nedstemt av sine «venstre»-orienterte medarbeidere. (4)

På partikongressen i 1923 (mens Lenin var sjuk) var Stalin i spissen for den politiske kampen mot storrussisk sjåvinisme. Forslaget hans til resolusjon — som Carr mener «*gikk lengre i spørsmålet om å tilfredsstille nasjonalitetenes bestrebelser enn noe tidligere partivedtak om spørsmålet*» — blei vedtatt. (5) Kongressen førte også vidare den harde debatten om grunnlovsforslaget om to-kammer-system i Det øverste sovjet som hadde rast i konstitusjonskomiteen noen måneder. Forslaget blei støtta, og Nasjonalitets-sovjetet sikra. (6)

GRUNNLOVSDEBATTEN I 1936

Den samme kampen om kammer-systemet dukka opp igjen med full tyngde ved grunnlovsrevisjonen i 1936. I løpet av de 13 åra som hadde gått hadde sjåvinismen forskansa seg i partiet og statsapparatet. (Stalin er aktiv i den politiske kampen omkring nasjonalitetsspørsmålet i denne perioden, bl.a. gjennom taler, avisartikler og teoretiske avhandlinger — alt med skarp brodd mot assimilasjonspolitik og storrussisk sjåvinisme. (7)

I 1936 var altså grunnlovsforslaget brennpunktet for diskusjonen. Sjølråderetten til unionsrepublikkene blei åpent bestridt, og flere forslag om å stryke artikkel 17 fra grunnloven blei reist. Art. 17 lyder slik: «*Enhver forbundsrepublikk er garantert retten til fritt å tre ut av Sovjet-samveldet*». (8) Stalin tar opp kampen mot disse forslaga, og de blir avvist av Sovjetkongressen. Den samme skjebnen lider forslag om å fjerne Nasjonalitets-sovjetet og dermed to-kammer-systemet. I stedet blir det med Stalins støtte vedtatt endringer som *styrker* stillinga til Nasjonalitets-sovjetet. (9)

INNLEGG I EN VIRKELIG DEBATT

Hvilken vekt skal en legge på slikt spiller lover og taler og avisdebatt noen rolle, er det ikke bare «talemåter», som Hellesvik sier? Men Stalins taler, artikler, lovforslag osv. var innlegg i en virkelig, konkret politisk diskusjon som foregikk i Sovjet. De viser i det minste at Bettelheim tar hardt i når han hevder at «etter Lenins død førte bolsjevikpartiet praktisk talt overhodet ikke noen kamp» mot storrussisk sjåvinisme (10) (han må i det minste gjøre unntak nettopp for Stalin); og at Hellesvik er på tynn is når han hevder at «Stalin var en av hovedeksponentene for denne linja» (den gamle storrussiske/tsaristiske sjåvinismen) i partiet. «Stalin sto for ei ikke-proletær linje i det nasjonale spørsmålet — ei ikke-marxistisk linje» mener Hellesvik å vite om denne perioden, med Bettelheim som eneste referanse så langt. Jeg mener materialet i stedet viser at Stalin var en (ikke alltid helt konsekvent) *opponent* mot de sterke sjåvinistiske tendensene i SUKPB både i tida fram til 1923 (som er den perioden Bettelheim behandler), i åra fra 1923 til

STALIN-DEBATT

-29 (mens kampen om makta i partiet ikke var avklart), og i ti-året fram til krigen.

SENTRALISERING OG RUSSIFISERING

Storrussisk sjåvinisme og assimilasjonspolitikk var ei sterk strøming i både partiet og statsapparatet hele tida. Carr trekker fram en del momenter som styrka disse strømingene, momenter som svekka gjennomslagskrafta til den offisielle politikken på området. Utenom nedarva fordommer er det faktorer knytta til den sentraliseringa som bygde seg opp etter revolusjonen Carr tar for seg. Sentralisering innebærer et element av standarisering, og den standarden som blei brukt var storrussisk.

Den Røde Arme var den første faktoren som virka i den retninga; den var felles for alle, men med russisk tyngdepunkt. Fagforeningene var også landsomfattende og enhetlig oppbygd, og et viktig faktum var at arbeiderklassen over store deler av landet i utgangspunktet var av storrussisk nasjonalitet. Byproletariatet i Ukraina, deler av Kaukasus, i de østlige områdene osv. var altså ikke ukrainsk osv., men russisk. Partiet var naturligvis også felles for hele landet; det var ikke separate partier for hver republikk eller nasjon. Og utgangspunktet der var så pass dårlig at Lenin (i 1919) rett ut hevdet at «skrapte en litt på en kommunist, kom den storrussiske sjåvinisten fram». I tillegg kom sjølve statsapparatet med alle sine kjente skavanker (bl.a. jobba store mengder byråkrater fra tsartida der) og med Moskva som senter. Disse faktorene bidro til å regenerere storrussisk sjåvinisme og assimileringstendenser i de første åra etter revolusjonen, mener Carr. (11)

STALIN OG «STALINISTENE»

Jan Myrdal opererer i en analyse av disse spørsmåla for tida videre framover med ei motsetning mellom Stalin og «stalinistene» (sjiktet av politisk ansvarlige funksjonærer og andre som hadde makt og som etter hvert skapte seg privilegier). Myrdal drøfter «konflikten mellom Stalin og hans stalinister i nasjonalitetsspørsmålet», og mener at «stalinistene hadde samme gruppeinteresse av en sentralisert og russisk stat som deres byråkratiske

kolleger hadde hatt i Tsartida. (Som Lenin påpekte førtes jo mange av disse over i det nye sovjetapparatet). Konflikten mellom Stalins teoretiske politikk og stalinistenes sosialt betingte ideologi viste seg nå etter hvert i løpet av femårsplanene, krig og etterkrig.»

Myrdal mener at Stalin sjøl til tross for avvik holdt fast ved grunntrekk ved den marxistiske nasjonalitetspolitikken i oppbygginga av Sovjetunionen, og at «hans djupe overbevisning om faren for å la sentralismen bli en assimilasjonspolitik kom ofte til uttrykk». Og Myrdals konklusjon er at «på tross av den latente antisemittismen, undertrykkinga av små folkegrupper som volgatyskere og krimtatarer, overgrepene i Baltikum og så videre, fungerte Sovjets nasjonalitetspolitikk i Stalintida.» Det store omslaget kom seinere, etter Stalins død. (12)

At Jan Myrdal mener dette er jo ikke noe argument i seg sjøl, men jeg refererer standpunktene hans både fordi de er interessante og fordi Myrdal er Hellesviks referanse nummer to ved siden av Bettelheim. (Plasshensyn gjør at folk som vil ha hele resonnementet til Myrdal får skaffe seg boka hans).

KRIGEN: SJÅVINISMEN LEGALISERES

Krigen var et høydepunkt for storrussisk sjåvinisme. Det var nærmest fritt fram for alle former for patriotisme — og i kjølvannet blei sjåvinismen legalisert (Men samtidig fikk unionsrepublikkene midt under krigen, i 1944, noen utvidet rettigheter: Det øverste Sovjet ga dem rett til å drive utenrikspolitikk og rett til å ha egne militære formasjoner. (13) En indikasjon på at det var flere hensyn som måtte tas).

Stalin var sjøl med på denne galeien — så langt han så det opportunt for krigsmoralen. Det grelleste trykte eksemplet jeg kjenner er fra feiringa av seieren, en skåltale for toppene i Den Røde Arme. Stalin hyller der det russiske folket som «det mest framstående av alle nasjoner som inngår i Sovjetunionen» og som «den ledende krafta blant alle folk i vårt land» (14)

Mer av dette kommer ikke fra Stalin sjøl. Men i offisielle skrifter ellers ser slike toner ut til å bli vanlig kost. Jeg har kikket på et tilfeldig utvalg offisiell litteratur fra 49-50, og funnet sjåvinismen rikelig representert. De groveste eksemplene

Under krigen ble det spilt på både patriotisme og sjåvinisme. På denne krigsplakaten er kampen mot Hitler og tsarens kamp mot Napoleon to sider av samme sak: «Napoleon ble beseiret. Det samme blir den innbilske Hitler» lyder teksten.

STALIN-DEBATT

sto ironisk nok ei lærebok for middelskolen om den sovjetiske grunnloven for. (15)

STALINS SISTE KAMP

Men i 1949 starter Stalin opp igjen med den offentlige polemikken mot disse tendensene. Utgivelsen av hans samla verker blir brukt til å kjøre fram et tidligere ikke opptrykt arbeide fra 1929 om assimileringspolitikken. (16) Og i 1950 tar Stalin i bruk Pravda. I en artikkelserie (om språkvitenskapen (17)) går han bredt og hardt ut mot assimileringstendenser og avvik fra bolsjevikenes nasjonalitetspolitikk.

I beretninga for partikongressen i 1952 gjør Malenkov disse artiklene til retningsgivende for nasjonalitetspolitikken til partiet. (18). Stalin dør kort tid etter, 5. mars 1953, og dermed er det satt punktum for det han kan utrette. Men SK i partiet fulgte opp med et prinsippvedtak noen måneder seinere, i juni 1953. Der heter det at: «*Alle parti- og statsorgan er pliktige til å forbedre situasjonen i de nasjonale republikkene på en gjennomgripende måte og oppføre med utartingene i den sovjetiske nasjonalitetspolitikken. 2. Utdanning, forfremming og omfattende befordring av personale av hjemlig nasjonalitet skal organiseres. De høyere funksjonærer som ikke snakker det lokale språket skal gå av og stilles til disposisjon for SK i SUKP. 3. Skriftlig virksomhet i de nasjonale republikkene skal foregå på de hjemlige språket.*» (19)

RUSSIFISERINGSPOLITIKKEN SEIRER

Lettland blir trukket fram som negativt eksempel i vedtaket; grove brudd på de leninistiske prinsippene for nasjonalitetspolitikk har forekommet der. I ei seinere oppsummering skriver lettiske partimedlemmer at SK-vedtaket ikke bedra situasjonen: «*Den fastlagte kursen varte bare kort tid.. Deretter blei — sjøl om vedtaket ikke blei satt ut av kraft — alle de skisserte tiltaka opphevd og alt fortsatte som før. Men dessuten blei det i de nasjonale republikkene starta opp ettertrykkeligere og mer konsekvent et bevisst program for å gjennomføre assimilering av de små folkene.*» Brevet fra de lettiske partimedlemmene redegjør så i detalj om dette programmet (20)

Jan Myrdal hevder at «*først på SUKPs*

22. kongress i 1961 kunne stalinistene seire mot Stalins nasjonalitetspolitikk». På denne kongressen blei partiprogrammet endra, også i nasjonalitetspolitikken. I det nye programmet Krutsjov & co banka gjennom «*stilles målet å nå enhet innad for Sovjetunionens nåværende grenser og det taltes om det russiske språket som det felles språket for unionen.*» (21) Det var denne politikken Stalin i sitt siste teoretiske arbeid og offentlige polemikk hadde bekjempa.

OM Å SE STALIN I SIN HISTORISKE SAMMENHENG

Dette er sjølsagt ikke hele historia om Stalins nasjonalitetspolitikk. Det er som sagt ment som en del stikkord for å bidra til det helhetsbildet Hellesvik ikke gir. Jeg har gått lite inn på feila Stalin gjorde (22), jeg har ikke tatt opp den internasjonale politikken, men holdt meg til den innenrikske.

Men det burde være et tankekors for Hellesvik at hovedkilden hans for de svarte flekkene på Stalins internasjonale rulleblad, Jan Myrdal, avslutter drøftinga si av bl.a. de eksemplene Hellesvik refererer med følgende passasje: «*Nesten hele natta har vi diskutert Stalin og gått gjennom hva som har skjedd i Sinkiang i den siste generasjonen og hva man har sagt til oss. Det er heitt og vi drikker te i mørket. Så sier Gunn:*

- Ikke kommer du til å kunne beskrive dette slik at europeiske og amerikanske liberalere begriper at det ikke er sånn at ja er ja og nei er nei, men at det er nettopp det som er ut over det som er virkelig. De greier ikke å se Stalin som en skikkelse i historia. De vil ha guder ut av maskiner eller djevler opp av underjordsluka. De trur med Paulus at det er vankelmot å kunne se en politisk leder av stort format som Stalin på godt og ondt — i sin historiske sammenheng. Derfor trur de også at kineserne troller med truten når de sier at Stalin er sytti deler god og tretti deler ond.» (23)

Myrdal har tydeligvis ikke makta å skrive slik at Jarl Hellesvik begriper dette. Hellesvik har nøydt seg med å plukke noen spredte fakta fra lesinga si, og trukket sine kjappe konklusjoner om helheta i Stalins nasjonalitetspolitikk ut fra dette. Det er en litt for lettvinnt måte å ta «*oppgjør med Stalin-dyrkelsen*» på.

j.b.h.

Noter;

- (1) Stalin: Marxisme og det nasjonale spørsmål er trykt opp i boka Stalin: Marxisme og det nasjonale og koloniale spørsmål, utgitt på Oktober i 1978. Lenin omtalte den slik: «*grunntrekka i sosialdemokratiets nasjonale programmer har i den seinere tid blitt behandla i marxistisk teoretisk litteratur (der den fremste plassen tilkommer Stalins artikkel, Lenin cw 19.s.539.*- (2) E.A. Dunaveva: The collaboration of nations in the USSR, Moskva 1951, s. 14.
- (3) E.H. Carr, The bolshevik revolution 1917-23, b.1 s. 405, (Pelican Svensk Utgave: s. 437 (Cavefors).
- (4) Carr, s. 284-85, sv. utgave: 304-05.
- (5) Resolusjonen er trykt i Oktoberboka se note 1) s. 131-39.
- (6) Stalins innlegg i denne debatten finnes i Stalin, Works b. 5 s. 184-285.
- (7) Ei representativt utvalg finnes i Oktoberboka.
- (8) Sovjetsamveldets forfatning, Ny Dag 1946, s. 526-29. (10) C. (9) Se Stalin: Spørsmål i Leninismen, Oktober, s. 526-29.
- (10) C. Bettelheim, Klasstriderna i Sovjetunionen I, s. 358 (Cavefors)
- (11) Carr, s. 371-75 sv. utg.: 401-05.
- (12) Jan Myrdal: Turkmenistan, (Ran/Norstedt 1972) s. 56, 57 og 69.
- (13) Dunayeva, s. 56 og Sovjetforfatning s. 11 §§18 a og 18 b.
- (14) Stalin: Sovjetunionens store fosterlanske krig, Moskva 1954, s. 189. Jan Myrdal vurderer denne talen som en taktisk manøver fra Stalins side for å komme på offensiven, se Turkmenistan s. 58-59.
- (15) M.P. Karewa: Die Verfassung der USSR, Moskva 1950, s. 140-43.
- (16) Artikkelen er trykt opp i Oktoberboka s. 249. I Stalin: Works b. 11 (Moskva 1954) er den utheva som studiemateriale (s. XVI)
- (17) Stalin: Marxisme og språkvitenskapen, Oktober forlag.
- (18) Malenkov: Beretningsforedrag på SUKPs 19. Kongress, (Ny Dag 1952) s. 93
- (19) «Brev fra 17 medlemmer av Lettlands kommunistiske parti» 1972, trykt opp i Borys Lewtzki: Politische Opposition in der USSR 1960-72, her sitert etter et opptrykk i Marxistisk Forum nr. 4-75.
- (20) Samme som ovenfor.
- (21) Myrdal, Turkmenistan, s. 59 og 76.
- (22) Ei tradisjonell sammenfatning av disse finnes for eksempel i Tony Cliff: State capitalism in Russia s. 233-53 (Pluto Press 1974)
- (23) Jan Myrdal: Sidenvågen (Norstedts 1977) s. 304.
- (24) I arbeidet med dette innlegget har jeg utentom de kildene som er nevnt hatt stor nytte av en artikkel av Jan Sandegren i Clarté nr. 6-75.

Tron Øgrims kladdebok om maoisme og partikrise

TRON ØGRIM FLYR ALLTID MED FIRE PAR VINGER

Tron Øgrim er et merkelig og unorsk fenomen. Han er på samme tid uhøytidelig, kunnskapsrik, morsom og masete. Hadde ikke marxismen-leninismen og kaderkommunismen holdt ham i ørene, ville han opplagt vært en utflippa freak og tullebukk som digga litteratur, musikk og først og fremst seg sjøll! Nå er han i stedet den eneste virkelige karismatiske person i i AKP(m-l)s innerste lederjunta, en slags kombinert skravlebøtte og sannsiger med frikort til å si og mene det meste de fleste steder. Særlig etter at partiet sluttet å holde seg med ett sett autoriserte meninger og oppfatninger, er Tron Øgrim blitt mannen som tenker høyt og sender opp prøveballonger før den offisielle kompassretningen fastlegges og kursen stikkes ut.

Han er sammensatt og motsetningsfylt, perspektivrik og rotete på samme tid. Av og til vaser han seg

dukelig inn i sitt eget kronglete kladdespråk, men andre ganger kan han glimte til med presise formuleringer og rammende bilder som gjør det lett å forstå hva han mener, morsomt å lese hva han skriver. Tron Øgrim flyr alltid med fire par vinger samtidig. Det gjør at han raskt tar seg fram overalt, høyt og lavt, men at han sjelden har skikkelig kontakt med bakken over lengre tid.

Han har komfirmantens grenseløse og naive tro på egne evner, analyser og konklusjoner, samtidig som han innerst inne må være pinlig klar over at han er full av åndelige pubertetskviser. Dette gir ham en naturlig arroganse og en nesten fullstendig immunitet mot andre meninger og andres motforestillinger. Han er dessuten som m-l-ere flest langt flinkere med munnen enn med ørene.

Alt dette gjør Tron Øgrim godt egnet som høyttanker og ballongslipper: Han sier såpass mye fornuftig på sjarmerende måter at mange lytter, samtidig som det er lett å trekke på skuldrene av ham når han vrøvler — dette er hans egne, høyst personlige meninger som hverken parti eller arbeidsutvalg i sentralkomiteen behøver å hefte fort.

DEN NYE «KRISE»-BOKA EN VIDEREFØRING AV «ÅPENBARINGS»-BOKA

I 1979 skrev T.Ø. «Marxismen — vitenskap eller åpenbaringsreligion — ?

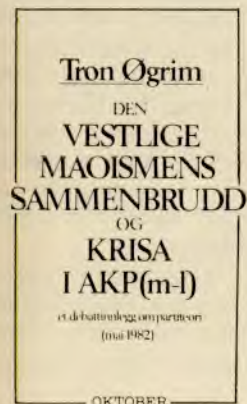
Boka var et oppgjør med dogmatismen i egne rekker, etter at 70-års progressive og enkle verdensbilde var splintret gjennom en serie sjokk etter Maos død: Firerbandens fall, bruddet mellom Kina og Albania, utviklinga i Vietnam og Kampuchea med foreløpig slutt-punkt i Kinas angrep på Vietnam.

Denne boka inneholdt også en kritisk analyse av tidligere tenkt og gjort innafør den kommunistiske verdensbevegelsen, og en gjennomgang av egen tenkning og egne holdninger. Til sentrale teser innenfor marxismen-leninismen og til marxismen som helhet og idémessig konstruksjon.

Boka var meget nødvendig som påminnelse om at marxismen fra grunnen er åpen og kritisk — også til egne konklusjoner — og slett ikke foregir å ha endelige og evige svar på alle viktige spørsmål i en verden i stadig og raskere forandring. Den slo samtidig kraftig mot de mest rotfestede utslagene av religiøsitet og klassisk avgudsdyrking innenfor det norske m-l-miljøet. Boka var etter mitt skjønn en av flere viktige forutsetninger for at den norske m-l-bevegelsen i denne brytningstida ikke fliset seg opp i fanatiske småsektorer eller falt sammen som et korthus fordi gudebildene raste sammen. Den ble lest med stor interesse og mottatt som manna fra himmelen av forvirrede og frustrete m-l-ere. Som en viktig del av oppgjøret med dogmatismen og vrangforestillingene om at Partiet har det ene rette synet på alle ting, ble det, da boka kom, slått ettertrykkelig fast at den sto for Tron Øgrims egen regning og ikke var gjennomlest og godkjent av SKAU i AKP. Også det var på den tida nytt og uvant, i seg sjøl en mild sjokkbehandling av rett-troende norske m-l-ere.

Nå har Tron Øgrim skrevet bok igjen, om «Den vestlige maoismens sammenbrudd og krise i AKP(m-l)», med undertittelen « — et debattinnlegg om partiteori — ».

BØKER

Forfatteren hadde ikke vært seg sjøl, og heller ikke levd opp til den beskrivelsen jeg har gitt av ham innledningsvis, hvis han ikke igjen hadde begynt på sin høyst spesielle måte allerede i forordet.:

«NB! Dette er ikke den boka jeg egentlig skriver! Dette er ei anna bok. Ei mindre viktig bok».

Og senere, under overskriften (Varedeklarasjon):

«Som bok er dette prega av at det er laga på seks fridager i mai. (...) Dessverre preger det kvaliteten. Dette er ikke et skikkelig lass planker, men en dårlig stabla kvisthaug. (...) Språklig prega av lange setninger, unødvendige fremmedord, dobbeltnektelser, «osv.», gjentakelser, slappheter i formuleringene. I framstillinga en del unødvendige gjentakelser, en mengde sidesprang. I teorien tvetydige og upresise forklaringer av en del forhold, utilstrekkelig arbeid med begrepene.»

Maken til negativ anbefaling er det sjelden å finne på trykk. Det triste er at jeg dessverre langt på vei må være enig med ham i beskrivelsen av produktet. Det er dessuten nødvendig å føye til enda en viktig reservasjon. Etter mitt skjønn går han utenom et kjerneproblem når det gjelder krisa for den typen parti som AKP(m-l) er: Både partimedlemmers og andre hederlige progressives frustrasjon over partimodellens manglende balansering av ledelsens uinnskrenkede makt og mulighet for manipulering av grasrotplanet. Slikt går ikke an i ei bok med undertittel «et debattinnlegg om partiteori». Da har forfat-

teren enten stå på gangsynet akkurat der, eller — og det er enda verre — han vil rett og slett ikke snakke om denne verkebyllen.

Tron Øgrim

HVOR OVERFLADISK OG SLOMSET HAR T.Ø. LOV Å VÆRE PÅ TRYKK?

Nå er det sjølsagt også mulig at T.Ø. intellektuelt er så overfladisk og slomset som deler av denne boka forteller: Så sommerfuglaktig flagerende fra blomst til blomst at han hverken får med seg honningen der han sneier nedpå, eller finner ut hvilke blomster som egentlig er de beste honningblomstene og derfor viktige å jobbe med som systematisk arbeidsbi. Da kan han sjølsagt si at pytt, pytt, partimodellens

svakheter og sentralledelsens åpne muligheter for maktmisbruk er ikke viktig nok til å dvele lenge ved — jeg har viktigere ting å bruke tid og krefter på!

Eller han kan være så slomset at han nesten aldri gir skikkelige kildehenvisninger, for ikke å snakke om å redegjøre noenlunde ryddig for hva i krattskogen av tanker, meninger, formuleringer og analyser som er egenprodusert, og hva som er sitert, lånt eller stjålet fra andre kilder.

Kanskje vet han det ikke sjøl engang, for slikt forutsetter både et minimum av tid og et minimum av pedantisk orden — ofte tror jeg ikke T.Ø. har noen av delene. Både fordi han nokså konstant har for mye å tumle med, og fordi han er eller av ytre press er blitt rotete, usystematisk, slomset.

I den foreliggende boka sier han temmelig tidlig, når han setter fram teorier under overskriften (Partivese- nets objektive karakter): «(I dette innrømmer jeg at jeg har stjålet skamlaust fra den italienske kommunistlederen Gramsci (1891-1937). Hans drøfting av partier, hva de er og åssen de fungerer, satte meg i gang med å tenke over disse problemene. I det som kommer, vil gjelda mi til Gramsci være tydelig for den som har lest ham. ...)» (s. 28).

Det var som fan! Anmelderen har ikke lest Gramsci, men kunne faktisk få god lyst, siden det T.Ø. bringer til torgs om partier og moderne partimønstre lyder både fornuftig og spennende. Men hvor hos Gramsci er det T.Ø. har

vært? Og har han brukt greip, bærplukker eller støvsuger da han var der og stjal? For ikke å snakke om at det også kunne være interessant å sjekke om T.Ø. etter anmelderens ringe skjønn hadde forstått og tolket Gramsci på rimelig vis! Ikke noe av dette lar seg gjøre når hele kildehenvisningen innskrenker seg til stjæling fra Gramsci — de som har lest ham, ser sjøl hvor fra og hva!

Noe senere, der han ser på KOMINTERN-partienes virkelige innflytelse og arven fra KOMINTERN, sammenlikner han utviklinga i Kina og India (s. 49). For Indias vedkommende starter han med å si fra om at han bygger på Jan Myrdals «Indien vantar». Greit, så vet alle det, og de som vil, kan lese den boka, ikke minst for å få del i noe av alt det spennende T.Ø. har sopt i seg med den enorme intellektuelle appetitten han har. Sann sett er rimelige og presise kildehenvisninger også en håndrekning til leseren, ikke bare en mulighet for å kikke T.Ø.s lesefrukter under skallet. På samme måte er manglende henvisninger en nødvendig arroganse og mangel på forståelse for lesernes situasjon.

Hadde han i rimelig grad gjennomført en slik praksis, ville det også vært lettere å finne ut når han har kilder i det hele tatt, og når han mener og konkluderer fritt i lufta ut fra eget subjektive skjønn. Det mistenker jeg ham nemlig også for å gjøre innimellom.

Ta for eksempel en del av det han sier om maoistiske partiers innflytelse i Latin-Amerika: «Flere latinameri-

BØKER

kanske partier spilte ei viktig rolle (Bolivia, Peru, Domingo).», sier han (s.59). Jeg vet ingenting om situasjonen i Bolivia og Domingo. Derimot har min gode venn og antiimperialist, peruvianeren José Aquilar inngående forklart meg at det partiet som har hatt innflytelse i hans hjemland, og som bruker merkelappen m-l; *det er et trostkistisk parti*. Da lurer jeg straks på hvilke kilder Tron Øgrim støtter seg til, om han har noen, og hvem — hans evt. min — som tar feil?

Begynner jeg slik på konkret grunnlag å lure på noen av de mange raske konklusjonene han trekker, forsterker det skepsisen til hele framstillinga — kanskje unødvendig? I hvert fall umulig å rede ut, når det intellektuelle presisjonsnivået er så lavt som her.

Men er det så viktig? vil kanskje noen irritert spørre. Jeg mener ja, fordi det ville si noe om forholdet ikke bare til virkeligheten rundt oss, men også om T.Ø.s forhold til den metoden han bekjenner seg til og kaller vitenskapelig, m-l-m blant innvidde og partimedlemmer. Vil han unngå å latterliggjøre den, må han venne seg til å redegjøre for kilder og arbeidsmetoder.

Det jeg her har tatt opp, er ikke bare Tron Øgrims problem som forfatter og m-l-er. I like høy grad burde det være forlaget Oktobers problem som ansvarlig utgiver av boka. Forlaget bruker konsulenter på sine skjønnlitterære bøker, og burde satt en streng en med rødblyant på denne. Da hadde den kanskje heller ikke behovd å bli på hele 227 utflytende sider — «en liten

pamflett på 20-30 sider som 'vokste litt'.» slik T.Ø. sier det helt i starten, (s.9). For det er vel ikke slik i Oktober forlag at en guru som ham bare kan forlange setter og spasere rett gjennom med kladdearkene sine?

BOKAS INNHOLD OG ANMELDERENS HENSIKT

Innledningsvis har jeg prøvd å si noe om forfatteren Tron Øgrim som politisk person og fenomen. Jeg har også antydnet noe om sammenhengen denne nye boka hans bør sees i, både allment politisk og som videføring av tanker fra «åpenbaringsboka». Endelig har jeg trukket fram viktige prinsipielle svakheter i form av overfladiskhet og mangel på redegjøring for kilder. Da er det på tide at jeg sjøl redegjør litt for hovedhensikten med anmeldelsen min av boka.

Anmelderen ser boka som et forsøk på å si noe vesentlig om

1) hva den vestlige maoismen i 1960- og 70-åra egentlig var, og hvorfor den brøt sammen,

2) hva moderne partier er og representerer eller ikke representerer,

3) hva disse partiteoriene utsier anvendt på KOM-INTERN-partiene og dagens norske partier, inkludert AKP(m-l),

4) hva AKP(m-l) er og burde kunne være innenfor det norske partisystemet og den norske velferdsstaten, og

5) hva slags krise AKP(m-l) er inne i, hva årsaken(e) til krisa er, og hvilke veier som eventuelt fins ut av den?

Alt dette er etter mitt skjønn svært viktige spørsmål som det er avgjørende å finne

svar på. Finner vi det, mener jeg det ligger store politiske gevinster å hente innfor et norsk kapitalistisk samfunnssystem som folk mer og mer mister tilliten til, etter hvert som det blir stadig synligere ridd av krisa i verdenskapitalismen.

Fusker vi derimot med undersøkelserne, oppsummeringene og analysen som skal gi oss disse konklusjonene, vil vi lett finne gale eller grovt unøyaktige svar som fører oss rett på vidotta når vi legger dem til grunn for politisk handling og aktivitet. Slikt fremmer hverken omveltning eller en sosialisme som betyr avgjørende forbedringer og er lett å propagandere og «selge» til arbeiderklassen og det arbeidende folket i Norge. I en slik situasjon er det svært viktig at noen prøver å finne gyldige svar. Derfor er det prisverdig at Tron Øgrim har skrevet denne boka, selv om den har åpenbare mangler. Svar kan finnes ved å gå om igjen gamle veier med utvidet oppmerksomhet mot grøfter og blindveier. Det kan og bør også gjøres ved å anlegge og gå nye veier i veiløst og ulendt terreng. Uansett hva som velges, blir det vesentlige å underkaste både veier og vandrere kritisk analyse med sikte på kontroll og forbedringer.

Dette har vært min hovedhensikt under arbeidet med anmeldelsen: Å se kritisk på svarene Tron Øgrim bringer til torgs fra raidene i andres og egne tanker, når han flyr med alle fire vingeparene og prøver seg på både nærheten og avstanden, detaljene og perspektivet. Dessuten å avdekke hans metoder så langt det

lar seg gjøre. Særlig for å etterprøve de konkrete resultatene innfor bokas permer, men også for å finne ut om det i arbeidsmåten hans ligger noe typisk, noe som kan si vesentlige ting ikke bare om ham og denne boka, men også om den bevegelsen og det partiet han sjøl er del av, og som igjen er del og tannhjul i et stort og viktig maskineri: Den internasjonale kommunistiske teorien og bevegelsen.

Det betyr at jeg ikke uten videre anmelder boka på dens egne premisser, utelukkende ut fra hva som står i den. Forhåpentligvis vil jeg også si noe om hva som savnes. Dessuten hva som etter mitt skjønn er galt og mangelfullt ved det som vitterlig står på linjene og ved at det som ikke står der glimrer med sitt fravær.

Anmelderen må ta et viktig forbehold på egne vegne. Når jeg tidligere kritiserte T.Ø. for ikke å angi kilder og redegjøre for lesefrukter og tjugods, var det hele tida i full anerkjennelse av at han har lest og slukt utrolig mye. Det betyr at han i borgerlig terminologi er en belest person, så vidt jeg veit over en bred og uryddig skala fra marxismens klassikere til uferdige skjønnlitterære debutanter.

Anmelderen er det i sammenlikning ikke. Det er ikke bare Gramsci jeg ikke har lest, for å si det på den måten. Mye av kapasiteten de siste 10 åra har dessuten gått med til å lese grå dokumenter og blodløse offentlige utredninger på ulike felt. Det begrenser sjølsagt mulighetene til å gjenkjenne, sammenlikne og i siste instans kommentere i perspektiv. Beklageligvis.

BØKER

ETTERKRIGSMAOISMEN — ANALYSEN AV DENS VEKST OG SAMMENBRUDD

Boka er delt inn i to hovedbolker. Den første tar for seg maoismen som politisk fenomen i verden fra 1950-åra til i dag, med hovedvekt på den vestlige maoismen. Den innledes med Gramscis (?) teorier om partier og partidannelser. Disse teoriene blir deretter først anvendt på KOM-INTERN-partiene og deres virksomhet, siden på de maoistiske gruppene og partiene som vokste fram verden over.

Bolk to handler om AKP(m-l) i det norske samfunnet. Der blir de samme teoriene brukt til å beskrive og analysere de norske partiene, og særlig AKP, for å vinne ut hvorfor dette partiet er i krise, og hva som eventuelt kan gjøres for å få det over på offensiven igjen.

Underveis i bolk to skisseres nedtrappinga av den norske velferdsstaten i den økonomiske verdenskrise, samtidig som det settes søkelys på de nye borgerlige lederne som arbeider seg fram i toppen av norsk kapitalistisk politikk, særlig innafor det viktige Arbeiderpartiet. Siden analysen og hypotesene i bolk én delvis leder over i bolk to er det naturlig å ta dem for seg i kronologisk rekkefølge.

Først litt om betegnelsene «maoisme» og «maoist»: Det har vært vanlig å kalle enkeltpersoner og grupperinger/partier som i denne boka dekkes av disse to begrepene for marxist-leninister og ditto grupper/partier, forkortet til m-l-ere og m-l-grupper/partier. Tron Øgrim bryter bevisst med

denne tradisjonen, og han gjør det av flere grunner. Viktigst er det vel at han på den måten understreker fellesskapet de alle har i anerkjennelsen av hele eller deler av Maos tenkning og teorier. Både som videreutvikling av marxismen-leninismen og som politisk plattform, mer eller mindre klart definert og etterlevd. Når han bruker disse begrepene på denne litt vagt og vidt definerte måten som romslige politiske sekker, unngår han en del intrikate definisjons- og avgrensingsproblemer. Samtidig oppnår han å knytte både seg og de fenomenene han beskriver nær til den personen han kaller «vår tids største marxist-leninist». Det har denne anmelderen absolutt sans for, i ei tid da Mao forsøkes nedvurdert og utdefinert.

Hva får så T.Ø. fram om maoismen i verden og særlig vesten? Kanskje ikke så mye revolusjonerende nytt, men likevel en del interessante og etter mitt skjønn nyttige påpekninger og understrekninger.

Det er viktig for ham å finne de svakhetene ved maoismen utenfor Kina som kan være med på å forklare både at den hadde så ulik framgang forskjellige steder i verden, og at den så å si samtidig brøt sammen og forsvant i mange land i flere verdensdelar.

Uten at analysen er dyptgående eller dokumentert, synes jeg framstillinga virker sannsynlig når T.Ø. går inn på hva maoismens kjernehold var under og etter revolusjonen i Kina, for deretter å påvise at den styrket seg og hadde framgang nettopp der dette innholdet passet og lot seg anvende

på den særegne lokale situasjonen. Der ble større eller mindre deler av den kinesiske analysen og strategien program og plattform for ekte partier med massestøtte og framgangsrik kamp, f.eks. i Sørøst-Asia. Men den kinesiske maoismen utviklet ikke noen særegen analyse og politikk for samfunn og forhold fjernt fra forholdene i Kina, påpeker T.Ø. Dermed ble den der for allmenn og uten appell til grupperinger i opposisjon og kamp for endring og omveltning. Dette høres sannsynlig ut.

Uten at jeg har forutsetninger for å bedømme konkret og ut fra personlig viten om forholdene i mange ulike land og områder verden over, virker denne forklaringsmåten mindre overbevisende etter hvert som den blir anvendt på samfunn og forhold stadig mer ulikt Kina.

For meg er det også uråd å ta stilling til T.Ø.s greie (og overfladiske?) påstander om grupper og partiers nærmere eller fjernere forhold til større eller mindre deler av den kinesiske maoismens program og plattform. Ikke oppgir han kilder til støtte for sine teorier heller, så dette blir for meg påstander og hypoteser i lufta.

Lettere blir det å kommentere hans påstander om hvorfor maoismen aldri fikk fotfeste i Øst-Europa. T.Ø. mener det kommer av at den bare utviklet allmenn analyse og langsiktig målsetting for disse landene, ingen konkret og særegen politikk som kunne være til hjelp og veiledning for opposisjonelle.

Dette høres riktig ut, men

jeg mener det bare gir deler av ei forklaring. Viktigere er det etter mitt skjønn at maoismens forsvar av Stalin og Stalins sosialistiske modell kolliderte kraftig med østeuropeernes praktiske erfaringer med det som for dem var dette systemet og dets avleggere og avarter rundt i de enkelte landene. Dette var trolig viktigere for folk der enn at maoismen korrekt slo fast sovjetstatens karakter og påpekte dens utbytting og undertrykking av sine østeuropeiske allierte.

Direkte svak og unnvikende blir analysen av hvorfor maoismen ikke fikk betydning som plattform for SOLIDARITET, med denne bevegelsens krav om demokratiske rettigheter som yttingsfrihet, organisasjonsfrihet, økt individuell rettssikkerhet osv.

Tron Øgrim gir altså inntrykk av at dette først og fremst skyldtes maoismens manglende utvikling av særegen politisk linje for land som de østeuropeiske. Men hvorfor går han ikke inn på det pinlige og åpenbare faktum at marxismen-leninismen — og altså også maoismen — akkurat her har sine største svakheter og en del av sine viktige uløste problemer?

Holdninga til nettopp yttingsfrihet, organisasjonsfrihet, individuell rettssikkerhet osv. er en verkebyll og et ømt punkt som plager mange av oss slik marxismen-leninismen-Maos tenkning behandler disse spørsmålene fram til nå. Det er etter mitt skjønn også et grunnleggende og uløst problem den norske m-l-bevegelsen drar med seg som lik i lasten. Jeg skal komme

BØKER

tilbake til dette senere i anmeldelsen.

Når det gjelder maoismens manglende innpass i Øst-Europa, mener jeg slike problemstillinger står helt sentralt. *Maoismen har simpelthen ikke klare og troverdige svar på mange av SOLIDARITETs vesentlige spørsmål.* Da kan den logisk nok heller ikke bli plattform for denne opposisjonsbevegelsens krav og politikk.

Dette kommer T.Ø. ikke inn på i det hele tatt. Er det fordi han ikke ser problemet, ikke finner det interessant nok, eller rett og slett fordi han ikke vil pirke borti dette åpne såret? Jeg tror svaret kan ligge i en kombinasjon av disse årsakene, men kanskje også i at han sjøl er en typisk representant for m-l-lederskap og indre sirkel i vår norske bevegelse. Det farger sjølsagt både hva han ser/ikke ser, og hva han finner interessant og viktig å analysere. Mer om det også senere.

Her og nå mener jeg det er grunn til å peke på at manglende drøfting av disse problemstillingene gjør framstillinga og dermed boka mindre interessant når det gjelder omtalen av maoismens fallitt i Øst-Europa. Den hopper for lett til neste isflak.

Analysen av den vestlige maoismen som ungdoms- og studentbevegelse mener jeg i hovedsak er riktig. Det er vel også nyttig å få dette på trykk, sjøl om beskrivelsen er skissepreget og på ingen måte omfattende og grundig nok.

Hvorfor maoismen ble svaret for så mange i disse ungdomsgruppene, mener

jeg T.Ø. sier mye riktig om, f.eks. dette:

«Maoismen var en helstøpt teori, med et svært teoretisk apparat, svar på svært mange spørsmål, 'noe for enhver', en høyt utvikla og elegant filosofisk teori som bygde på tradisjonene fra vestlig dialektisk hegelianisme og marxisme. Dermed kunne den tilfredsstillende krava fra de intellektuelt søkende som ikke bare ville ha enkelt svar, men 'dybde', en livsanskuelse.» (s.92)

At denne maoistiske «Sturm und Drang»-bevegelsen både blomstret og blomstret av med en uryddig generasjon rundt omkring på vestlige skoler og universiteter, blir drøftet og fastslått — jeg mener i all hovedsak på korrekt vis.

Mye mer diskutabel blir framstillinga av den vestlige maoismens teoretiske svakheter. Her er det lettere både å finne mangler og være uenig med forfatteren.

Et eksempel: Under oppstilling av intellektuell kritikk av maoismen nevnes også «spørsmålet om demokrati, om de maoistiske kommunistenes egen 'demokratiske truverdighet'». (s.110) Dette høyst reelle spørsmålet blir presentert som en av flere «intellektuelle nøtter», ikke helt viktige problemstillinger som har plaget 'de mest teoretiske huene'. *Det holder ikke.* Etter mitt skjønn er problemstillinga slett ikke særegen for de få intellektuelle teori-huene — den er f.eks. like plagsom for den norske arbeiderklassen, påstår jeg. Er det riktig, blir det strutseoppførsel av Tron Øgrim å prøve å isolere den eksklusi-

sivt for overfølsomme småborgerlige åndstullinger!

Under gjennomgangen av maoismens sterke sider, peker framstillinga etter mitt skjønn korrekt på den nyttige nye analysen av den internasjonale situasjonen. Deretter nevnes forsvaret av revolusjonen, stadig både riktig og viktig, også slik anmelderen ser det. Men videre kommer «gjenreisninga av respekten for den 'ortodokse' stalinske kommunismen i 30- og 40-åra».

Jeg er enig i at dette er en styrke så langt som det gjelder forsvar av sentrale teser revisjonistene i Sovjet og andre steder ivret etter å kvitte seg med. Men det er samtidig en svakhet, ikke bare som hindring for innpass f.eks. i Øst-Europa, men særlig fordi det betyr at maoismen etter mitt skjønn

på ingen måte går langt nok i konkret og konstruktiv kritikk av Stalin-perioden og Stalin-kommunismen. Jeg ser det som et viktig hinder for ny framgang og bredt innpass i arbeiderklassen verden over. 70 % bra og 30 % dårlig holder ikke som analyse for voksne, tenkende mennesker.

Viktigste svakheten ved helhetsanalysen av den internasjonale maoismen ligger slik jeg ser det i en ubalanse mellom vekten på ytre og indre årsaker.

Framstillinga legger stor vekt på at maoismens sammenbrudd kom som et resultat av at verden med ett ble for «vanskelig»; den lot seg ikke lenger enkelt analysere og bås-sette slik som tidlig i 70-åra.

Det er opplagt riktig, men samtidig var mange av de

Maoismens sammenbrudd må også forstås i lys av praktiseringa av den marxist-leninistiske teorien ulike steder i verden hevder Bjørn Nilsen. Her fra Albania.

BØKER

viktige tingene som hendte, og som gjorde verden innviklet for alle, men særlig for m-l-erne, *nøye forbundet med praktiseringa av den marxist-leninistiske teorien ulike steder i verden.*

Mye av det som skjedde avslørte for mange marxist-leninister grunnleggende svakheter ved m-l-m som metode, samtidig som både hjemlige og internasjonale hendinger på samme måte blottla ugrie sider ved m-l-ernes forhold til så vel virkeligheten som fakta og 'sannheten' — hvordan man enn definerer dette ulne begrepet!

Dette siste — denne 'indre' utviklinga — om vi kan kalle den det — berøres omtrent ikke. Det er en viktig svakhet, og skaper ubalanse og mangel på allsidighet i analysen og dermed konklusjonene.

Igjen blir det for denne anmelderen viktig å spørre hvorfor denne svakheten er oppstått, hvorfor akkurat disse elementene er falt utenfor? Anser forfatteren dem ikke viktige nok, eller ser han dem ikke?

HVA VI KAN LÆRE AV KOMINTERN OG KOMINTERN-PARTIENE

Tidlig i boka — allerede etter presentasjonen av Gramscis (?) teorier om partier og partidannelser — kommer et avsnitt som prøver å analysere KOMINTERN-partienes indre og ytre historie. Hensikten er å skape en bedre forståelse av maoismen og AKP(m-l) ved å trekke fram sterke og svake sider ved KOMINTERNs virksomhet, innflytelse og tvangsretting av den tidas kommunistpartier.

Avsnittet er kort, men

sier likevel viktige ting både om KOMINTERN og KOMINTERNs praksis. Dette brukes så effektivt for å si noe om særegenhetene ved den kinesiske revolusjonen og den særegne videreutviklinga av teorien Kinas kommunistparti KKP og Mao foretok for å gjennomføre denne revolusjonen.

Det blir slått fast at viktige begrensninger ved KOMINTERN var at organisasjonen var en europeisk og vestvendt organisasjon, og at den først og fremst var et redskap for de sovjetiske kommunistlederne og deres parti, SUKP.

En grunnleggende svakhet ved KOMINTERN, sier T.Ø., var at organisasjonen ikke hjalp de enkelte nasjonale kommunistpartiene med en konkret analyse, særegent av forholdene i de enkelte landene. Dermed hjalp organisasjonen heller ikke til med en realistisk analyse av den rolle disse partiene spilte i virkeligheten i sine respektive land. Partiene ble på en måte av lærerne i Moskva «eksaminert ut fra en ferdig fasit, ut fra et skolestisk-teoretisk pensum utarbeida for sovjetiske og europeiske forhold.» (s.53)

Dette er etter anmelderens skjønn en opplagt riktig og viktig påpekning. Like riktig og viktig synes jeg det er når Kinas kommunistparti blir karakterisert slik i motsetning til de mer 'normale' KOMINTERN-partiene:

«Det typiske ved Kinas Kommunistiske Parti var at det brøyt med den euro-sovjetiske dogmatiske analysen av den kinesiske revolusjonen, for å kunne bli 'fattigbondepartiet, moderniseringspartiet, det nasjonale frigjøringspartiet'. Dermed knytta det an til de største

og viktigste subjektive massebevegelsene i den tidas Kina og vant revolusjonen.»

På få sider i boka blir det her sagt ting som er viktige både for forståelsen og analysen av maoismen og av AKP(m-l): Veien til suksess og framgang ligger i å utvikle ny og nødvendig særegen analyse for det samfunn og de forholdene som til enhver tid eksisterer der et parti og en kommunistisk bevegelse opererer. Bare på den måten blir kommunistpartiet det partiet må og skal være, et virkelig parti og et fortropp-parti, et nødvendig redskap for arbeiderklassen når den skal slåss for omveltning og statsmakt.

POLITIKK OG NYE LEDERTYPER I DEN NORSKE VELFERDSSTATEN

Andre del av boka tar først for seg den særegne norske politiske situasjonen fram til nå. Det viktigste som blir sagt under disse overskriftene er beskrivelsen av den store koalisjonen for nedrigging av deler av velferdsstaten nå når krisa rir både den norske og den internasjonale kapitalismen. Dessuten analysen av det som blir kalt 'nomenklaturen' — den nye ledertypen som avanserer mot maktens posisjoner særlig innafor Arbeiderpartiet, folk av typen Einar Førde og Gro Harlem Brundtland. (Mye av dette siste er vel for øvrig med litt endrede navn det samme som i sin tid ble omtalt og beskrevet som *meritokratiet*?)

Søkelyset på denne nye ledertypen, kombinert med påpekinga av at store deler av den norske politikken er blitt 'sosialdemokratisert' i etterkrigstida, er viktig og

delvis nyskapende. Det skal bli spennende å få disse problemstillingene utdypet og videreutviklet i senere arbeider fra Tron Øgrim.

AKP(m-l) I DET NORSKE SAMFUNNET

Så kommer endelig turen til AKP(m-l). Beskrivelsen av hvordan den norske m-l-bevegelsen vokste fram, hvem den besto av, og hvordan medlemmene av den etter hvert stablet det nye norske kommunistpartiet på beina, er stort sett grei nok. For folk som har vært med mer eller mindre fra begynnelsen, er lite nytt, lite særlig spennende eller kontroversielt. AKP oppsto som det reelle partiet til den subjektivt revolusjonære ungdoms- og studentmassen, fastslår T.Ø. med rette. Men hva og hvem representerer dette partiet nå, når student- og ungdomsbevegelsen fra den gang er avgått ved døden? spør han videre.

Jo, partiet har klart å slå visse røtter blant unge arbeidere og funksjonærer, det har fått fram en hel garde av folk som har tillit og er blitt valgt i tillitshverv landet over, og det har gjennom alliansen RV en del støtte konkret i saker som dukker opp lokalt.

Av folk utenfor partiet oppfattes AKP i dag som 'streikepartiet' og 'Sørpartiet' i Norge, sier T.Ø. Det betyr at partiet konsekvent støtter og ofte er med i ledelsen av streiker og dessuten at det mest konsekvent i vårt land driver anti-imperialistisk arbeid og fremmer internasjonal solidaritet. Men utover dette står det delvis dårlig til, og partiet har ikke klart å skaffe seg oppslutning om poli-

BØKER

tikken og ideologien sin. Hvorfor ikke? blir det viktige spørsmålet som krever svar.

HVA MENER TRON ØGRIM ER ÅRSAKEN TIL KRISA I AKP(m-l)?

Mot slutten av boka gir forfatteren noen antydningssvarene til spørsmålet om hvorfor AKP(m-l) er i krise, til tross for at de synspunktene partiet har på utviklinga av Norge og verden stadig blir bekreftet. Til tross også for at partimedlemmer rundt i arbeidslivet har større tillit enn noensinne, og til tross for at partiet i dag langt på vei er akseptert og institusjonalisert i norsk politisk liv.

Hovedårsaken sammenfatter han sjøl slik:

«... vår utilstrekkelige forståelse av kapitalismen, og vår utilstrekkelige analyse av samfunnsforholda og den kapitalistiske utviklinga i vårt eget samfunn, som igjen fører til vår utilstrekkelige forståelse av sosialismens nødvendighet, mulighet og sannsynlige karakter i vårt land, er selve den politiske kjerna i partikrisa nå.»

Partiet lider altså av 'den maoistiske sjuka', og den kan bare kureres skikkelig ved at streike- og Sør-partiet blir partiet med alternativene til det nåværende samfunnssystemet. Partiet må aktivt propagandere nødvendigheten av sosialismen, mest mulig konkret utformet over norsk læst til bruk i vårt eget høyt utviklede land. Sier Tron Øgrim, og avslutter:

«Å diskutere og jobbe med sånne spørsmål mener jeg er langt viktigere enn å diskutere partiet AKP(m-l)s interne problemer i og for seg,

som jeg har gjort i denne boka.»

...

«Derfor er det sånne spørsmål jeg nå prøver å jobbe med, istedenfor den mer gravende og sjøloppatte forma for navlebeskuing i partiets problemer.»

Det triste er bare etter mitt skjønn at når han avslutter med disse konklusjonene, har han verken gjennomført noen dyptborende analyse der han prøver å finne svar på viktige spørsmål, eller fått med seg de viktigste årsakene til partikrisa i det hele tatt.

HVA MENER ANMELDEREN HAN HAR HOPPET BUKK OVER?

Før jeg gir mitt syn på årsakene til partikrisa vil jeg understreke dette: Jeg er ikke uenig med Tron Øgrim i at forståelsen av kapitalismen er for dårlig, at analysen av de norske samfunnsforholdene mangler nesten totalt. Jeg er også — som han — sikker på at forståelsen av sosialismens nødvendighet, mulighet og sannsynlige karakter i vårt land er høyst skrøpelig. Jeg mener bare at dette har mindre med det jeg oppfatter som partikrisa å gjøre. Snarere ser jeg det som viktige ting å få orden på når vi er blitt enige om de egentlige årsakene til den samme krisa og har fått i stand en plan for hvordan vi skal angripe den. Da må vi parallelt og samtidig gjøre noe med både det Tron Øgrim påpeker og det jeg er overbevist om ligger og verker under overflata som kriseårsaker.

Hva tenker jeg så på?

Jeg har sagt det før, og jeg sier det igjen: Viktige svakheter ved den lenistiske partimodellen, som mangel

på sikring av demokratiet innafor den demokratiske sentralismen og manglende muligheter for kontroll av ledelsen er kreftsvulster som hører med blant de dybeste årsaker til krisa både i AKP(m-l) og de andre maoistiske partiene som vokste fram på 60- og 70-tallet, og som nå mer eller mindre er gått i oppløsning.

Kan jeg være mer konkret (det er stadig folk som påstår at de ikke skjønner hva jeg mener med dette)?

Her kommer konkretiseringene igjen:

I partier av den leninistiske typen sitter sentralledelsen med all makt fordi den alene vet hva som til enhver tid foregår i partiet. Dette gir åpne manipulasjonsmuligheter, uten at noen plikt og rett til å kikke ledelsen i kortene. Dermed blir det ledelsen som bestemmer hva partimedlemmene skal få vite, og ledelsen som allmektig avgjør hvordan partimedlemmene og grunnorganisasjonene skal ha mulighet til å utøve sine demokratiske rettigheter og plikter innafor den demokratiske sentralismen.

Faktiske hendinger har gjort at folk har sett disse uløste problemene, og føler seg uvel ved dem. Her hjemme er det nok å nevne økonomikrisa, som nesten kjørte både AKP og tilliggende herligheter i grøfta for ei tid sia. Hvem hadde mulighet til å vite at katastrofen var så nær pga. uansvarlige disposisjoner fra partiledelsen før ledelsen sjøl fortalte det?

I klartekst betyr dette at det leninistiske partiet til nå er avhengig av en ok ledelse for ikke å skifte farge. Det betyr i virkeligheten at et

slikt parti uten strenge sikringer (som det er viktig å lete og diskutere seg fram til!) er verdens mest patente rottefelle hvis ledelsen råtner. Og det er dessverre dette som har skjedd i de kjente historiske eksemplene vi har, og hvor Albania er det hittil siste!

Dette har folk forstått etter hvert, slik kadre og kamerater også har gjort det tidligere, andre steder. Mao gjorde et hederlig forsøk på å komme videre her, med innføringen av begrepet *masselinje*. Men så lenge den ikke er betryggende vedtektsfestet, er den ingen egentlig sikring. Kontrollkomité er også en mulighet, uten at jeg på flekken vil si at den løser det uløste dilemmaet. *Men dilemmaet må løses, og det er et viktig underliggende element i partikrisa, det er brennsikkert.*

Sikring i form av rapportplikt tilbake til grunnorganisasjonene fra partimedlemmer som har deltatt på høyere nivå, f.eks. på landsmøter, er også viktig. I dag er det ikke tillatt pga. sikkerhetsrisikoen, som det blir sagt. Det betyr at partier av Lenins type lever i konstant unntakstilstand i forholdet mellom høyere og lavere nivåer, med SK som allvitende og allmektig topp.

Disse problemene feier Tron Øgrim lett unna, både i boka i år og «åpenbaringsboka» da den kom. Egentlig gjør hele partiledelsen det. Pål Steigan skrev i Klassekampen 24.10.81. da han kom med forslag til plan for en sosialisme-debatt: «Noen hevder at den leninistiske partimodellen og partiets ledende rolle er årsaken til sosialismens undergang i en del land. Jeg vil

SOSIALISME-DEBATT

avvise dette og hevde som en arbeidshypotese at hovedårsaken er å finne i samfunnets økonomiske basis.» Kjersti Ericsson skrev i Klassekampen 5.7.82 om «Partiet – problem eller ressurs?». Hun sier: «I diskusjoner om sosialismens utvikling har mange pekt på partiet som kilden til kontrarevolusjon i sosialistiske land. Jeg er uenig i ei slik vurdering.» Det interessante er at alle avviser og er uenige, ingen overbeviser ved argumentasjon og dokumentasjon.

Er det spesielt umulig for folk i sentrale ledelser å se at det ligger grunnleggende uløste problemer her? I så fall er det i seg sjøl et bemerkelsesverdig fenomen og et høyst alvorlig problem som fortjener belysning og diskusjon.

Partiets ledende rolle reiser også prinsipielle spørsmål vi er nødt til å ta alvorlig, og som er delårsak til partikrisa så lenge de blir knipset vekk som uvesentlige eller upassende. Får kommunistpartiet en konstitusjonell særang over alle institusjoner i et samfunn, åpner det sjølsagt muligheter for vilkårlighet og overgrep ingen kan være garantert mot. Kfr. en viktig del av kjernestriden mellom SOLIDARITET og det polske statsbærende partiet, som nettopp gikk på akseptering av partiets overhøyhet!

Skikkelig og grundig diskusjon av disse problemene savner jeg hos T.Ø. i den foreliggende boka hans. Og det er ikke fordi jeg dyrker en 'demonteori', om at ledelsen er dårlig og den viktigste årsaken til krisa, slik

T.Ø. gjør det lett for seg ved å hevde. Men jeg har opplevd at den norske partiledelsen har gjort svære feil, som f.eks. i forbindelse med økonomikrisa, og jeg har sett og opplevd hvor drepende det virker inn på både entusiasme og tillit. Jeg har også opplevd at den samme partiledelsen har hatt betong i ørene når jeg og andre, både lag og enkeltpersoner, har ropt om viktige problemer og forlangt gehør for syn ledelsen ikke har delt. Da blir det desto viktigere å finne ut om ledende personer og ledelsen nå avviser disse problemstillingene som mindre viktige fordi viljen til å diskutere dem uten fasitsvar mangler, eller fordi ledelsen som ledelse faktisk har vanskelig for å se dette som problemer i det hele tatt. Jeg vet ikke hva som er verst.

Til slutt: Hva kan vi finne ut om T.Ø.s forhold til m-l-m's grunnregler om undersøkelser og vitenskapelige oppsummeringer før konklusjonene trekkes?

Boka er nesten en sammenhengende serie av subjektive påstander. Ligger det noe viktig til ettertanke både for ham og den øvrige partiledelsen her? Tar de for lett på sitt forhold til den teorien og den metoden de bekjenner seg til?

Endelig: Etter mitt ringe skjønn er de kriseårsakene jeg har snakket om brysomme for mange medlemmer i AKP(m-l). De er også høyst reelle og uløste for kjerneproletariatet og det arbeidende folket i Norge, blir min påstand.

Oppegående, tenkende nordmenn kjøper ikke uten sikringer en ideologi og en

AKP(m-l) risikerer å bli redusert til et lite antall tidligere skolekamerater dersom ikke diskusjonen om partimodellen tas på alvor, frykter Bjørn Nilsen. Her er forsamlingen litt større på et partimøte i 1976. (Foto: Klassekampen)

SOSIALISME-DEBATT

partimodell som har så dårlige referanser i fortida at det pr. dato kanskje ikke fins ett holdbart og vellykket eksempel på fortrefeligheten. Hvem vil risikere å gi statsmakta i hendene på ledere som i neste omgang uten kontroll via maktfordeling og uten garantier for uavhengig innkikk i kortene, bare lover å være bedre ledere enn de tidligere? Så dumme

er ikke folk, så uforsiktig er ikke den tenkende, ledende klassen. Ingen liker nye byråkrater på ryggen når gamle er kastet! Det skal vi være glade for. Derfor er vi nødt til å hamre ut bedre modeller, sikrere garantier mot maktmisbruk. Da først vil folks tillit til m-l-ere som personer og enkeltindivider også kunne overføres til ideologien og partiet deres.

Først da har vi nemlig bevist at også vi forstår at eksempelvis er ikke demokrati bare et middei, men en kraft og en ressurs. Den må frigjøres skikkelig og garanteres levelige kår for å være med på å skape tilnærmet likeverdige sider i motsigelsene som stadig må løses for å komme videre etter den dialektiske metoden.

Gjør vi ikke noe med det-

te, har vi bare gått rundt grauten med snakket om partikrise i AKP(m-l), sjøl om vi går kraftig i gang med de problemene Tron Øgrim peker på som den politiske kjerna i krisa.

Da risikerer vi at AKP(m-l) etter hvert bare blir det virkelige partiet til en håndfull tidligere skolekamerater fra Bryn/Hellerud.

Det ville være for trist.

«Svakt parti» Forts. fra side 17.

der for å lede et sosialistisk Norge, med alle de områdene vi skal jobbe med og ha grep om. Det vil være behov for en mengde nye partimedlemmer, for partiets ledelse kan ikke utøves gjennom tankeoverføring, den må utøves gjennom mennesker. Det vil bli et stort press i retning av kraftig nyrekruttering, for å bli i stand til å fylle de viktigste oppgavene. Videre: for å lede økonomien og statsstyringa vil det være behov for eksperter som partiet kanskje ikke har så mange av på forhånd. For å styrke partiets grep om disse områdene vil det kanskje bli behov for å rekruttere en god del av de mest progressive av disse ekspertene til partiet, sjøl om de kanskje ikke helt holder mål i forhold til kriterier vi helst ser at partimedlemmer oppfyller. Det kan bli nødvendig å gjøre noe slikt — men det innebærer også en fare. En god del eldre, erfarne og framskredne partimedlemmer må sikkert overta viktige poster i statsstyringa. Det er bra, men i den grad disse er arbeidere innebærer det at de skifter klasse. På den måten kan klassesammensetninga av kjernen i partiet bli svekka. Alle disse faktorene til sammen innebærer en fare for at partiet blir kvalitativt svekka og at klassesammensetninga blir dårligere. Vi må også regne med å miste en betydelig del av den beste og mest erfarne kadren i løpet av krig og revolusjon.

Jeg tror ikke at disse problemene vil kunne unngås helt etter en revolusjon i Norge. Men når en er klar over faren, går det kanskje an å beskytte seg bedre. Jeg mener at et statsbærende kommunistisk parti i Norge bør:

- Ha klart for seg at den spontane utviklinga i klassesammensetninga i partiet under sosialismen oftest vil gå i retning av rask forverring. Følgelig må en ha en langsiktig plan for utviklinga av partiets klassesammensetning for å holde den under kontroll,

- Prøve å holde et rimelig forhold mellom kjerne/gamle medlemmer i partiet og nyrekruttering, så kjernen ikke blir for «tynn» i forhold til helheten. Legge stor vekt på skoleing av nye medlemmer.

- Unngå å trekke alle gamle, ledende og erfarne medlemmer inn i statsstyringa, prioritere å la en god del fortsette å jobbe på fabrikkgolvet og i viktige masseorganisasjoner som fagforeninger. Unngå at hele kjernen i partiet blir oppløst av statsapparatet. Legge stor vekt på fostring av nye medlemmer i arbeiderklassen og i masseorganisasjonene.

- Unngå materielle privilegier til partimedlemmer så langt som råd er. Som hovedregel bør partikadre ha gjennomsnittlig arbeiderlønn.

En annen viktig erfaring er betydninga av å opprettholde partiets sjølstendighet og ledende rolle overfor statsbyråkratiet. Egil Fossum oppsummerer at i Sovjet ble partiet et vedheng til byråkratiet, med skjebnesvangre følger for proletariatets diktatur. Fossum sier det slik: (s. 19):

«Et problem for partiet var det at det var vanskelig for partiorganisasjonene lokalt å hevde seg overfor lokalfor-

valtningen og industrilederne. På den 18. kongressen i 1939 hadde det blitt bestemt at partiavdelingen skulle ha en ledende funksjon på bedriftsplanet. Dette ble aldri gjennomført. På mange måter ble partiet et vedheng til byråkratiet, og underordnet den nye tekniske intelligentsiaen. Det er kanskje ikke så overraskende at det ble slik når klassekampen innenlands pr. definisjon var utdødd — hva skulle en så med et parti? I alle fall måtte det herske usikkerhet rundt dets funksjon. Og når fiendene sto utenlands — hvorfor skulle ikke statsapparatet få en ledende rolle?»

Og han konkluderer: (s. 25).

«Jeg mener at spørsmålet om sosialisme eller kapitalisme i realiteten var avgjort før 1950. Da var partiet redusert til en av Sovjetstatens mange store byråkratiske organisasjoner. Dets organer fungerte bare sporadisk — de ledende organer ikke. Det var bare en vei som kunne ha reddet Sovjetsosialismen den gangen — nemlig en mektig politisk og ideologisk opprustning av partiet. Men dette var ganske sikkert den nye tekniske intelligentsiaen ikke tilhenger av. Det ville neppe være støtte for en slik politikk oppover i partiet. Og dessuten, hvorfor skulle partiet egentlig prioriteres slik når klassefienden etter Stalins mening ikke sto i Sovjet, men utenfor Sovjets grenser?»

Når det ledende skjettet, statsbyråkrati, arbeidsledere, direktører, intellektuelle, leder på egen hånd, ikke styrt av partiets ideologi og politikk, er veien ikke lang før det utvikler seg en ny herskende klasse som erobrer proletariatets diktatur innafra.

Returadresse:
Røde Fane
Boks 83
Bryn, Oslo 6

I DETTE NUMMER:

***Kjersti Ericsson om sosialismen
Ville Stalin eksportere sosialisme?
Kvinnene vekk fra kjøkkenbenken?
Bjørn Nilsen om Tron Øgrims
nye bok***

I NESTE NUMMER:

***3 verdner-teorien fortsatt gyldig?
Kan kapitalismen hjelpe 3. verden?
Serien om kvinnekampen fortsetter***